

diyânet

Aylık Dergi | Şubat 2018 | Sayı: 326

ÇEVRE AHLAKI

İSLAM, ÇEVRE
VE AHLAK

VARLIĞIN DEĞERİ
VE EKOLOJİ AHLAKI

HAYVAN HAKLARI VE
DOĞAL ÇEVRELERİNİN
KORUNMASI

ÇEVRESEL SORUNLAR
VE İSLAMIN ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ

PROF. DR. İBRAHİM
ÖZDEMİR İLE ÇEVRE
ÜZERİNE

Insanoğlu sosyal ve doğal çevresiyle, doğumundan ölümüne kadar etkileşim içindedir. Bu etkileşim esnasında sergilediği davranışlar onun ahlakına dair belirleyici veriler olarak karşımıza çıkar. Tabiat, Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla zikredilen, ihtiva ettiği güzelliklerle, nimetlerle öne çıkarılan ve tefekküre verdiği imkânla Müslümanların zihin dünyasında geniş yer tutan bir özelliğe sahiptir.

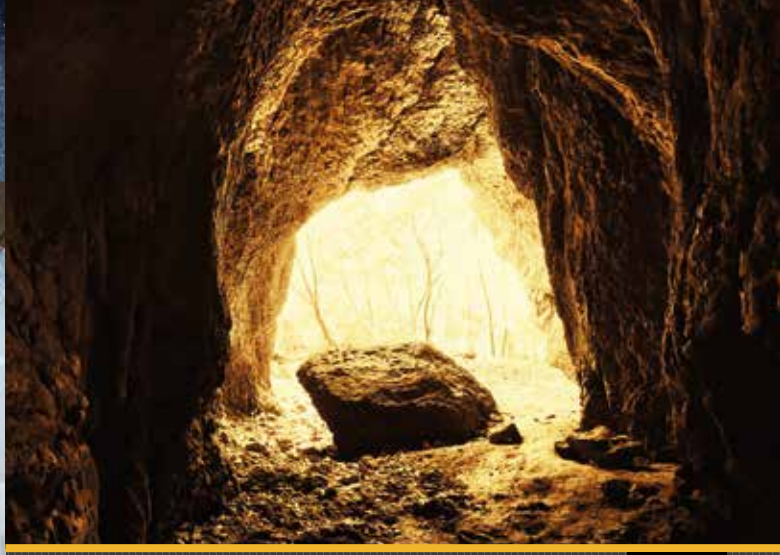
İslam dini müminlerin hayatını bir bütün olarak ele alır ve şekillendirir. Hayata, ölüme ve çevreye dair yaklaşımlar aynı bütünün parçaları olarak karşımıza çıkar. İnsandan canlı cansız bütün mevcudata karşı koruması istenen sorumluluk bilinci, onun Allah'a karşı sorumluluğunun mütemmim cüzüdür. Kâinat Cenab-ı Allah'ın eseri olarak ihtirama, korunup gözetilmeye layıktır. Varlığın ve kozmolojik düzenin ardında insan zihnini acze düşüren bir irade, bir kudret tezahürü vardır.

Kendisi dışındaki varlıklar insanın emrine verilmiş, bu nimet diğer bütün nimetler gibi bir dizi ahlaki sorumluluğu beraberinde getirmiştir. "Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten yağmur indiren ve onunla size rızık olarak türlü meyveler çıkaran, emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri emrinize veren, nehirleri de hizmetinize sunandır. O, âdetleri üzere hareket eden güneş ve ayı sizin hizmetinize sunan, geceyi ve gündüzü sizin emrinize verendir." (İbrahim, 14/32-33.) İnsan, kendisine hem nimet hem de emanet olarak verilmiş olan bütün yaratılmışlara karşı sorumluluğunun gereği olarak şefkatle yaklaşmak ve onları korumakla mükelleftir.

Yüce Allah, insanın emrine ve emanetine verdiği nimetlerden istifade edilirken israf ve savurganlığa düşülmesini yasaklamış, her nimetin hesabının sorulacağını beyan etmiş, böylece hayvanlara, ağaçlara ve bitkilere karşı bir dikkat ve rikkatin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Öte yandan, "Elinizde bir ağaç fidanı varsa, kıyamet kopmaya başlasa bile eğer onu dikecek kadar vaktiniz varsa, mutlaka dikin." (Buhari, el-Edebü'l-Müfred, 168.) hadisi şerifi hem Müslümanları son nefese kadar çalışmaya teşvik etmiş hem de tabiata karşı sorumluluğu vurgulamıştır. Yine Efendimiz hayvanlara eziyet edenleri sert bir dille eleştirmiş, suyun, yolların ve diğer ortak kullanım alanlarının titizlikle korunup gözetilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Bu uyarılarla insanın âlemlerle ilişkisi genel kulluk şuurunun dışında tutulmayacağı ortaya konulmuştur.

Diyanet Aylık Dergi olarak bu ay "Çevre Ahlakı" dosyasıyla huzurlarımızdayız. Prof. Dr. Huriye Martı, "İslam, Çevre ve Ahlak" başlığı altında dosyamızın çerçeve yazısını kaleme aldı. Doç. Dr. Recep Ardoğan, "İslam'da Varlığın Değeri ve Ekoloji Ahlakı"; Prof. Dr. Adnan Koşum, "İslam'da Hayvan Hakları Bağlamında Hayvanların Doğal Çevrelerinin Korunması"; Osman Zeki Yağcı, "Çevre Sorunları ve İslam'ın Bakış Açısı"; Yrd. Doç. Dr. Ahmet Bozyiğit, "İslam Ahlak Öğretisinde Çevre" başlıklı yazılarla dosyamıza katkı sundular. Bu ayki söyleşi konuğumuz Prof. Dr. İbrahim Özdemir. İslam kültürünün tabiata yaklaşımını Batı ile karşılaştırmalı olarak konuştuk kendisiyle. Birbirinden değerli yazılarla dergimizin toplumda çevre ahlakına ve bilincine katkı sağlamasını temenni ediyor, iyi okumalar diliyorum.

Bir sonraki sayıda tekrar görüşmek dileğiyle...

DİN DÜŞÜNCE YORUM

Gençliğin Rol Modeli:
Ashab-ı Kehf

34

GÜNDEM

İslam, Çevre
ve Ahlak

6

KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

Evimize Dönelim
Kelimelerimizle Kucaklaşalım

62

2018
ŞUBAT

GÜNDEM

- 6 İslam, Çevre ve Ahlak
Prof. Dr. Huriye MARTI
- 10 İslam'da Varlığın Değeri ve
Ekoloji Ahlakı
Doç. Dr. Recep ARDOĞAN
- 14 İslam'da Hayvan Hakları ve Doğal
Çevrelerinin Korunması
Prof. Dr. Adnan KOŞUM
- 18 Çevresel Sorunlar ve İslamın
Çözüm Önerileri
Osman Zeki YAĞCI
- 22 İslam Ahlak Öğretisinde Çevre
Yrd. Doç. Dr. Ahmet BOZYİĞİT

SÖYLEŞİ

- 26 Prof. Dr. İbrahim Özdemir:
"Âlemin efendisi ve hâkimi değil,
mütevazı bir üyesi olduğumuzu;
mutluluk ve iyiliğimizin içinde
yaşadığımız âlemlle bağlantılı
olduğunu unutmamız gerekir."
Kamil BÜYÜKER

DİN DÜŞÜNCE YORUM

- 30 Kur'an'da Musibet Kavramı
Üzerine Psiko-Sosyolojik
Değerlendirmeler
Prof. Dr. Ali KÖSE
- 34 Gençliğin Rol Modeli:
Ashab-ı Kehf
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

VAHYİN AYDINLIĞINDA

- 38 Rabbimizin Bizlere Kutsal
Emanetleri: Toprak, Su, Hava
Prof. Dr. Muammer ERBAŞ

HADİSLERİN IŞIĞINDA

- 40 Ağaç ve Çevre
Prof. Dr. Zekeriya GÜLER

EN GÜZEL İSİMLER

- 42 Her Yerde Hâzır ve Nâzır: Şehîd
Fatma BAYRAM

BÜYÜTEÇ

- 44 Bozuk Satıh!
Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

İZ BIRAKANLAR

- 48 Düşünce Dünyamızda Yorulmayan
Bir Yolcu: Hilmi Ziya Ülken
Hilal KOÇ HANCI

DÜNYA MÜSLÜMANLARI

- 50 Kosovalıların Millî Kimliğini
Şekillendiren İki Unsur:
İslam ve Osmanlılar
Prof. Dr. Ahmet KAVAS

Diyaret İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu V.
Recep GEZGİN

Yayın Kurulu
Dr. Fatih KURT
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ
Abdulbaki İŞCAN
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Yayın Koordinatörleri
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Mustafa BEKTAŞOĞLU
Emin GÜRDAMUR

Dijital Medya
Muhammed Kâmil YAYKAN
Ömer GÜÇLÜ

Tashiş
Mustafa BEKTAŞOĞLU

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik-Tasarım
EVEN Medya

Bardacık Sk. No: 27/16 Çankaya-Ankara
Tel: 0312 437 37 27 Fax: 0312 437 37 04
www.evenmedya.com iletisim@evenmedya.com

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97

Faks : 0312 285 18 54

e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
www.diyanetdergi.com
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurtiçi yıllık: 84.00 TL

Yurtdışı yıllık: ABD: 30 ABD Doları

AB Ülkeleri: 30 Euro

Avustralya: 50 Avustralya Doları

İsveç ve Danimarka: 250 Kron

İsveç: 45 Frank

Baskı

Çağlayan A.Ş.

Tel: 0232 274 22 15

Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Basım Tarihi: 29/01/2018 ISSN-1300-8471

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası, Ankara Kamu Girişimci Şubesi İBAN: TR08 0001 0025 3305 9943 0850 19 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü'ne gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurtiçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurtdışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabılır. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

GEZİ-YORUM Ukrayna Notları

76

SÖYLEŞİ

Prof. Dr.
İbrahim Özdemir

26

DİN VE HAYAT

Dünya Bir
Gölgeliktir

72

BUNU KONUŞALIM

- 54 Mustafa Bayraktar: "Bir daha bu dünyaya gelsem seçeceğim yer yine Diyanet İşleri Başkanlığıdır."
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

HATIRA DEFTERİ

- 57 Peygamberimizin (s.a.s.) Huzurunda
Medet COŞKUN

KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

- 60 Suyun Yazgısı
Fatma Nur ÜNLÜ SÜRER
- 62 Evimize Dönelim
Kelimelerimizle Kucaklaşalım
Cengizhan ORAKÇI
- 65 Yitiğin Adı Yok
Birgül TEMUR
- 66 Bir Güzel Var
Zeynep Sati YALÇIN

DIYANET ARŞİVİ

- 68 Yayıncılıkta İlk Yıllar: İki Muhteşem Eserin Neşrine Doğru
Yrd. Doç. Dr. Mehmet BULUT

GEÇMİŞ ZAMANIN İZİNDE

- 70 Kudüs Fatihî Selahaddin Eyyubi
İlhan ASLAN

DİN VE HAYAT

- 72 Dünya Bir Gölgeliktir
Nagihan AYDIN
- 74 O'nun Emrine İcabet
Mürtaza TRABZON

GEZİ-YORUM

- 76 Ukrayna Notları
Dr. Ruhi İNAN

KİTAPLIK

- 80 Uluslararası Serahsi Sempozyumu
Zeynep DEMİR

Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Diyaret İşleri Başkanı

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

ÇEVRE

Bir ölçü ve gaye ile en güzel şekilde yaratılan insan, varlık âleminin öznesidir. İnsanı, yaratılmışlar içerisinde etkin ve merkezi konuma yerleştiren özelliği ise kendisi, Rabbi ve dış dünya ile ilişkilerinde yüklendiği misyondur. Bu anlamda insanın yaratılış gayesini, kulluk ilişkisini ve insani vasıflarını belirginleştiren ana mecra, onun çevre ile etkileşimi ve iletişimidir.

Mutlak anlamda dış dünyadaki canlı cansız, hareketli hareketsiz bütün unsurları ifade eden çevre kavramı, temel olarak sosyal ve ekolojik çevre olmak üzere iki boyutta ele alınmalıdır. İnsanların birbirleriyle kurduğu sosyal/kültürel ilişkilerin vasıf ve boyutlarını ifade eden sosyal çevreyi ve insanın fizik dünya ile ilişkisini ortaya koyan ekolojik çevreyi anlamlı kılan önemli değerler ve ilkeler vardır. Özellikle inananlar açısından bakıldığında, her iki boyutta insan-çevre ilişkisinde vazgeçilmesi mümkün olmayan; sorumluluk, emanet, güzel ahlak ve salih amel olmak üzere dört temel değer ölçütü vardır.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından bir lütuf olarak insanoğluna musahhar kılan Rabbimiz (Casiye, 45/13.), ona nimetlerinin karşılığı, kulluğun gereği ve huzurlu/güvenli bir hayatın teminatı olarak yeryüzünü islah, inşa ve imar etme sorumluluğunu yüklemiştir. Elbette insan, kendisine bahşedilen hayatın içerisinde

sınırsız ve gelişigüzel tasarruf hakkına sahip değildir. Nitekim Allah Teala varlığının delili olarak, insana emanet bırakılan imkânların bir gün tükenip yok olabileceğini haber vermektedir. (Mülk, 67/30.) Haddi zatında bütün unsurlarıyla çevre, Yüce Allah tarafından Kur'an'ın fermanı ile insana emanet edilmiştir. (Ahzab, 33/72.) Bu itibarla, insan-çevre ilişkisinde en üst ve belirleyici yaklaşım, emanet bilincidir. Dolayısıyla, insanın özgür iradesini ve hür tercihlerini ifade eden özgürlük kavramı, sorumluluk ahlakı ve emanet bilinciyle beraber düşünülmeli, özellikle özgürlüğün başkasının hakları ve varlık alanıyla sınırlı olduğu unutulmamalıdır. Ne yazık ki günümüzde, aşırı bireysellik düşüncesi ve geçici menfaatler uğruna çevreye yönelik, yarınları düşünmeden sorumsuz, umarsız ve hoyratça bir yaklaşım biçiminin varlığını müşahade etmekteyiz. Eğer insanoğlu, söz konusu tamahkâr yaklaşımından vazgeçip, çevreyle ilişkisini makul ve ölçülü bir denge ekseninde düzenlemese, kendisini de helak edecek büyük bir yıkımın ve son tahlilde küllü bir tahribatın yaşanacağı kaçınılmazdır.

İnsana takva ölçüsüyle yaklaşarak çevresiyle ilişkilerini tanzim eden İslam dini, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) güzel ahlak olarak tanımladığı iyiliği (Müslim, Birr ve Sıla, 5; Tirmizi, Zühd, 52.), her şart ve durumda merkeze almıştır. Allah'ın Rahman sıfatının bir tecellisi olarak merhametin kaynaklık ettiği bu ahlaki yaklaşım, insan-çevre/

Yeryüzünde insandan sadır olan müspet/menfi her türlü davranışın karşılığının verileceği nihai karar mercii, hiç şüphesiz ahirettir. Bu sebeple, insan-çevre ilişkisinin nirengi noktasını teşkil eden ahiret inancı, söz konusu bilincin yerleşmesi açısından vazgeçilmez bir boyuttur. Diğer taraftan sözü edilen münasebeti, tevhide dayalı sahih ve muhkem bir inançtan bağımsız düşünmek de mümkün değildir. Zira sağlam bir iman, eşya ve hadiseye müstakim bakış açısını zorunlu kılmaktadır.

iç dünya-dış dünya dengesini kuracak yegâne ölçüdür. Bu doğrultuda, Allah Rasulü'nün; "Yerde olanlara merhamet edin ki, gökte olanlar da size merhamet etsinler." (Tirmizi, *Birr ve's-sıla*, 16.) hadis-i şerifi, ideal dünya düzenini temin eden önemli bir tavsiyedir. Nitekim İmam Gazali'nin; "Ahlak, nefiste iyice yerleşen bir melekedir ki, fiil ve davranışlar fikrî bir zorlamaya ihtiyaç duymadan bu meleke sayesinde kolaylıkla ortaya çıkar." (Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn, Dâru'l-ma'rife*, Beyrut, t.y., III, 53.) şeklinde tanımladığı ahlak, olması gereken ideal düzeyi, bir iç disiplin ve kendiliğinden bir davranış biçimi olarak ortaya koymaktadır. Buna muhalif bir yönelim ise yeryüzünü fesada uğratarak, insan-âlem ilişkisini derinden sarsacaktır.

Kur'an'da en genel anlamıyla "salih amel" olarak karşılık bulan güzel davranışlar, dinimizin önem verdiği değerlerdir. Bu eylemleri yaşanır boyuta taşıyan Hz. Peygamber; iyi insanı, başkalarına faydalı olup güzel davranış sergileyen kimse olarak ifade ederken (Tirmizi, *Zühd*, 21.), insan-çevre münasebetinde, yolda insanlara eziyet veren şeylerin kaldırılmasını da "sadaka" olarak ifade etmiştir. (Müslim, *İman*, 12.) Yine Allah Rasulü'nün bu bağlamdaki; "Müslüman, bir ağaç diker yahut ekin eker de ondan kuş, insan veya hayvan yerse, bunlar onun için sadaka olur." (Buhari, *Müzâraa*, 41; Müslim, *Müsâkât*, 2.) hadisi, insanların istifade ettiği doğal çevre ile ilgili yaklaşımın uhrevî neticesini ortaya koyan mühim bir referanstır. Zira yeryüzünde insandan sadır olan müspet/menfi her türlü davranışın karşılığının verileceği nihai karar mercii, hiç şüphesiz ahirettir. Bu sebeple, insan-çevre ilişkisinin nirengi noktasını teşkil eden ahiret inancı, söz konusu bilincin yerleşmesi açısından vazgeçilmez bir boyuttur. Diğer taraftan sözü edilen münasebeti, tevhide dayalı sahih ve muhkem bir inançtan bağımsız düşünmek de mümkün değildir. Zira sağlam bir iman, eşya ve hadiseye müstakim bakış açısını zorunlu kılmaktadır.

Topraktan yaratılan insanın, esası yine toprak olan diğer bütün varlıklara karşı bencilce ve ötekileştirici bir tutumu benimsemesi, her şeyden önce özündeki salim fitratı zedelemekte, kendisine yabancılaşmasına ve varoluşun hakikatine dair anlam krizlerine neden olmaktadır. Günümüzdeki birçok problemin altında yatan ana sebep, ancak içinde yaşadığı çevreyle anlam ve değer kazanan insanın, etrafına karşı gösterdiği duyarsızlık ve yabancılaşmadır.

Bu meyanda, özellikle son asırlarda üretim ve tüketim dengesine dair pek çok teori ve pratik çalışmaya rağmen, bir taraftan çılgınlık seviyesine varan tüketim anlayışı ve korkunç bir israf, diğer yandan da küresel bir açlık sorununun varlığı da aşikârdır. Aynı şekilde artık herkesin yakinen hissettiği küresel bir çevre sorunu olarak havanın, suyun, toprağın kirletilmesi, atmosferin zedelenmesi, iklimsel değişiklikler vb. tezahürler, yaklaşan felaketin açık habercisidir. Dolayısıyla sözü edilen olumsuz tablo, insan-teknoloji-çevre ilişkisini sorumluluk, emanet, güzel ahlak ve salih amel bağlamında yeniden gözden geçirmenin elzem olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Aksi takdirde yaşanacak çevresel krizlerin, küresel ifsat ve israfın, yaşadığımız dünyayı topyekûn kaos ve kargaşaya sürüklemesi kaçınılmazdır. O hâlde kuşanılması gereken ahlaki tutum, farkında olduğumuz/olmadığımız nimetlere zarar vermeden bütüncül bir yaklaşım ve bunları bize sunan Rabbimize devamlı bir şükür olmalıdır.

Sonuç olarak, yeryüzündeki her şeye karşı merhameti kuşanıp çevreye karşı sorumlu ve duyarlı bir ahlaki yaşayarak dünyamızın daha yaşanabilir hâle gelmesini ve iyilik yolunda yaşadığımız bir hayatın ahiretimizi mamur etmesini temenni ediyor, bu konuda yardımını bizden esirgemeyerek, aklımıza istikamet, kalbimize muhabbet, ufkumuza aydınlık vermesini Yüce Rabbimden niyaz ediyorum.

İSLAM, ÇEVRE VE AHLAK

Prof. Dr. Huriye MARTI | Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

göstergesi olarak işarette bulunur ve yarattığı muhteşem düzeni insanoğluna göstererek bir anlamda ona çevresiyle meydan okur: “Sizi yaratmak mı daha zor, yoksa göğü yaratmak mı? Onu Allah kurmuştur. Onu yükseltmiş ve ona düzen ve ahenk vermiştir. O, göğün gecesini karanlık yaptı, ışığını da çıkardı. Ardından yeri düzenleyip döşedi. Ondandır suyunu ve merasını çıkardı. Dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi. Bunları sizin için ve hayvanlarınız için bir yarar kaynağı yaptı.” (Naziat, 79/27-33.)

“Zerreden küreye” uzanan bu nizam Allah’ın eseridir ve çevre O’nun mülküdür. Şu hâlde çevre için üstlenilecek ahlaki sorumluluk, Allah’ın eserine ve mülküne saygının gereğidir. Çevreye zarar veren ve düzene aykırı davranışlar sergilemek ise, onu tanzim eden iradeyi tanımamaktır.

Doğrusu Rabbimizin gizli açık her şeyi bildiğine inanmak, çevre için iyiyi yapıp kötünden uzak durmamızı kolaylaştırır. Tevhit ilkesi, insanı egoist, kibirli ve tamahkâr bir çevre algısı geliştirmekten korur. Zira tevhidî benimseyen insan, varlık âlemini Allah’ın varlığının delili olarak görebilir ve her bir nimete karşı müteşekkir olduğu kadar mutedil bir tutum geliştirmeye de hazır olur. Çevrenin sahip olduğu ilahî kodları keşfeden bu insanlar, Kur’an-ı Kerim’de şöyle anlatılır: “Onlar ayaktayken, otururken ve yarıları üzerine yatarken Allah’ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. ‘Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, Seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru’ derler.” (Âl-i İmran, 3/191.)

b) Çevre için sorumluluktan kaçmamak

İslam’ın ana kaynaklarından besle-

nen bir çevre ahlakını konuşuyorsak, tevhit, olmazsa olmaz ilkimizdir. Ancak tevhit karşısında insanın sorumluluğu da bir o kadar önemlidir. Böyle bir sorumluluk ahlaki, hukuki, duygusal ve düşünsel birden fazla boyuta sahiptir. Bütün boyutlarını bir kenara bıraksak bile, en sığ bakışla, bir insanın çevresine karşı sorumluluk üstlenmesinin kendi yararına olduğunu fark etmek zor değildir. Nitekim Kur’an-ı Kerim, denizlerden yıldızlara, mey-

**“Zerreden küreye”
uzanan bu nizam
Allah’ın eseridir ve
çevre O’nun mülkü-
dür. Şu hâlde çevre
için üstlenilecek
ahlaki sorumluluk,
Allah’ın eserine ve
mülküne saygının
gereğidir. Çevre-
ye zarar veren
ve düzene aykırı
davranışlar
sergilemek ise, onu
tanzim eden iradeyi
tanımamaktır.**

ve bahçelerinden hayvanlara kadar insanın faydasına sunulan sayısız nimeti ısrarla hatırlatır. (Mesela bkz. En’am, 6/141; Nahl, 16/5-8.)

“Öyleyse Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?” (Rahman, 55/13, 16, 18, 21.) sorusunun defalarca muhatabı olan insan, bencillik ve nankörlük etmemekle yükümlüdür. Evet, Kur’an’ın ifade ettiğine göre, “Göklerde ve yerde ne varsa Hak katından birer nimet olarak insanın hizmetine sunul-

muştur.” (Casiye, 45/13.) ama bu, yeryüzünün sadece insan için var edildiği anlamına gelmez. “Allah, yeri canlı yaratıklar için var etti.” (Rahman, 55/10.) ayeti üzerinde düşündüğümüzde, insanın olduğu gibi diğer canlıların da yeryüzünde yaşama hakkına sahip olduklarını anlarız. İşte bu noktada yeryüzündeki tek akıllı ve mükellef varlığa, sorumluluktan kaçmamak düşer.

c) Halife olduğunu hatırlamak

Çevre ahlakının sorumluluğa bakan yüzü, bizi “halifelik” kavramına götürür. “Hani, Rabbin meleklere, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti.” (Bakara, 2/30.) ayetinden anlaşıldığı üzere, insanın halifeliği, yaratılışla başlayan bir süreçtir. Halife demek, yeryüzünü Allah’ın rızasına uygun bir şekilde imar edecek, akıllı, sorumlu, güçlü, onurlu varlık demektir.

Gücüne ve aklına âdeta tapan modern insan, halifeliği sorumluluk yerine menfaat merkezli düşüncüğü için çevre karşısında olabildiğince hoyratlaşmıştır. Hâlbuki “O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök hâlinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2/29.) ayetindeki ‘sizin için’ vurgusu insanoğlunu aldatmamalıdır. Halifelik, yeryüzünün efendisi olmak ve onun üzerinde sınırsız hak iddia etmek gibi bir lüksün adı değildir. Aksine halifelik, dengelerin korunması adına emek vermenin, yani imtihanın adıdır: “O, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için sizi yeryüzünün halifeleri kılan ve bazınızı bazınıza derecelerle üstün kılandır.” (En’am, 6/165.)

d) Emanet bilinci taşımak

Kur’an, yeryüzünün şerefli halifesini, aynı zamanda “emaneti

yüklenen varlık” olarak tanımlar: “Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.” (Ahzab, 33/72.) “Emanet” kelimesi “sahip olma” fikrini reddeden bir anlam taşır. Dolayısıyla insan ile çevre arasında “mülkiyet ilişkisi” geliştirmek anlamsızdır. Çevrenin sahibi bellidir, çevreyi yaratan ve yöneten bellidir. İnsan ise çevrenin ancak emanetçisidir. Gün gelip emanetin sahibine hesap vereceğini aklından çıkarmamalıdır. Zira Mülkün Sahibi'nin uyarısı gayet açıktır: “Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.” (A'raf, 7/56.)

e) Çevreye karşı muhabbet ve merhamet beslemek

Halifelîği, doğuştan gelen bir meziyet veya konum değil, bir yetki ve erdem potansiyeli olarak düşünülebiliriz. Bu potansiyeli değerlendirmek insanın kendi iradesine kalmıştır. Bir başka deyişle, insan, halife olduğunu idrak edip bu yetkiyi erdemli biçimde kullanmayı seçerse hayat sınavında başarılı olabilecek, aksi hâlde potansiyelini zayı etmiş olacaktır. Bu bilinç, insanı bir üst düzeydeki çevre algısına taşıyacak ve sadece sorumluluk gereği değil, artık bir erdem tezahürü olarak çevresiyle sağlıklı ilişkiler geliştirebilecektir.

Çevre hakkında erdem ve faziletten bahsedeceksek, öncelikle muhabbet ve merhameti zikretmeliyiz. Zira bir dağa bile muhabbet nazarıyla bakabilen, “Uhut bizi sever, biz de onu severiz.” (Buhari, Cihad, 71.) diyen bir peygamberin ümmetiyiz. Engin bir merhamet sahibi olan Allah, (Bakara, 2/143, 207; Tevbe, 9/117.) insandan da bütün varlıklara karşı

aynı şekilde merhametli olmasını talep eder. Bu talep Allah Rasulü tarafından o derece güçlü dile getirilir ki, insanın merhameti Allah'ın merhametine ön şart olarak zikredilir: “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz!” (Buhari, Edeb, 18.)

Allah Rasulü'nün hayvanların atış tahtası ya da hedef olarak kullanılmasını (Müslim, Zebah, 58, 59; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/101.) ve birbirleriyle dövüştürülmesini (Ebu Davud, Cihad, 51; Tirmizi, Cihad, 30.) yasaklaması, devesi huysuzlanınca ona sert davranan Hz. Aişe'yi “Yumuşak davran!” diyerek derhal uyarması, (Müslim, Birr ve Sıla, 79.) hatta binek hayvanlarının sırtında uzun süre oturup molada bile onları koltuk yerine kullanarak sohbet devam edenleri “Allah onları size, ulaşmakta zorlanacağınız yerlere kolayca erişesiniz diye verdi!” şeklinde ikaz etmesi, (Ebu Davud, Cihad, 55.) bu merhametin açık ifadeleridir.

Çevrenin diğer sakinlerine karşı muhabbet beslemek, onları kâinat ailesinin fertleri olarak kabul edip onlarla bütünleşmek, “yaratılanı Yaratan'dan ötürü hoş görmek”, çevre ahlakının erdem boyutunu yansıtır. İnsan dışındaki dilsiz ağzısız nice varlığa sadece Allah'ın hoşnutluğunu umarak iyi davranmak, nebevi bir öğretilerdir. Nitekim bir deveyle hasbihal edip onun hâlinde ne kadar sıkıntıda olduğunu anlayınca sahibine uyarılarda bulunan da (Ebu Davud, Cihad, 44; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/204.) küçük bir çocuğun serçesinin hatırını soran da (Buhari, Edeb, 81.) peygamberimizdir.

f) Çevreye hikmet ve ibret nazarıyla bakmak

Allah, son peygamberinin şahsında insanlığa “Oku!” (Alak, 96/1.) diye

seslenir. Bu sesleniş, “çevresini okuması” yani dinlemesi, izlemesi, anlaması için insana hatırlatmalarında bulunan bir ilahî kitabın ilk emridir. “Allah, gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yaratmıştır. İşte bunda inananlar için bir ibret vardır.” (Ankebut, 29/44.) Kâinata ibret nazarıyla bakan insan, öncelikle sadece kendisinin değil, diğer pek çok canlının da Allah'ı zikrettiğini, O'na secde ettiğini yani tek âbit ve ârif varlığın kendisi olmadığını fark eder. “Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamt ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, Halim'dir, çok bağışlayandır.” (İsra, 17/44.) Elbette böylesine bir zikir ve secde hâli beş duyu ile kavranamaz. Ancak açıkça duymasa ve görmese de canlıların Allah'la daimi bir hürmet ilişkisi içinde olduklarını bilmesi, insanın çevreye bakışını derinden etkileyecektir.

Kısacası, tabiat, doğal çevre, varlık âlemi insan için her anlamda bir imkân ve nimetler zinciridir. “Kendini gerçekleştirme ve kemal etme” yolculuğunda insana destek olan, Rabbini hatırlatan, sorumluluğuna işaret eden, ibret ve ilham kaynağı olan hatta yeri geldikçe haddini bildiren bir çevre, ahlaki bir ilişkiyi hak etmekte değil midir?

Diğer yandan altını çizerek belirtelim ki, kirlenen bir çevre, kirlenmiş bilinçlerin eseridir. Bilinç arınması ise ancak çevre hakkında güçlü ve yerinde bir değer eğitimiyle mümkün olacaktır. Mümin; tabiatı boyunduruk altına almayı ya da sömürmeyi değil, onun değerlerine ve ritimlerine ayak uydurmayı hedefleyen, güzel ahlaklı insandır. Çevre sorunlarının çözüm anahtarı da işte bu insanın elindedir! ■

İSLAM'DA VARLIĞIN DEĞERİ VE EKOLOJİ AHLAKI

Doç. Dr. Recep ARDOĞAN | Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Insanın sosyal çevresine olduğu gibi doğal çevresine yaklaşım biçimi temel ahlak anlayışıyla belirlenir. Ahlak, başta kelim olmak üzere İslam ilimlerinin temel terimlerinden olan amelle çok yakın bir ilişki içindedir. Kelam açısından dinin hükümleri ikiye ayrılır. Bunlardan ilki itikadi hükümler, ikincisi

de ameli hükümlerdir. Ameli hükümler ahlakı da içerir. Ancak bu seküler bir ahlak değil, insanın Allah'a karşı da sorumlu olduğu dinî ahlakıdır. Bu ahlak, geniş anlamda kişinin kendisiyle, Rabb'iyile, sosyal çevresiyle ve doğayla ilişkilerini kapsar. Burada haklar da; sadece Allah'a ait, hem Allah'a hem kula ait, hem Allah'a hem insan dışı

varlıklara ait haklar olmak üzere üç kısma ayrılabilir. Bu üçüncü kategorideki haklar ekoloji ahlakını kapsamaktadır. Bu haklara mukabil olarak insan, kendi varlığına, diğer insanlara, insan dışı varlıklara ve tüm bu varlıkların sahibi olan Allah'a karşı sorumludur.

Görülebileceği üzere, İslam dini, var-

lığa, hayata ve insana ilişkin şü-mullü bir açıklama sunar. İnanan insanın kendi benliğiyle, Rabb'îyle, toplumsal ve doğal çevresiyle ilişkilerine, ortaya koyduğu değerler manzumesi ve ilkeler yön verir. İslam'da, insanın doğayla ilişkilerinin temeli, varlığa, kozmolojik düzene ve doğadaki varlıklara yüklenen anlamdır.

Âlem: Yaratılış kitabı

Dinin özünde, odağında iman vardır. İmanın gerçekleşmesinde bir gereklilik olan akıl yürütme sürecine de doğayı gözlem ve ondaki düzen ve oluş üzerindeki tefekkür de

iştiyak/eşlik eder. Tabiat, yaratıcısını anlatan bir kitaba benzer; kendi diliyle bize Allah'ın isimlerini ve yüceliğini, eşsiz sanatını anlatır. Kur'an'da Allah'ın metlüvv (okunan) ayetleri olduğu gibi tabiat da Allah'ın gözlemlenen ve algılanan kevnî ayetleri vardır. Kur'an, vahiy kitabı iken âlem, Kur'an'dan ayrı ama onunla uyumlu yaratılış kitabı (Kevnî kitap)dır. İnsanlara Allah'ın sıfatlarını ve yaratılışı açıklayan ayetlerle doludur. Bu ayetler, Allah'ın isimlerini şerh eder; onun fiillerini tesirleri ile sıfatlarını da tecellileri ile tefsir eder.

Kur'an'ı okumak, onun mesajını

anlamak ve etkin kılmak gerektiği gibi Allah'ın kevnî ayetleri olan tabiatı da gözlemlemek, anlamaya çalışmak, o anlama uygun davranmak ve kozmolojik düzeni korumaya özen göstermek gerekir. Tabiat, Allah hakkında ve hayatı anlamlandıran değerler hakkında önemli deliller sunan bir bilgi alanıdır. Yani tabiat, kendi zatını en iyi bilen Allah'ın sıfatlarıyla tanınması ve malum olmasını sağlar.

İslam açısından varlıklar, Allah'ın sıfatlarının bilinmesine vesile olur. Allah'ın başta vücut, ilim, irade, kudret, halk, ibdâ' gibi sıfatlarını ve onun isimlerini yansıtır. Dolayısıyla, varlık bir değerdir. Var olma, bir artıdır, yani bir iyilik ve mükemmellik niteliğidir. Ayrıca, "sonsuz iyi" olan Allah'ın yaratma iradesi de varlığın yokluğa karşı rüçhanı ve değeri olduğunu temellendirir. Dolayısıyla, varlıkların, ilahî iradeye konu olma gibi bir değeri de vardır.

Kur'an yerde ve göklerde ne varsa hepsinin Allah'ı tespih ettiğini yani evrenin bütün unsurlarıyla ezeli yaratıcı ve ebedî kudret sahibine itaat, tespih ve secde hâlinde olduğunu bildirir: "Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar, Allah'ı tespih ederler. O'nu hamt ile tespih etmeyen hiçbir varlık yoktur. Fakat siz, onların tespihlerini iyi anlamazsınız..." (İsra, 17/44.)

İslam'da, doğa, en yüce varlığın işaretleri ve delilleridir; Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının yansımalarıdır. Bu anlayış, tabiatı mutlak hakikati gölgeleyen perde olmaktan çıkarır. Onu ilahî hakikatin işaretleri ve belgeleri olma değerine yükseltir.

Yüce Yaratıcı'nın hikmetini ve sa-

natını göstermekle, kâinattaki varlıklardan her birinin ayrı değeri ve yeri vardır. Bu nedenle insan, doğal düzene ve bu düzenin parçası olan varlıklara özenle yaklaşmalıdır. Bu özen, Allah'ın, sıfatlarını kevnî olarak yansıtmaya iradesine saygı göstermek demektir. İnsanın doğadaki düzenle uyumlu olacak biçimde yaşaması, Allah'ın hikmet ve inayetinin bilinciyle yaşamaktır.

Ayrıca, evrende her bir varlık ve oluşun hakikati, Allah'ın bir ya da daha fazla ismine dayanır. Onların her biri, Allah'ın ilminin, hikmetinin, kudretinin, iradesinin; el-Bârî, el-Musavvir, el-Hâfız gibi esmasının tecellileridir. Yüce Allah'ı ifade eden isimler, en güzel isimler (esma-i hüsnâ) olduğu gibi en güzel isimleri yansıtan varlıklar da güzeldir; ayrıca birlik ve insicam içinde 'En Güzeli'nin tecellisini gerçekleştirilmektedir. Bu tecelliler ile onların her birinin ayrı bir değeri vardır.

Varlıkta hayatın değeri ve canlı çeşitliliği

Ekosistemdeki bütünlük ve canlılığı görmek kadar, varlıkta hayatîyetin değerini görmek de son derece önemlidir. Varlıklardaki hayatîyet, Allah'ın rahmet, muhabbet gibi sıfatlarının, "Hayy", "Muhyî" gibi isimlerinin yansımasıdır. Varlıklar içinde canlılara Allah'ın sıfatları ve isimleri daha çok tecelli etmiştir. Çünkü Allah'ın "Hayy", "Rahman", "Vedûd", "Rezzâk", "Mukît" isimleri hayatla keşfolunur. Bu nedenle, yaşam çeşitliliğine (bio-çeşitlilik) ve bunun içindeki her canlıya saygı göstermek gerekir.

Ayrıca, yeryüzündeki diğer canlılara karşı insanoğlunun mer-

hamet gibi yükümlülükleri vardır. Onlar kıyamet gününde Allah'ın huzurunda toplanacaklardır: "Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır... Nihayet (hepsi) toplanıp Rab'lerinin huzuruna getirilecekler." (En'am, 6/38.)

Doğadaki yenilenme ve devamlılık, Allah'ın "el-Hafız (koruyan)" isminin tecellisidir. Allah, doğadaki canlılara hayatını idame ve

İslam'da, doğa, en yüce varlığın işareti ve delilleridir; Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının yansımalarıdır. Bu anlayış, tabiatı mutlak hakikati gölgeleyen perde olmaktan çıkarır. Onu ilahî hakikatin işaretleri ve belgeleri olma değerine yükseltir.

neslini sürdürmeyi bir içgüdü olarak yerleştirmiştir. İnsanoğluna ise buna ilaveten yeryüzünü imar etme ve yaşatma sorumluluğunu da yüklemiştir. İslam'da insanın tüm ilişkileri hak ve özgürlük yanında, sorumluluk kavramıyla ele alınır. Dolayısıyla insan, çevreyle ilişkilerini sorumluluk kavramından uzak biçimde kurgulayamaz. İnsan özgürlüğü, sınırsız ve gayesiz olmadığı gibi, onun doğadaki tasarrufları da ilimsiz ve sorumsuz olmamalıdır.

Küçük evren olarak insan ve büyük insan olarak evren

Batı'da gelişen mekanik evren anlayışının aksine İslam âlimlerinin gözünde, tabiat insanlaştırılmıştır. Evren, canlı bir organizma olarak görülmüştür. Tasavvuf felsefesinde, evrene "büyük insan", insana da "küçük evren" denilmiştir. İnsan ve doğa, aynı hakikatin farklı tecellileri olarak düşünülmüş, organik bir evren anlayışı içine yerleştirilmiştir. Bu anlayış, her varlık ve oluşun doğada düzen, bio-çeşitlilik ve süreğenlik için gerekli bir işlevi yerine getirdiği bilincini yükseltir. Buna göre İnsanoğlu da bilinçli olarak aynı iradeye teslim olmalıdır.

Zerreyi yaratan ile kürreyi yaratanın bir olduğu ve Yaraticı'nın evreni bir organizma gibi var ettiği inancı; insanın estetik duygusunu, hayata iyimser bir bakışı, doğadaki düzenle uyum içinde bir medeniyet tasavvurunu ve insanlara karşı olduğu gibi insan dışı varlıklara karşı da sorumluluk bilincini geliştirir.

Evrendeki varlıklar belirli bir düzen içinde yaratılmış ve insana sunulmuştur. Bu gerçek, teshir kavramıyla ifade edilir. Ancak teshir, doğanın aynı zamanda insan için bir imtihan ortamı olduğunu da vurgular: "Biz yeryüzündeki şeyleri kendisine süs olsun diye yarattık ki insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim." (Kehf, 18/7.)

"Teshir", dünya hayatının, doğadaki varlıkların insan için bir imtihan vasatı olarak hazırlanmasıdır. Teshir mefhumu, insana; Allah'a şükran borcu olduğunu kavratır, fitratına uygun biçimde yaşama bilinci aşılar, sorumluluğunun bü-

yüklüğünü gösterir ve onu sorumluluğunu üstlenmeye teşvik eder. İnsanın sorumluluğu, hayatı bir imtihan süreci, doğayı bir imtihan alanı görmek; insana yakışan, imana yaraşan davranışlar (salih amel) sergilemektir.

İnsan, doğadaki akıl ve vicdan, irade ve sorumluluk taşıyan; inanç ve ahlak değerlerine sahip tek varlıktır. İslam ahlakı, akıl sahibi insanların birbirlerine ve doğadaki diğer varlıklara karşı sorumluluk taşıdığını vurgular. Dünya hayatı insan için bir imtihan sürecidir. İmtihan âlemi olarak yeryüzü de ahirette insanın bu dünyada yapmış olduğu her şeye şahitlik edecektir: "O gün (yer), haberlerini anlatacaktır. Çünkü senin Rabb'in, ona vahyetmiştir." (Zilzal, 99/4-5.)

Bunun yanında Kur'an'da yeryüzünün sadece insanlar için değil tüm canlılar için yaratılmış oluşu da bu anlayışı teyit eder.

Yeryüzü halifeliği: Dünyayı imar

Çevre ahlakı ve çevre hukukunu temellendiren yargılardan biri şudur: Bu dünya atalarımızdan miras olarak aldığımız ve bizden sonraki nesillere de miras bırakacağımız bir değerdir. Bu mirası kültürel ve doğal değerleri koruyarak, hatta daha da iyileştirerek devretmemiz gerekir.

'Halifelik', Kur'an'da bir toplumun yerini alan yeni bir toplumun, öncekilerin kaybettiği hâkimiyet ve nimetlere vâris oluşuna işaret eder. (Yunus, 10/14.) Yeryüzü halifeliği, insanın evreni kendinden öncekilerden geçici bir süre emanet aldığını ve kendinden sonrakilere de onu hem koruyarak hem de güzelleştirerek bırakması gerektiği şeklinde

İslam'da ahlak, sadece insanın sosyal hayatıyla sınırlanmaz. Onun tüm varlıklarla ilişkisini kapsar. İnsanın kendi varlığıyla, sosyal çevresiyle, doğal çevresiyle ve tüm bunların mutlak sahibi Allah ile ilişkilerini kapsar.

anlaşılmalıdır. Allah, insana yeryüzünü mutlak bir mülkiyet olarak değil emanet olarak vermiştir. İnsan ondan bir ömür yararlınsa da temellük ettiği varlıklara ondan sonraki nesiller vâris olur. Her şeyin nihai vârisi de Yüce Allah'tır. Bu anlamda Batı'da tartışılan "gelecek nesillerin hakkı"nın "yeryüzü halifeliği"nde ifadesini bulduğu söylenebilir.

Yeryüzünü insan onuruna yarış bir biçimde imar etmek; onda bilim, ahlak, sanat gibi faaliyet ve ürünlerini en güzel bir şekilde sergilemek, dinî-ahlaki bir değerdir. Bilim ve imar faaliyeti, -bir ibadet

biçimi; ritüel, ayin şeklinde değilse de içerdiği öz değer olarak- Allah'a kulluğun bir ifa şeklidir.

İslam'da ahlak, sadece insanın sosyal hayatıyla sınırlanmaz. Onun tüm varlıklarla ilişkisini kapsar. İnsanın kendi varlığıyla, sosyal çevresiyle, doğal çevresiyle ve tüm bunların mutlak sahibi Allah ile ilişkilerini kapsar. Ekolojik ahlak da İslam'ın önemli bir boyutudur. İslam ekoloji ahlakı, sadece iyi kötü kavramlarıyla değil günah sevap kavramlarıyla insan zihnini şekillendirir. Sadece sosyal kınama şeklinde değil uhrevi bir yaptırıma da sahiptir. ■

İSLAM'DA HAYVAN HAKLARI VE DOĞAL ÇEVRELERİNİN KORUNMASI

Prof. Dr. Adnan KOŞUM | Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Günümüzde çevre hukuku denildiğinde insanların yararına ilişkin çevre hukuku akl gelmektedir. Oysa çevre hukuku sadece insanlar için söz konusu

değildir. Doğal çevrenin ve ekolojik dengenin en önemli unsurlarından biri karada ve suda yaşayan hayvanlardır. Kur'an-ı Kerim'de bir ümmet oldukları belirtilen ve kendileriyle ortak yaşam alanını pay-

laştığımız hayvanların da yaşadıkları doğal çevrede kendilerine özgü hakları vardır.

Zamanımızda giderek artan çevresel kirlenmeden ve buna bağlı

ekolojik bozulmalardan en çok nasibini alan varlıkların başında hayvanlar gelmektedir. Doğal dengenin harici etkilerle bozulması, çağımız ekonomik anlayışının bir sonucu olarak hayvanların bir eğlence aracına, metaya veya sermayeye dönüştürülmesi, canlı hayatının vazgeçilmez unsurlarından olan hayvanları, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bazı hayvan türleri, şimdiden ya yok olmuş ya da hızla yok olma noktasına gelmiştir. Doğal çevrede önemli bir işlev gören hayvanların ve doğal yaşam alanlarının korunması konumuzu oluşturmaktadır.

Diğer semavi dinlerden farklı olarak İslam insana, tabiat ve tabiatteki mahlukatı dilediği gibi kullanma değil, belli bir sorumluluk duygusuyla, zarar vermeden ve israf etmeden kullanması gerektiğini, halifelik unvanı gereği onun tüm yaratıklara karşı olan yükümlülükleri olduğunu (Bakara, 2/30; Fâtır, 35/39.) ve her canlının "yüce yaratıcıdan gelen haklarının" olduğunu bildirmiştir. Zira İslam'ın ve onun medeniyetinin insanlara sunduğu değerlerin merkezinde bütün canlılara merhamet etmek ve onların haklarına riayet etmek anlayışı bulunmaktadır.

Doğal çevreden kasıt genellikle hayvanların içinde yaşadıkları sosyal, fiziki ve tabii dünyadır. Hayvanlar âlemi yeryüzünde insanlara hizmet etmesi ve kâinattaki dengenin parçası ve çevreyi tamamlayıcı bir organizma olması yönüyle çevre açısından önemli bir yer işgal etmektedir. Hayvanlar, ekolojik düzen ve dengenin sağlanmasında oldukça mühim bir yere sahiptirler. Kur'an-ı Kerim hayvanları insanlardan farklı kendine has kural ve

değerleri olan topluluk (ümme-tün) olarak değerlendirmektedir. "Yeryüzünde debelenen (yürüyen) hiçbir canlı ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki sizin gibi birer ümmet olmasın. Biz kitapta (levh-i mahfuzda) hiçbir şeyi eksik bırakmadık, sonra hepsi Rablerinin huzurunda toplanacaklardır." (En'am, 6/38.) İslami gelenek ve literatürde önemli bir yeri olan "ümme-t" kavramının hayvanlar için de kulla-

Hayvanların soylarının ve yaşadıkları doğal çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin Müslümanların en önemli ve asli görevlerinden olduğu, çevrenin hoyratça kullanılmasını engelleme çevre ve bilincinin kazanılması için ellerinden geleni yapmaları gerektiği söylenebilir.

nilması gerçekten dikkat çekicidir. Hayvanların da insanlar gibi sosyal yapılara sahip oldukları, insana çok benzedikleri ve onlara zarar vermenin onların ardındaki sosyal yapıya da zarar verebileceğine dikkat çekilmektedir. Bu sebeple ilgili ayetten, Allah'ın söz konusu çevresel dengenin bir parçası olan hayvanların hakkına tam olarak riayet edilmesini ve bu dengeyi bozacak davranışlardan kaçınılmasını emir buyurduğu anlamı

çıkarılabilir. Bu ayetten çıkarılacak bir diğer anlam, hayvan türlerinin korunmasının gerekli olduğudur. Gerçekten Kur'an-ı Kerim'de, hayvanların soylarına ve türlerine zarar vermenin yasaklandığı görülür. Nitekim Taberi (ö. 310/923), "O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez." (Bakara, 2/205.) ayetindeki "fesat çıkarmak" kavramını ekinleri yok etmek ve meşru bir gaye olmaksızın hayvanları öldürmek ve soylarını kurutmak (et-Taberî, Ebu Ca'fer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Amulî, Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1405, II, 316.) şeklinde yorumlamaktadır. Buna göre ayet, hayvanların doğal beslenme ve yaşam alanlarına zarar verilmesini ve hayvan neslinin tüketilmesini bozgunculuk olarak nitelemekte ve bu fiilin Allah katında çok ağır bir suç olduğuna işaret etmektedir. Buradan hareketle, hayvan soy ve türlerine zarar verici her türlü faaliyet, İslam'a göre mekruh eylemler kapsamında değerlendirilebilir. Bu minvalde olmak üzere yine Hz. Peygamber, nesilleri tükenme tehlikesine maruz kalmaması için, potansiyel tehlike durumu olmaları hariç (Buha'ri, Bed'u'l-halk, 16; Müslim, Hacc, 66-67.) hayvanların faydasız ve keyfi bir şekilde öldürülmelerini yasaklamıştır. Bir başka hadis-i şerifte "Haksız yere bir serçeyi bile öldürenin kıyamet günü Allah tarafından sorguya çekileceğini" (Nesai, Sayd, 34, Dahâyâ, 42; Dârimî, Sünen II, 115.), bir diğer rivayette ise, "Peygamberlerden birini bir karınca ısırды. O da (öfkelenerek) karıncanın yuvasının yakılmasını emretti ve yakıldı. Allah Teala hazretleri ona şöyle vah-

yetti: "Seni bir karınca ısırılmışken, sen tespih eden bir ümmeti yaktın." (Buhari, Cihad, 152, Bed'ü'l-Halk, 14; Müslim, Selâm, 148; Ebu Davud, Edeb, 176; Nesai, Sayd, 38.) buyurarak, doğal hayatın dengesi yönünde karıncaların bile öldürülmelerini yasaklamıştır. İbn Mes'ud, konakladıkları bir yerde, bir adamın ağaç veya yerde bulunan bir karınca yuvasını ateşle tutuşturması üzerine Hz. Peygamber'in ateşi söndürttüğünü (Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevaid, IV, 44.) rivayet etmiştir. Hz. Peygamber Allah katında günahların en büyüklerini sayarken, hayvanların boş yere gerekçesiz olarak öldürülmelerini de dâhil etmiştir. (Hâkim, en-Neysâbü'rî, el-Müstedrek ala's-Sahihayn, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut 1990/1411, II, 198; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, 241.) Sözü edilen hadisler ışığında "sebepsiz/keyfi/haksız öldürmeler, aslında ekolojik sistemi de öldürmektir." şeklinde bir yorum yapmak mümkündür. Hz. Peygamber'in hayvanlar hakkındaki hassasiyetleri etrafına öyle sirayet etmiş olacak ki, ashaptan cömertliği ile meşhur olan Adıyy ibni Hatem karıncalara ekmek kırıntısı atarak "Bu mahlûklar komşularımızdır, üzerimizde hakları vardır." demiştir. (İbnü'l-Esir, İzzettin, Kahire, Üsdü'l-Gabe, 1970, IV, 10.) Hz. Peygamber'in karınca ve diğer hayvanlar karşısındaki tutumu (Karınca, arı, kurbağa, hüdhüd ve surad (göçeçen) kuşunu öldürme yasağı ile ilişkili olarak bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 164-5, 175-6; İbn Mâce, Sayd, 10; Dârimî, Edâhî, 26.) Müslümanların doğal çevreyi koruma konusundaki tutum ve davranışlarının temel dayanağı olmuştur.

Diğer yandan Hz. Peygamber'in, kaplan ve leopar gibi bazı vahşi

hayvanların derilerinin (elbise, eyer vs. şeklinde) kullanılmasını yasaklaması (Ebû Dâvûd, Libâs, 40; Menâsik, 23; Salat, 122; Tirmizî, Libâs, 31; Buhârî, Zebâih, 13.), kurbağanın ilaç olarak kullanılmak üzere öldürülme yasağı (Ebû Dâvûd, Edeb, 165; Tıb, 11; Cihâd, 122; Dârimî, Edâhî, 36; İbn Mâce, Sayd, 10.) ve kuşlarla ilgili olarak kuş yuvalarının bozulmaması, yumurtaları ve yavrularının alınmaması için emir verdiğine, alınmış olan yavru ve yumurtaları yerlerine iade ettirdiğine dair rivayetler göz önüne alınacak olursa (Ahmed b. Hanbel, Müsned, Müessesetü Kurtuba, Mısır ty., I, 404; Ebû Davûd, Cenâiz, 1; Cihad, 112-122; Edeb, 167.) O'nun çevredeki canlılara zarar verilmemesi ve doğal hayatın korunmasına verdiği önem ve hassasiyet daha iyi anlaşılır. Öte taraftan Hz. Peygamber, doğal hayatın ve hayvan türlerinin ve neslinin korunması noktasında önem arz eden av olgusuna da değinmiştir. Avlanmanın helal oluşu naslarda yer almakla birlikte (Mâide, 5/1-2; Buhârî, Zebâih, 1-2; Buyû, 3; Müslim, Sayd, 1; Ebû Dâvûd, Sayd, 2; Tirmizî, Sayd, 1-7; Nesai, Sayd, 1-8.), doğal dengely bozan ve eğlence amaçlı, zevk veya spor için yapılan (Nesai, Edâhî, 42; İbn Hibbân, Ebû Hâtem et-Temîmî, Sahîhi İbn Hibbân, nşr. Şuayb el-Arnâvut, Beyrut 1993/1414, VII, 557.) avcılığa izin verilmemiştir. Aynı şekilde Hz. Peygamber, "Kim av peşinde koşarsa gafil olur." buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, Sayd, 24-25; Tirmizî, Fiten, 69; Nesai, Sayd, 24; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 357, II, 371.) Aşırı zararlıları dışında hayvanların sağlıklarına zarar veren ve neslinin devamını engelleyen itlaf ve zamansız avcılık gibi her türlü faaliyet de zikredilen hadisler gereği yasak olmalıdır.

Öte yandan doğal çevrede yaşayan

hayvanların gıdalarını ve diğer birçok ihtiyaçlarını karşılayan ağaçların dikimi de hadis-i şeriflerde özendirilmiş ve bu doğrultuda "Bir Müslüman herhangi bir ağaç veya bitki dikerse, ondan yenilen şey kendisi için sadakadır, ondan çalınan şey kendisi için sadakadır, ehli ve yabani hayvanların yediği şeyler sadakadır, kuşların yedikleri sadakadır, bir kişinin ondan alıp eksilttiği şey de kendisi için sadakadır." (Müslim, Müsâkât, 7-8.) Görüldüğü üzere burada sadaka kavramı, ekolojik bir boyuta da sahiptir. O, yalnızca yoksullara yapılan yardımı değil, yeryüzünde yaşayan diğer canlılara yararlı olmak için yapılan faaliyetleri de içermektedir.

Çevresel kirliliği önlemenin hayvanların barınma haklarıyla da doğrudan ilgisi vardır. Bu sebeple naslarda hayvanların barınacağı olan doğal çevrenin korunması, hayvanların rahatsız edilmemesi yönünde uyarılar yapılmıştır. Bu bağlamda hayvanların barınma yerlerine ve alanlarına gereken itina ve titizlik gösterilmelidir. Gece vakti yollar, haşeratın barınma yerleri olduğu için Hz. Peygamber, gece yolculuk yapan sahabelere hayvanları ezme ve çiğneme hususunda dikkatli olmalarını istemiştir. Bu doğrultuda bir hadis şöyledir: "Otların bol olduğu zamanda yolculuğa çıktığınızda develerin otlamasına müsaade ediniz. Kıtık zamanında yolculuk ettiğinizde ise develeri hızlı sürün. Gece sonu mola verdiğinizde yollar üstünde konaklamayın. Çünkü orası hayvanların yolları ve haşeratın da barınma yeridir." (Müslim, İmârât, 54; Ebû Dâvûd, Cihad, 63.) Bu hadis, hayvanların geçici barınaklarının da muhafaza edilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Çevresel kirliliği önlemenin hayvanların barınma haklarıyla da doğrudan ilgisi vardır. Bu sebeple naslarda hayvanların barınağı olan doğal çevrenin korunması, hayvanların rahatsız edilmemesi yönünde uyarılar yapılmıştır. Bu bağlamda hayvanların barınma yerlerine ve alanlarına gereken itina ve titizlik gösterilmelidir.

Konaklama gibi geçici bir sebeple bile olsa, hayvanların yaşam alanlarına zarar ve sıkıntı verilmemelidir. Günümüzde hayvanların doğal yaşam alanlarının kalıcı bir şekilde tahrip edilmesi, söz konusu hadisi şerifin mesajını daha anlamlı ve çarpıcı kılmaktadır.

Yine Hz. Peygamber'in bir diğer hadislerinde, hayvanların güvende kalmaları ve doğal ortamlarının bozulmaması için yuvalarında iken geceleri üzerlerine gidilmemesi emredilmekte. Aynı şekilde, "Kuşları yuvalarında/yerlerinde rahat bırakın." (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 21.) denilerek kuşların güvenli vakit-

leri sayılan geceleri avlanmak hoş karşılanmamaktadır. Zikredilen hadisler ışığında hayvanların büyük zarara uğramalarına, tabiatın dengesinin bozulmasına, birçok hayvanın ve yuvalarının telef olmasına neden olan tarlalarda anız, boş arazi ve arsalarındaki kuru otları yakmanın ve genel olarak hayvanların barınakları ve yaşadıkları doğal ortama zarar veren her türlü tasarrufun caiz olmadığını söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber, ortaya koyduğu ilkelerle doğal çevreye karşı saygılı olunması gerektiğini, hatta "Her ciğer taşıyan canlıya yapılan iyilikte sevap vardır." (Buhârî, Bed'ul-halk,

16-17; Şirb, 9; Vudû, 33; Mezâlim, 23; Edeb, 27; Müslim, Selâm, 41, 151-153; Tevbe, 25; Muvatta, Sıfatu'n Nebî, 23; Ebû Dâvûd, Cihad, 47.) diyerek zaruri durumlarda kırlarda yaşayan tüm canlılara dahi yardım eli uzatılması gerektiğini bildirmiştir. Hadislerde Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu çevrecilik, sadece çevreye zarar vermeyi engellemeye çalışmak değildir. Çevreyi imar etmek ve güzelleştirmek de onun çevrecilik anlayışının bir gereğidir.

Netice itibarıyla naslar göz önüne alındığında, hayvanların soylarının ve yaşadıkları doğal çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin Müslümanların en önemli ve asli görevlerinden olduğu, çevrenin hoyratça kullanılmasını engelleme çevre bilincinin kazanılması için ellerinden geleni yapmaları gerektiği söylenebilir. ■

ÇEVRESEL SORUNLAR VE İSLAMIN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Osman Zeki YAĞCI | Kocaeli Kandıra Müftüsü

Hızlı iletişim, sınırlandırılmayan teknoloji, kurlsız kentleşme, denetlenemeyen enerji ve aşırı tüketim, çevre kirliliğinin en önemli nedenlerindendir. Buna karşı bizler, baş döndürücü bir hızla ilerleyen sanayileşmeyle birlikte, insanın ve ekosistemdeki diğer canlıların yaşadığı olumsuzlukları göz ardı etmeyip, insanlık ailesinin sorumlu bireyleri olarak; canlılar âlemi için daha kaliteli ve sürdürülebilir çevre şartlarını oluşturmanın azminde olmalıyız.

Dinimiz İslam, sonsuz kudret sahibi Allah Teala'nın vahyinin eseri, son ve en mükemmel dindir. Her bir meselenin çözümü onda mevcuttur. Hele hele insanlık âlemini olumsuz yönde etkileyen çevresel problemlerin önlenmesinde, ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerle mutlak tezini ortaya koyarak, ahlaki yapımızı şekillendirmeye çalışır.

Şayet barındığımız dünyanın yarınlarında kaliteli yaşam istiyorsak, çevresel temizliğe önem vermeli, daha az çöp üretmeli ve bilinçli tüketici olmalıyız. Atıkların geri dönüşümünü ve tekrar kullanımını denemeliyiz. Terk edilen her atık çöp değildir. Geri dönüşümle kazanılan her atık maddenin, millî ekonomiye katkı sağlayacağını ve doğal kaynaklarımızı koruyacağını unutmamalıyız. Bununla beraber çöplerin uygun yollarla bertaraf edilmesini ve düzenli depolanmasını da teşvik etmeliyiz.

Aksi hâlde küresel ısınma ve iklim değişiklikleri gezegenimizi yaşanmaz hâle getirir. Nice bozguncu, isyankâr ve hudut tanımaz kavimlerin dünyevi afetlerle helak olup yerle yeksan olduklarını Kur'an'daki kıssalardan öğreniyoruz.

Hızlı iletişim, sınırlandırlamayan teknoloji, kuralsız kentleşme, denetlenemeyen enerji ve aşırı tüketim, çevre kirliliğinin en önemli nedenlerindedir. Buna karşı bizler, baş döndürücü bir hızla ilerleyen sanayileşmeyle birlikte, insanın ve ekosistemdeki diğer canlıların yaşadığı olumsuzlukları göz ardı etmeyip, insanlık ailesinin sorumlu bireyleri olarak; canlılar âlemi için daha kaliteli ve sürdürülebilir çevre şartlarını oluşturmanın azminde olmalıyız. Aksi hâlde üzerinde barındığımız dünya gezegeni; gayri ben bu kadar gam ve kederi çekemem dercesine alarm sirenlerini çalmaya başlar. Çevre Bakanlığının verilerine göre bir yılda, ülkemizde yaklaşık olarak 24 milyon ton, dünyada ise 1 milyar tondan fazla katı atık ortaya çıkmaktadır. Yedekte bekleyen başka bir dünya olmadığına göre, çevresel risklere karşı akılcı yollarla mücadele ederek yaşam kalitemizi yükseltmenin çarelerini aramalıyız.

Bütün bu menfi gidişata rağmen dinimiz İslam, ilahî mesajlarını sunarak bizi çaresiz bırakmıyor ve "Çare sizsiniz." diyor. Böylece yükün ağır kısmının biz Müslümanların omuzlarında olduğunu belirtiyor. Göklerin, yerin ve dağların yüklenemediği ilahî emaneti, insan omuzlamıştır. O hâlde bu büyük mesuliyetin bir gereği olarak, ekolojik kirliliğe karşı nelerin yapılabilirliğini ortaya koymaya çalışalım.

İsraf ahlaki bir marazdır

Savurganlığın ve israfın kısmen önlenmesi demek, kirliliğin yanında ekolojik sorunların da azalması demektir. Hoyratça tüketilen gıda maddelerinden tutun da bir defa kullan ve sonra at anlayışı ile oluşan yığın yığın atıklar, israfın en açık örneğini teşkil etmektedir. Ahlaki bir zaaf olarak değerlendirilir.

Erozyon ve çölleşmeye karşı ağaçlandırma faaliyetlerine hız vererek ormanlık alanların çoğaltılması, sağlıklı çevre için kaçınılmaz bir yöntemdir. Ormanlar temiz havayı, verimli toprağı ve kaliteli suyu üreterek eko sisteme sunar. Sel felaketlerinin önlenmesi de ağaçlandırma ile sağlanır.

dirilen israfın, ayet-i kerimelerle yasaklandığını görürüz. "Yiyiniz içiniz fakat asla israf etmeyiniz." (Araf, 7/31.) Kişinin ihtiyacından fazla tüketmesine, genel manada israf denir. Müsrif ve savurgan ise temel ihtiyaçlarını karşılarken ölçsüz davranan, kuralsız yaşamayı tercih edendir. Kişinin kanaat sahibi olması, israfın önlenmesinde en etkili ahlaki haslettir. Zira kanaat tükenmeyen bir hazinedir.

"Ölçülü harcaıyıp iktisat eden asla fakir olmaz." (El-Camiussağır, 7939.) Kur'an-ı Kerim, sosyal bünyede ağır tahribatlar meydana getiren müsrifleri "şeytanın kardeşleri" diye nitelendirir. (İsra, 17/27.) TÜİK verilerine göre; bir ton kullanılmış beyaz kâğıt geri kazanıldığı takdirde 16 adet çam ağacı kesilmekten kurtarılmış oluyor.

Ne yazık ki ülkemizde 1 milyon ton kâğıtla gereksiz yazışma yapılmaktadır. Üstelik bir büro elemanı, yılda 81 kilo yüksek vasıflı kâğıdı çöpe attığını yapılan araştırmalardan biliyoruz. Çevre Bakanlığının 2010 yılına ait verilerine göre, ülkemiz topraklarının üçte ikisinin su ve rüzgâr erozyonunun etkisi altında kalarak her geçen yıl 1 cm. kalınlığında ve yaklaşık olarak Kıbrıs adası büyüklüğünde verimli toprak örtüsü yok olup gitmektedir. Lakin 1 cm. kalınlığındaki toprağı tekrar kazanalım dersek, üzerinden bir kaç yüzyılın geçmesi gerekir.

Her zerrisi Allah'ı tespih ve takdis eden varlığı koruma ve kollama görevimiz vardır. Anasır-ı Erbaa (dört temel unsur) su, hava, toprak ve ateş (enerji) dünya gezegeninin vazgeçilmez ana maddeleridir. Temel unsurların ahenkli bir şekilde oranlarının korunması elzemdir. Suyun, havanın, toprağın ve enerjinin kalitesi, insan hayatının kalitesi demektir. Her alanda tüketimi azaltmak suretiyle katı, sıvı ve gaz atıkları da o nispette azalmış olur. Çevre kirliliğine sebep olan etkenler azaldıkça, sınırlı olan doğal kaynaklarımız daha az zarar görür ve sürdürülebilirliği kolaylaşır. Gelecek kuşaklara güzel bir miras bırakmanın yolu da budur.

Ağaçlandırılan sahalar ve ormanlık alanlar temiz hava için zorunludur

Erozyon ve çölleşmeye karşı ağaçlandırma faaliyetlerine hız vererek ormanlık alanların çoğaltılması, sağlıklı çevre için kaçınılmaz bir yöntemdir. Ormanlar temiz havayı, verimli toprağı ve kaliteli suyu üreterek eko sisteme sunar. Sel felaketlerinin önlenmesi de ağaçlandırma ile sağlanır. Hz. Peygamberimiz; “Kim bir ağaç dikerse, Allah Teala o kimseye ağaçtan hâsil olacak ürün ve fayda miktarınca sevap verir.” (Ahmet b. Hanbel, Müsned, 5/415.) buyurmaktadır. Dinimiz İslam'ın çevreye, ağaca, temizliğe ve hayvan haklarına vermiş olduğu ehemmiyeti sair dinlerde görmek mümkün değildir. İlmihal kitaplarında, hac esnasında ihramlı olan kimselerin yeşil otu koparmalarına ve küçük bir böceği ezmelerine müsaade etmeyen fıkhi kuralları vardır.

Müslüman birey gönüllü çevre koruyucusudur

İslam dini sadece çevre korunmasını teşvik etmekle yetinmez, bilakis Müslüman bireylerin çevrenin koruyucusu, kollayıcısı ve takipçisi olmalarını ister. Yüce Rabbimizin bizlere sunduğu sayısız nimetleri koruyup kollama işini, ahlaki değerlerimizin gereği olarak görürüz. Âdeti marufu (iyiliği) emretmekle ve münkeri (kötülüğü) yasaklamakla görevli olan Müslümanlar haddizatında etkili birer çevre korumacıdır.

Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim, kirlenmenin maddi cihetini ele alırken, insanın manevi ve ruhi kısmına ait olan kirlenmelere bigâne

Savurganlığın ve israfın kısmen önlenmesi demek, kirliliğin yanında ekolojik sorunların da azalması demektir. Hoyratça tüketilen gıda maddelerinden tutun da, bir defa kullan ve sonra at anlayışı ile oluşan yığın yığın atıklar, israfın en açık örneğini teşkil etmektedir.

kalmıyor. Allah Teala fitrata müdahale edilmesine, tabii dengeyin bozulmasına ve fesat ortamlarının yeşermesine kesinlikle müsaade etmiyor: “De ki, murdarın çok olması hoşunuza gitse bile; pis olanla temiz olan eşit olmaz, o hâlde ey gerçek akıl sahipleri; çirkin olan haramlar hususunda Allah Teala'dan korkun ki bu sayede belki kurtuluşa erersiniz.” (Maide, 5/100.)

İslam ahlakına sahip olan Müslümanın çevresi, en tabii ve en güzel çevredir. Ahlaki değerlerimizi ön

planda tutarak yaşamlarımızı sürdürdüğümüz müddetçe, maddi ve manevi hiçbir çevresel sorun, çözümsüz kalmayacaktır. Tabii dengeyin muhafaza edilmesinde asıl özne insandır. İnsan kirlenirse kâinat kirlenir. Zira onun bünyesinde koskoca bir evren dürülüp dercedilmiştir. Âlemde Âdem, eşref-i mahlukat olarak tasavvur olunur. Nihayet her şey insan için insan da Allah için varlığını sürdürmeli ve şöyle dua etmeli; “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver.” (Bakara, 2/201.) ■

İSLAM AHLAK ÖĞRETİSİNDE ÇEVRE

Yrd. Doç. Dr. Ahmet BOZYİĞİT | Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsanın içinde yaşadığı, etkilediği kadar etkilendiği canlı ve cansız ortam anlamına gelen çevre, çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. İnsanın değişerek kendisinde de değişme meydana geldiği çevreler

sadece doğal çevre ile sınırlanmayacak kadar da çeşitlidir. Çevre ile ilgili kullanılan Yunanca kökenli ekoloji sözcüğü ilk olarak canlı varlıkların ve organizmaların çevreleriyle ve birbirleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalı

anlamında kullanılırken, bugün çevre sorunlarını bir bütün olarak inceleyen bir bilim dalı hâline gelmiştir. (Mehmet Bayraktar, İslam ve Ekoloji, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 1997, s. 15.) Arapça çevre anlamındaki “el-Bie” kelimesi ise

insanların birbirleri ve diğer varlıklarla ilişkilerinden tutun, insanın yeme, içme, barınma, giyinme ve davranışları konusunda hayatının bütün alanlarıyla ilgili dinî ve dünyevi bütün işlerinin durumu anlamlarına gelir. (Fuad Abdullatif Es-Sertavî, el-Bî'e ve'l-Bu'du'l-İslâmî, Daru'l-Mesire Amman, 1999, s. 24, 25.) Buna göre insanın doğrudan veya dolaylı olarak, canlı cansız, uzak yakın, maddî manevî âlemdeki bütün varlıklarla olan ilişki ve irtibatı insanın çevresini (bî'e) oluşturmaktadır. Bu ilişki ve irtibatı ele alan ilim de ekolojidir.

İslam dini, insanın âlemle olan ilişkisini ibadet anlayışı çerçevesinde bütünsel olarak ele alır. Bu bakımdan Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in sünnetinde insanın çevresi ile ilişkisi konusunda göstereceği erdemli davranışlar ibadet sayılmıştır. Kur'an-ı Kerim, tabiatın güzelliğinden bahsederken, insanın tabiatla nasıl bir ilişki içerisinde olması gerektiği hakkında da bilgi vermektedir. "Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık." (Kamer, 54/49.) "Yeri de yaydık, ona sabit dağlar yerleştirdik ve orada ölçülü (bir biçimde) her şeyi bitirdik." (Hicr, 15/19.) "Hiçbir şey yoktur ki hazineleri yanımızda olmasın. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz." (Hicr, 15/21.) "Göğü yükseltti ve dengeyi koydu. Dengeyi doğru tutun, dengeyi bozmayın." (Rahman, 55/7-9.) "İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır." (Rum, 30/41.) Kur'an'da kötü ahlaki davranışların çevre ve kâinatın

düzeni için de zararlı oldukları anlatılmaktadır. (Mehmet Bayrakdar, s. 44.) "İnsanlardan öylesi de vardır ki, dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider. Bir de kalbindekine (sözünün özüne uyduğuna) Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki o düşmanlıkta en amansız olandır. O, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekin ve nesli yok etmeğe çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez." (Bakara, 204-205.) Burada ayetin sonunda

Çevre bilinci ve duyarlılığı konusunda Müslümanların Kur'an'dan ve peygamberimizin sünnetinden aldığı bilgiler hayli fazladır. Birçok Kur'an ayeti nasıl bir çevrede yaşamamız gerektiği konusunda bizi uyarırken, sünnet-i seniyye ile de bu durum âdeta pekiştirilmiştir.

belirtildiği gibi fesat (bozgunculuk) çıkaranların tabiatın düzenine de zarar verdikleri ifade edilmektedir.

Peygamberimizin de uygulamalarında çevre konusunda hassas davrandığını, ağaç dikmeye önem verdiğini, Medine, Taif gibi yerlerde sit alanları oluşturduğunu görüyoruz. El-Ğabe ormanı için "Kim buradan bir ağaç kesecek olursa onun karşılığı bir ağaç diksin." (Belâzurî, Futûhu'l-Buldân, Beyrut 1407/1987,

s.17, 18.) diye buyurmuştur. Şu iki hadis de çevre ile ilgilidir: "Elinizde bir ağaç fidanı varsa, kıyamet kopmaya başlasa bile eğer onu dikecek kadar vaktiniz varsa, mutlaka dikin." (Buhârî, El-Edebu'l-Müfred, 168.) "Her kim yerine yenisini dikmeden bir sidre ağacını kesecek olursa, Allah ona cehennemde bir ev yapar." (Ebû Davud, Edeb, 158, 159.) İlgili hadisler örnek olarak çoğaltılabilir. Peygamberimiz, hayvanlara karşı şefkat, merhamet ve hayvan neslinin korunması konusunda da çok hassas davranmış, hayvanlara işkence yapanlara lanet etmiştir. (Ebû Dâvûd, Cihâd, 44.) Hz. Peygamber, suların kullanımından, evlerin ve yolların nasıl yapılması gerektiğine (İbn Mace, Taharet, 48.), Medine'nin çevresinde avlanmanın, ağaç kesmenin, ot biçmenin yasaklanmasına kadar (Buhari, Büyü', 53.), ekolojik dengeyle alakalı birçok konuda uygulamalar getirmiştir. (İbn Mace, Taharet, 48.) Ayet ve hadislerde verilen bilgilerde, çevreye gösterilmesi gereken hassasiyet, diğer ibadetler için istenen hassasiyet kadar önem arz etmektedir. İnsanlık tarihinin çok erken bir döneminde başlayan İslam'daki ekolojik hareketin ortaya çıkmasının sebebi kutsal kitabımız Kur'an olmuştur. (Mehmet Bayrakdar, s. 25.) Bu bakımdan çevreciliğin tarihi İslam'ın tarihi ile, İslam'ın tarihi de Hz. Muhammed (s.a.s.) ve hatta Hz. Âdem ile başladığı için başlangıcı ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'e kadar gitmektedir. (Cafer Sadık Yaran, 2008, s. 121.)

Hz. Muhammed'den (s.a.s.) sonra dört halife arasında çevre duyarlılığını icraatlarıyla gösterenler arasında özellikle Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in ismi zikredilir (Mehmet Bayrakdar, s. 26.) Sonraki devirlerde

İslam düşünürleri bu meseleyi genel ahlak kuralları çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Bu düşünürlerden İbn Sinâ (980-1037) ve Bîrûnî (973-1051), kurulacak bir yerleşim yeri için suya ve ulaşım durumuna dikkate çekerek, havası en temiz olan yere şehrin kurulması gerektiğini söylerler. Onlara göre sağlıklı bir çevrenin en belirleyici özelliği hava olup kendi devirlerinde en uygun hava durumunu tespit için de çeşitli yöntemler denemişlerdir (Mehmet Bayraktar, s. 26.) İbn Haldun (ö. 1405) da şehrin konumu, kuruluşu, imarı ekosistemle olan irtibatı konusunda birçok şarttan

bahsederek, İbn Sinâ ve Bîrûnî gibi havanın temizliği şartı üzerinde durmuş, bir şehrin kuruluşu ile ilgili konuşurken şehrin konumundan güvenliğine, bitki örtüsünden su havzalarına, evde yetiştirilecek ehli hayvanlardan yabani hayvanlara kadar çevresel bütün faktörlerin düşünülmesi ve göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. (İbn Haldun, 2007, s. 635-637.) İbn Miskeveyh (ö. 1030) de eserlerinde varlığın mertebelerinden, evriminden, hayvan çeşitleri ve özelliklerinden, bitki çeşitlerinden, bitkilerin cansız varlıklara olan üstünlüklerinden ve tekâmülünden,

bu tekâmülün insanlara kadar gittiğinden bahseder. (İbn Miskeveyh, 1325, s. 76-83; 2011, s. 296-299.)

Diğer İslam bilginlerinden Nazzam (ö. 835), Cahız (d. 776 – ö. 869), İhvanu's-Safa, İbn Tufeyl (ö. 1185), Mevlana (1207-1273) gibi ilim adamları, canlı, cansız bütün varlığın kökeni, özellikleri ve canlıların yaşamlarından bahsederken dolaylı da olsa çevresel konulara da değinmişlerdir. Ayrıca yakın tarihte bu konuyla ilgilenen Ahmet Hamdi Akseki'nin "Ahlâk İlmi ve İslâm Ahlâkı" adlı kitabında "Hayvanlara Şefkat" gibi bölüm

başlıkları vardır. (Mehmet Bayrakdar, s. 31.) Çevre konusunun bağımsız bir ahlak disiplini hâline gelmesi, çevresel sorunların küresel bir kriz halini aldığı XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra olmuştur.

İslam ahlak öğretilerine göre doğa amacı olan, mükemmel, insanın emrine âmâde olarak verilmiş maddi bir hediyedir. (İsmail R. Faruki, 1987, s. 68- 70.) Evren aynı zamanda “amaçlı” olarak yaratılmıştır. Küçük kum taneciklerinden, okyanusun yüzeyindeki ufak bir planktona, galaksilere, güneşe, dev ağaçlara, balinalara ve fillere kadar hayatı ve ölümüyle bütün varlıklar, Allah’ın onlara tayin ettiği bir amaç yerine getirir. Bütün yaratılanlar birbirine bağımlıdır ve aralarındaki mükemmel ahenkten dolayı sekteye uğramadan çalışırlar. İlâveten doğa “kutsal yurt” olarak yaratılmıştır. İnsan iyi bir kiracı gibi, Yaratıcısının mülkiyetini dikkatle korumak zorundadır. Yaratılışın gözcüsü sıfatıyla insan, ölümünde Allah’a olan güvenini, aldığı zamana oranla daha iyi bir durumla teslim etmekle yükümlüdür. (İsmail R. Faruki, s. 75- 78.)

Sonuç olarak söyleyecek olursak; insanın maddi manevi olarak etkilediği ve etkilendiği canlı cansız ortam bir bütün olarak çevreyi oluşturmaktadır. İslam ahlak öğretilerinde çevre ile ilgili hassasiyet, Müslümanların İslam’la müşerref olmasıyla birlikte başlamıştır. Çevre bilinci ve duyarlılığı konusunda Müslümanların Kur’an’ından ve peygamberimizin sünnetinden aldığı bilgiler hayli fazladır. Birçok Kur’an ayeti nasıl bir çevrede yaşamamız gerektiği konusunda bizi uyarırken, sünnet-i seniyye ile de bu durum adeta pekiştirilmiştir. Kur’an

Peygamberimiz, hayvanlara karşı şefkat, merhamet ve hayvan neslinin korunması konusunda da çok hassas davranmış, hayvanlara işkence yapanlara lanet etmiştir.

ve sünnette çevreye gösterilmesi gereken hassasiyet ibadet anlayışı çerçevesinde, tevhit inancının bir gereği olarak görülmüştür.

Peygamberimizden sonra çevre konusunda duyarlılıkları ile bilinenler arasında Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer zikredilmektedir. Onlardan sonra da bu konu üzerinde önemle durulmuştur. İslam filozofları ve ahlakçıları çevre ile ilgili problemlerin henüz bir kriz hâlini almadığı zamanlarda dahi çevre konusunda bilgiler vermişlerdir. İbn Sina,

Biruni, İbn Haldun, İbn Miskevey gibi İslam düşünürleri nasıl bir çevre arzu ettiklerini, insanların nasıl bir ekosistemde yaşamaları gerektiği konusunda çeşitli bilgiler vererek belki de günümüz ekolojik sistemin temelini atmışlardır. Ondan sonraki dönemlerde de Müslüman düşünürlerin çevre duyarlılığı devam etmiş, konu yakın tarihteki ilim adamlarınca da ele alınmış, küresel bir kriz hâlini aldıktan sonra bağımsız bir mesele olarak görülmeye başlamıştır. ■

PROF. DR. İBRAHİM ÖZDEMİR:

"Âlemin efendisi ve hâkimi değil, mütevazı bir üyesi olduğumuzu; mutluluk ve iyiliğimizin içinde yaşadığımız âlemle bağlantılı olduğunu unutmamamız gerekir."

Hocam, tarih boyunca bütün inanç, ahlak ve düşünce sistemleri insanla tabiat arasındaki ilişkinin anlamını bulup onu korudu. Ama XVII. yy'dan sonra insanla tabiat arası ilişki tabiatın aleyhine yıkıcı bir sürece girdi. Asırlardır süregelen bu besleyici ilişkiyi alt üst eden temel saikler nelerdir?

Bu, sadece sizin sorduğunuz bir soru değil, bunu birçok bilim adamı da soruyor. Ve özellikle 1968 yılında Lynn White isimli bir bilim tarihçisi soruyor. Amerikalı bilim adamı Lynn White 1968'de yayınladığı "Çevre Krizinin Tarihî Kökenleri" adlı makalesiyle, ilk defa bu sorunun dinî, felsefî, bilimsel ve teknolojik temeline dikkat çekerek, çevre sorunlarının farklı bir boyutunun tartışılmasına neden oldu. Burada Hristiyan geleneğini eleştiriyor. Her şeyin insan için yaratıldığını, her şeyin insana musahhar edildiğini İncil'in yaratılış bölümündeki ayetlerden hareketle bu tezi savunuyor ve Hristiyanlara büyük bir eleştiri getiriyor. Fakat bir eleştiri yapıcı olarak algılanmanın bir kültür için ne kadar önemli olduğunu bu örnekte görüyoruz. Hristiyanlar bu eleştiriye ciddiye aldılar ve kendi geleneklerine yeniden baktılar. Gerçekten İncil böyle mi diyor yoksa böyle mi anlaşılmış? Bu çerçevede bilimin geldiği noktada hermenötik imkânları da kullanılarak aslında İncil'in tabiatın sömürülmesi, yok edilmesi ve tabiata boyun eğdirmeyi önermediğini, tabiatın daha iyi kullanılması ve ona hürmet edilmesi gerektiğini savundular. Şimdi baktığımızda batı medeniyeti çerçevesinde durum bu. XVII. yy'dan bu yana hatırlarsanız sadece tabiata boyun eğdirilmiyor, sadece tabiat sömürülüyor. Aynı zamanda Hindistan sömürgeleştiriliyor, Endonezya, Afrika ülkeleri... Yani Batı, dünyayı da aynı şekilde sömürge haline getiriyor.

Kendisinden olmayan milletleri, ırkları, ülkeleri de aynı şekilde sömürüyor. Böylece bugünkü çevreciliğin geldiği noktada biz çevre derken sadece doğal çevreyi değil aynı zamanda insani ve sosyal çevreyi de anlıyoruz. Yani fakirle zengin arasındaki eşitsizlikten tutunuz -bu da ayrı bir sorundur- çevre sorunlarına kadar şu anda süper güçler bunu çözemiyor, çözmek istemiyor. Zenginler, fakirler için fedakârlık yapmak

istemiyor ve bunu açıkça söylüyorlar. Fakir, miskin hatta başka dinlerden başka ülkeden olan insanlar için fedakârlık yapmak zorunda değiliz, gibi bir anlayışın sahibi olduklarını görüyoruz. Bu Batılı zihnin tabiatı ve kendini algılayış biçimiydi, burada özne insandı. İnsan, 'ben tabiatı, benim dışındaki her şeyi kendi amaçlarım, çıkarlarım, kalkınmam için kullanım' anlayışıyla yaklaştı. Bunun sonucunda bugün bizim tabiatın dengesi dediğimiz, Kur'an'ın "mizan" dediği unsuru bozduk. Çevre sorunları da buradan ortaya çıktı. Ama bu süreçte İslam kültürüne baktığımızda İslam kültürünün tabiatı tahrip etme yeteneği yok. Çünkü İslam ülkelerinin birçoğu 1950'lere kadar sömürge altında idi. Yani karar verme mercisinde olanlar Müslüman idareciler değildi. Sadece bir Osmanlı örneği var. Bu örneğe de XVII. yy'dan bu yana doğru baktığımızda farklı bir resim görüyorum. Mesela Osmanlı

topraklarını baştanbaşa gezmiş, seyahat etmiş yabancıların hatıratlarına baktım. Mesela Alphonse de Lamartine Fransa'dan çıkmış Kudüs'e kadar gitmiş. Bütün Osmanlı topraklarında İstanbul'da gözlemlediği insan-tabiat ve insan-hayvan ilişkilerini açık olarak yazmış. O zamanki Müslümanın tabiata bakış açısı Avrupai gibi değil. Burada daha canlı bir örnekten bahsedeyim, Edward Klein adlı İngiliz seyyah 1825'te

“Çevre sorunlarının bizler için tehdit ve tehlikeler oluşturduğu kadar, yeni fırsatlar da oluşturduğunu düşünüyorum. Bunların başlıcası da kendimiz ve içinde yaşadığımız tabiat âlemi hakkında yeni sorular sormak ve yeni cevaplar bulmaktır. Âlemin efendisi ve hâkimi değil, mütevazı bir üyesi olduğumuzu; mutluluk ve iyiliğimizin içinde yaşadığımız âlemle bağlantılı olduğunu unutmamamız gerekir.”

İskenderiye limanına iniyor ve 10 yıl Kahire’de kalıyor. İskenderiye’den başlayarak Kahire’de kaldığı 10 yıl boyunca gördüğü her şeyi hem kaydetmiş hem de resmini yapmış. O zamanki Mısır’la ilgili en iyi kaynaklardan bir tanesi de; nasıl Red House, Osmanlıca-Türkçe, Osmanlıca-İngilizce sözlüğü hazırlanmışsa Edward Klein de en büyük Arapça-İngilizce sözlüğü hazırlamış bir adam, klasikleşmiş. Şimdi bu adamın Kahire’deki Müslümanların çevreye, kedilere ve hayvanlara bakış açılarıyla ilgili gözlemleri var. Bunların bize gösterdiği şey Müslümanların farklı bir hikâyesi olduğu yönünde. Buradan baktığımız zaman Müslümanların tabiata bakış açısı Avrupa’daki gibi olmadığını söyleyebiliriz.

Batı’nın çevrecilik anlamında pek çok şeyi kadim medeniyetimizden öğrendiğini görüyoruz. Bugün geldiğimiz noktada da Batı’nın çevrecilik-şehirçilik anlamında bizden daha fazla bu meseleye ihtimam gösterdiği görülüyor. Buna karşın İslam dünyasında çevreye karşı bir ilgisizlik var. Bunun sebepleri hakkında neler söylersiniz?

Ben size yine tarihi veriden hareketle cevap vereyim. Edward Klein 10 yıl Mısır’da kaldıktan sonra 1836’da İngiltere’ye dönüyor. 1849’da ikinci kez geliyor. Bakiyor ki Mısır’daki hayvanlara karşı Müslümanların

davranışında değişiklik var. Diyor ki, eskiden Müslümanlar şehrin köpek ve kedilerine ve diğer hayvanlara karşı daha merhametliydi. Hatta o zamanki Mısır Başmüftüsü: “Bu hayvanların açlığından biz sorumluyuz, yani tabiattakilerden belki değil ama şehrin içindekilerden sorumluyuz.” diye bir fetva yayınlıyor. Mısır’ın, İngiltere’nin etkisiyle modernleşmesi sonucu hayvanlara, tabiata karşı duyarlılığını yitirmeye başladığını söylüyor. Ayrıca 5 Haziran 2012’de Associated Press Ajansı Doha’da dünya çevre gününde muhabirlerini gönderip Doha’nın camilerindeki hutbeleri dinletiyor. Hiçbir tanesi çevreye ilgili değil. Sonrasında telefonla beni aradılar: “Dünya Çevre Günü’nde Doha’daki hiçbir camide imam-vaiz çevre duyarlılığı konusunda Müslümanları uyardı, bu konudaki yorumunuz nedir?” diye sordular. Ben de “Uyarmaz tabi” dedim. “Bizim Suriye mültecileri sorunumuz var, Filistin, Arakan, Afganistan, IŞİD gibi sorunlarımız varken elbette çevreye sıra gelmiyor”, dedim. Tabii bunu espritüel bir biçimde serzeniş olarak söyledim. Maalesef Müslümanlar çevreyi bir sorun olarak görmüyorlar. Hâlbuki çevre konusunda şu andaki bilimsel bilginin bize söylediğine inanacak olursak çocuklarımız, torunlarımız için çok ciddi tehditler oluştuğunu görüyoruz. Yani Kur’an’ın bahsettiği “mizan” kavramını şimdi sürdürülebilir ekonomi,

sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir eğitim olarak tercüme ediyorlar ama içini kendi geleneğimizden hareketle dolduramadığımız için çocuklarımız ve torunlarımızın karşılaştığı hayat sürpriz olmuyor. Kanadalı bir Budist bana şunu hatırlattı; “Niçin Rahman suresindeki mizandan hareketle yeraltı sularının, dağlardaki suların, denizlerin bir sınırı olduğunu hesaba katıp Müslümanlar buna göre uluslararası bir toplantı yapıp bir politika oluşturmuyorlar?” Ben cevap veremedim maalesef. Sanki Müslümanların kafasında tabiat tükenmez bir hazineymiş gibi bir yanlış imaj var. Hâlbuki kitabımız böyle olmadığını söylüyor. Mutlak olan Allah'tır ama Onun yarattığı her şey sınırlı ve ölçülüdür. Bunu dikkate alan bir ekonomi ve tüketim anlayışını kendimize ve dünyaya sunma gibi bir görevimiz var ama farkında değiliz. Buradaki temennimiz Diyanetimizin özellikle de Din İşleri Yüksek Kurulunun öncülük etmesidir. Biz çevre ve iklim değişikliği konusunda 5 Müslüman bilim adamı olarak bir deklarasyon hazırladık. Emin olunuz kendi ülkemizden daha çok dış dünyada destek gördük, bizim medya bize çok sınırlı yer verdi. Dünyada bu konuya ilgi gösteren Müslümanlar var. Özellikle Batının çevreye olan duyarlılığını görüp “biz neden bir çalışma yapmıyoruz?” diyen birçok Müslüman genç benimle irtibatla. Mesela şu an Münih üniversitesinde, kendisi Alman ve sonradan Müslüman olmuş bir kızımız “İslam'da Hayvan Hakları” üzerinde çalışıyor. Endonezya'da birisi yeni bitirdi. Japonlar “bitkilerin ruhu” konusunda çalışıyor. Bitkilerin ruhu var mı? Bir öğrencim “bitkileri niçin korumalıyız?” diye İbn Haldun Üniversitesinde yüksek lisans tezini bitirmek üzere, ona danışmanlık yapıyorum. Çevreyi önce Batılılar tahrip ettiği için onlar daha çok farkına vardılar. Bizim maalesef İslam dünyasındaki siyasiler kısa vadeli kalkınma hedefleriyle uğraşıyorlar. Kısa vadede işsizliği nasıl çözeriz, istihdamı nasıl artırırız diye düşünüyorlar. Hâlbuki 25-50 yıllık bu kalkınmamızın sosyo-ekonomik ve ekolojik sonuçları nasıl olur, diye bilim adamlarıyla çalışmaları gerekir.

“

Müslümanların kafasında tabiat tükenmez bir hazineymiş gibi bir yanlış imaj var. Hâlbuki kitabımız böyle olmadığını söylüyor. Mutlak olan Allah'tır ama Onun yarattığı her şey sınırlı ve ölçülüdür. Bunu dikkate alan bir ekonomi ve tüketim anlayışını kendimize ve dünyaya sunma gibi bir görevimiz var ama farkında değiliz.

”

Hocam, kalkınma meselesi daha çok binalaşma/betonlaşma üzerinden yürüdüğü için bizi bekleyen felaketin farkında değiliz galiba...

Şimdi o sıklıkla tartışılıyor. Şehirlerimiz ve konut politikamız ne derece kültürümüzü yansıtıyor? Bu tartışılın. Bizi bazı belediyeler çağırdılar konuştuk. Yalnız ben değil birçok kişi şu anki toplu konut ve şehirleşme anlayışının, medeniyetin çizgilerini yansıtmadığı konusunda nerdeyse ittifak hâlindeyiz. Âdetla bir geçmişimiz yokmuş gibi hareket ediyoruz, sadece sözle hareket ediyoruz. Konuşulanlar da çok fazla dikkate alınmıyor gibi. Turgut Cansever bugün yaşasaydı ve Bursa'yı görseydi ne derdi? Ben gördüm şok oldum, Bursa'nın kalbindeki o beton yığınları hançer gibi saplanmış ve bunu kimse izah edemez. Biz bilim adamıyız, siyasiler tabii ki siyasiler olarak düşünüyorlar. Ama bizim en azından çevre konusundaki duyarlılıklarımızı ifade etmemiz, gelecek nesillere olan bir borcumuzdur diye düşünüyorum.

Çevre konusundaki hassasiyeti nasıl yaygınlaştırabiliriz, Batı'nın bugün geldiği noktaya gelmek için neler yapılmalı?

Batı buraya kolay gelmedi. Mesela çevreye zarar vermenin çok ciddi cezaları var. Medeniyetin bir kısmı da ciddi cezalardan kaynaklanıyor.

Sabah ben işe giderken kaldırımında bir motosikletli geldi, yol verdim kendisine ve biraz da mahcup oldum. Hâlbuki onun mahcup olması gerekiyordu. İşine daha çabuk gitmek için belki ama kaldırımında üstüme gelmemeli. Bunun gibi bir kural tanımazlık varken, insana bile saygı olmayan bir yerde hayvana ve tabiata sevgi nasıl bekleriz? Buna rağmen İstanbul'daki hayvan sevgisi, kuşlara kedilere köpeklere olan sevgi, çok nadir bir şey ve bu beni memnun ediyor. Bizi ziyarete gelen yabancıların hemen dikkatini çekiyor. Özellikle Üsküdar'da geleneğin ruhunu net olarak hissedebiliriz. Buradaki söyleyeceğimiz şey; Diyanet'in şu anda eskisine göre daha güçlü olan bir konumu var. Daha çok enstrümanı, televizyonu, radyosu, yayın organları var. Bilgi temelli toplum olmaları için Diyanet'in ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun

görüşlerine ihtiyacımız var. Özellikle çevreyle ilgili, biyoteknoloji ve örneğin GDO'lu ürünlerle ilgili Diyanet'in görüş belirtmesine ihtiyaç var.

Kâinatın işleyişine dair Kur'an'da çok fazla ayetin olduğunu görüyoruz. Yüce Allah kâinata bakarak bizi tefekküre sevk ediyor. Bu açıdan bakınca tabiatın tahribatı aslında düşünce imkânının tahribi anlamına da geliyor mu sizce?

Bunu Seyyid Kutup örneğinde gösterdim ve ABD'de bir kitapta bir bölüm olarak yayınlandı. Seyyid Kutup bu konuya çok dikkat çeken bir düşünür olmasına rağmen hiç kimse çalışmamış. Fî Zilâli'l-Kur'an'ı nüzul sırasına göre inceledim. Seyyid Kutup, Kur'an'ın tabiatla, kâinatla, insanla, insanın tekâmülü ile ilgili ayetleri nasıl yorumlamış hayretler içinde kaldım. Adeta kâinatı bir kitap gibi önümüze seriyor Seyyid Kutup ve tabiatın bize Allah'ın emaneti, ilahi mizanın korunması gereken bir düzen olduğunu söylüyor. Bu konuda hayrette kaldım Seyyid Kutub'un bu boyutu neden kimse'nin dikkatini çekmemiş diye. Nihayetinde biz Kur'an'a, tabiata ve insana baktığımızda kafamızdaki gündemimizle bakınca sadece onları görebiliyoruz. Hâlbuki bunların dışında ilk Müslüman müfessirler Mekki ayetleri nasıl anlamışlar bunu merak ettim? Ebu Talip el-Mekki o kadar ilginç bir biçimde adeta tabiatın bizim gibi nefes aldığını, canlı olduğunu, tabiatla bir denge olduğunu, Allah'ın ilminin, iradesinin, kudretinin her an tabiatla bir şeyler yarattığını bize söylüyor. Böyle bir âlem anlayışında Müslüman kişi bir Batılı gibi tabiatı cansız, ruhsuz, sadece sömürülecek bir nesne olarak göremez. Batılıların dikkatini çeken meselelerden birisidir abdest almak. Abdest alırken bile suyu israf etmememizdir. Hâlbuki suyun niteliğini değiştirmiyoruz abdest alırken, sadece kullanılmış bir su oluyor o su. O hâlde, niteliği değiştirilmeyen bir konuda bile israf yapamazken tabiatın kaynaklarıyla veya Allah'ın verdiği kaynakları ile ilişkimizi sürdürmek zorundayız. Burada israf yapamayız, İstedığımız gibi tüketemeyiz, tüketim ekonomisini körükleyemeyiz.

İslam Medeniyetinin suyla olan ilişkisi bağlamında ve çevre sorunlarına karşı neler yapmamız gerekir?

Katıldığım bir toplantıda Yahudi bir din âlimi dedi ki: "Su konusunda en ilerde olan din Müslümanlıktır. Yahudilikte de suyun önemli bir rolü var, Hristiyanlıkta da çünkü insan dünyaya gelince vaftiz edilir, yani temiz suyla yıkanır ama bu orda biter. Buna karşın bir Müslüman ömrü boyunca günde 5 defa temiz suyla temas etmek zorundadır, temiz su bulamazsa Müslüman ibadet edemez. Onun içindir ki bizim çevre konusunda Müslümanlardan öğreneceklerimiz var." İslam medeniyetinde suyun başlı başına bir değeri var. Suyu israf edemezsin, içerken besmele çekersin yani bir nimet olduğunu idrak ediyorum. Ama şu an parasını vermeden ücretsiz su içemiyoruz, temiz su yok. Hâlbuki temiz suyun çeşmeden akıtılması yerel yöneticilerin görevi. Yerel yöneticilere bunları söyleyince de hoşlarına gitmiyor. Atalarımız İstanbul'un her tarafında çeşmelerle içilebilir su temin etmişler. Yeni yapılmış veya restore edilmiş olan çeşmeler de var elbette ama onlara da bakıyorsunuz insanlar zarar veriyor, çeşmesini kırıyor çalıyor vs. İnsanlar açgözlü maalesef. Çözümü ise sadece eğitim değil. Hem eğitim hem de ceza boyutu olacak. Çünkü bazı insanlar sadece hukuki müeyyidelerden anlıyor. Zaten İslam bilim geleneğine baktığımızda İslam ahlakı İslam hukuku ile teyit edilmiş. Yani İslam ahlakına uymayanlar için hukuki kaideler gelmiş. Yoksa zaten hiç suç işlemeyen bir insan için hukukun bir gerekliliği yoktur.

Sonuç olarak; çevre sorunlarının bizler için tehdit ve tehlikeler oluşturduğu kadar, yeni fırsatlar da oluşturduğunu düşünüyorum. Bunların başlıcası da kendimiz ve içinde yaşadığımız tabiat âlemi hakkında yeni sorular sormak ve yeni cevaplar bulmaktır. Âlemin efendisi ve hâkimi değil, mütevazı bir üyesi olduğumuzu; mutluluk ve iyiliğimizin içinde yaşadığımız âlemlle bağlantılı olduğunu unutmamamız gerekir.

Prof. Dr. İbrahim ÖZDEMİR 1960 yılında Gaziantep'te doğdu. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde, Yüksek Lisans ve Doktorasını Orta Doğu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümünde tamamladı. 1992 yılında Ankara Üniversitesinde başladığı akademik hayatında 2000 yılında Yar. Doç., 2004 yılında Doçent ve 2008 yılında da profesör oldu. Akademik çalışmaları sırasında dünyaca ünlü üniversitelerde "misafir öğretim üyesi" olarak bulundu. Başta ABD'deki üniversiteler olmak üzere G. Afrika, Endonezya, Avustralya, Rusya, İsveç, İsviçre, Almanya, G. Kore gibi birçok ülkede bilimsel toplantılara katıldı. Birleşmiş Milletler UNEP Danışmanı olan Özdemir, halen Üsküdar Üniversitesi Felsefe Bölümü Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

KUR'AN'DA MUSİBET KAVRAMI ÜZERİNE PSİKO-SOSYOLOJİK DEĞERLENDİRMELER

Prof. Dr. Ali KÖSE | Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Arapça “savb” kökünden türeyen ve “ulaşmak”, “isabet etmek”, “bela gelmek” gibi anlamları olan “esâbe” fiilinin ism-i failidir. Ansızın ve şiddetle gelen felaket, bela, sıkıntı, kısıcası insana ve

çevresine yönelik her türlü nahoş olayları niteler. “Musibet” kelimesi Kur’an’da 10 ayrı ayette geçmektedir. Dinî literatürde genelde şerri tanımlayan bir kavram olarak kullanılsa da Kur’an ecel-i müsemma ile gelen “ölüm” için de musibet ifadesine yer verir. (Maide, 5/106.)

Bununla birlikte musibetle ilişkilendirildiği anlamda şer kavramına Kur’an bir mutlaklık atfetmez, çünkü Kur’an hoş gitmeyen bir olayda (musibet) “hayır” da olabileceğine işaret eder. (mesela bk. Bakara, 2/216.)

Tarih boyunca insanoğlu çeşitli

felaketleri işlenen günahlara karşı veya günahlardan pişmanlık duymak için gönderilen birer musibet olarak algılanmıştır. Bu algı şeklini ortak bir tarihsel tecrübe olarak birçok din veya kültürde tespit etmek mümkündür. (mesela bk. F. Verclleyen, "Bizans Döneminde İstanbul'da Depremler: Halk Üzerinde Etki", 302; M. Bayka, "Rousseau, Voltaire ve 1755 Lizbon Depremi", s. 27-31.) İslam da bu konuda dünya hayatının bir imtihan dönemi olduğu ve varlık âleminin ancak Allah'ın kudreti altında hayatiyetini devam ettirdiği, dolayısıyla da insanların Allah'tan gelen müdahalelere açık oldukları inancıyla, yaşanan bazı olumsuz olayları ilahî kaynağa atfetmektedir. İlahî kaynağa atfedilen bu olaylar dinî literatürde azap/gazap/bela/musibet gibi kavramlarla ifade edilir. İslâm'a göre asıl ceza ve mükâfat ahirette olmakla birlikte dünyada da çeşitli şekillerde cezalandırılma söz konusudur. (Nur, 24/2.) Kur'an'da ve hadislerde yer verilen Nuh, Hud, Salih, Lut, Şuayb'in (a.s.) kavimleri ile ilgili anlatımlar bunun tarih boyunca çeşitli şekillerde gerçekleştiğini göstermektedir. Kur'an musibetlerin genelde tabiattan (yeryüzünden ve gökyüzünden) insana yönelik olarak gerçekleştiğini ifade etmekle birlikte insandan insana yönelik olarak da gerçekleştiğine işaret etmektedir. (En'âm, 6/65.)

Gerek kutsal kitaplarda zikredilen bu tarihî helak vakaları, gerekse kendi yaşantımızda veya başkaları nezdinde gerçekleştiğini müşahade ettiğimiz çeşitli menfi olaylar "kötülüklerin niçin var olduğu?" düşüncesinin zihnimizde yer etmesine neden olmaktadır. İnsanoğlunun karşılaştığı musibet veya genel anlamda kötülükler olarak değerlendirdiği ve de ilahî iradeye

atfettiği bu olaylarla ilgili olarak "kullarına karşı çok merhametli ve kullarına zulmetmez" sıfatlarıyla idrak edilen Allah'ın böyle olaylara neden izin verdiği konusu din felsefesinin önemli konularından olmuş ve düşünürleri kamplara bölmüştür. Din tarafında yer alan filozoflar bu durumu "theodicy (teodise)" kavramıyla açıklayarak "en yüksek iyiliğin meydana gelebilmesi için fenalığın gerekli olduğu" şeklinde açıklamışlardır. Yine

Tarih boyunca insanoğlu çeşitli felaketleri işlenen günahlara karşı veya günahlardan pişmanlık duymak için gönderilen birer musibet olarak algılanmıştır. Bu algı şeklini ortak bir tarihsel tecrübe olarak birçok din veya kültürde tespit etmek mümkündür.

aynı mentaliteden yola çıkan bazı psikologlar ise "ruhsal yapımızın iyiliği ancak onun tam zıddı olan somut kötülükleri hissederek algılayabileceğini" savunmuşlardır. (mesela bk. David Wulff, Psychology of Religion, s. 468.)

Musibet kavramı dinî literatürde daha çok afet ve hastalık gibi olumsuz olaylar için kullanılmaktadır. Azap kavramının bu anlamı kapsayan geniş bir kullanımı var ise de azap daha ağır bir cezalandırma kapsamakta, genellikle de "kâfirler", "müşrikler" ve "zalimler"

gibi kavramlarla birlikte kullanılmaktadır. Musibet kavramı ise inananlara yönelik bir cezalandırma veya imtihan çağrışımında bulunmaktadır. Azap ile musibet kavramının ayrıldıkları bir diğer nokta da musibetin dünyaya yönelik, azabın ise hem dünya hem de ahirete, daha çok da ahirete yönelik bir cezalandırma kavramı olarak kullanılmasıdır.

Kur'an'da musibete sebep olarak zikredilen eylemler şu şekilde tasnif edilebilir.

1. İnsanın kendi eylemlerinin karşılığı olarak. Şûra suresinin 30. ayetinde şöyle buyrulur: "Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. (Allah işlediklerinizin birçoğunu da affediyor (bu yüzden musibetler vermiyor). (Ayrıca bk. Nisa, 4/79; Rad, 13/31.) Burada önemli olan nokta insanın irade sahibi ve kötülükleri engelleme kabiliyeti bulunan bir varlık olduğuna dikkat çekilmesidir. (bk. İ. Karagöz, Kur'an'a Göre Musibetler, s. 68.) Mesela Uhut Savaşı'nda okçuların Hz. Peygamber'in emrini tutmuyarak yerlerini terk etmeleri sebebiyle Müslümanlar ağır kayıplar vermişti. Bu olayı anlatan Âl-i İmran suresinin 165. ayeti Müslümanların kayıplarını kendi kabahatlerinin sonucu gerçekleşen bir musibet olarak tanımlar: "(Bedir'de) iki katını (düşmanınızın başına) getirdiğiniz bir musibet, (Uhut'ta) kendi başınıza geldiği için mi "Bu nasıl oluyor!" dediniz? De ki, o kendi kusurunuzdandır. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter."

2. Bir imtihan şekli olarak. Bakara suresi 155-156. ayetlerde musibete bu anlamın yüklendiği görülmektedir: "Sizleri biraz korku,

biraz açıklık, biraz maldan-candan ve hasıllattan eksiklikle imtihan edeceğiz. Müjdele o sabırlılara ki, başlarına bir musibet geldiği vakit 'Biz Allah'tanız ve O'na döneceğiz' derler." (Ayrıca bk. Enbiya, 21/35.) Bu ve benzeri ayetlerle birlikte hadislerde de maruz kalınan sıkıntılarla mücadele etme ve onların varlık sebebini anlama çabasının kişiye Allah katında mükâfat kazandıracığı anlatılmaktadır. (Muvatta, Cenaiz, 42; Müslim, Cenaiz, 2; İbn Mace, Fiten, 23, Cenaiz 2, 55; en-Nesai, Cenaiz, 22.)

3. İnkârdan imana geçme sebebi olarak. Kur'an inkârâ karşılık asıl büyük azabın ahirette olduğunu, ama "yakın azap" olarak nitelediği dünya azabının da "belki inkârdan vazgeçerler" ümidiyle insanlara verildiğini belirtir. (Secde, 32/21.)

4. Allah'ın nimetlerinden/emirlerinden yüz çevirmeye karşılık olarak. Maide suresi 49. ayette: "...Yine yüz çevirirlerse bil ki, Allah onların başlarına mutlaka bir musibet getirmek istiyor" buyrulmaktadır. (Ayrıca bk. Araf, 7/94-96.)

5. Haksızlık/zulüm edenlere bu davranışlarının karşılığı olarak. Araf suresinin 162. ayetinde "...Zulmü âdet etmeleri sebebiyle biz de üzerlerine semadan bir azap salıverdik." buyrulmaktadır. Kur'an haksız yere azap edilmeyeceğini (bk. En'âm, 6/131; Hûd, 11/117; Şuarâ, 26/208-9.), ama azap edildiği takdirde de bunun alçaltıcı ve aşağılayıcı olacağını ifade eder (Bakara, 2/90; Nisa, 4/37; Maide, 5/36; En'âm, 6/70.)

Musibet veya azap gerçekleşme şekli açısından değerlendirildiğinde ise Kur'an'ın belli bir süre tanınmasından sonra (bk. Yunus, 10/11; Nahl, 16/61; Hac, 22/48; Fatır, 35/45.) veya aniden gerçekleşen (bk. Araf, 7/4-5; En'âm 6/42-47; Ankebut, 29/53.)

iki şekilden söz ettiği görülmektedir. Musibet karşısında insanların tavırlarına gelince Kur'an üç türlü davranış biçimi belirlemektedir.

1. Sabretme. (Bakara, 2/155-156; Al-İmran, 3/186, Hadid 57/22-23.)

2. Önce Allah'a sığınma, ama daha sonra vazgeçme. (Yunus, 10/12 22-23; Nahl, 16/53-55.)

3. Ümitsizlik. (İsra, 17/83; Rum, 30/51.)

Kur'an'ın musibet veya azap ile ilgili ifadeleri dikkate alındığında herhalde üzerinde durulması gereken nokta musibetin var olup olmadığı değil, neyin musibet olup olmadığıdır. Bir olayın musibet olup olmadığı konusu elbette görecelidir. Bazıları için felaket olarak değerlendirilebilecek bir olay başkaları için o kadar olumsuz bir anlam ifade etmeyebilir. Mesela şiddeti fazla olmayan bir deprem Japonya'daki çocuklar için bir eğlence anlamı taşıırken aynı şiddetteki bir sarsıntı, sağlıklı yapılaşmanın olmadığı bir başka ülke çocukları için felaket anlamı taşıyabilir. Günlük yaşamdaki sıradan olaylar da bu şekilde algılanabilir. Kur'an-ı Kerim de "hayır zannettiğiniz şeylerde şer, şer zannettiğiniz şeylerde hayır olabilir" öğretisiyle bu algının değişkenliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, olayların algılanmasında, yani neyin musibet olup olmadığı konusunda bir göreceliliğin olduğu muhakkaktır. Bu da her kişi veya toplumun olayları kendi psikolojik ve sosyolojik yapısına göre değerlendirebileceği anlamını taşımaktadır.

Musibet duygusunun psikologlara göre bilinçaltından kaynaklanan nedenleri vardır. Buna göre insanlar başlarına gelen çeşitli olayları göreceli olarak musibet şeklinde değerlendirirler. Bunun nedeni

insanda var olan suçluluk duygusudur. Bu duygu insanın daha önceden düşündüğü veya gerçekleştirmeyi planladığı kötü duygularının bilinçaltında yer etmesi ve orada bastırılmasından kaynaklanmaktadır. İnsan kötü olduğuna inandığı bu düşünce ve duygularından ve hatta gerçekleştirdiği eylemlerinden dolayı kendisinin cezalandırılması gerektiğine inanır. İşte bazı olayların musibet olarak değerlendirilmesinin ardında bu psikolojik duygu yatmaktadır. Kısacası, kişi bilinçaltına bastırıldığı kötü duygularından dolayı psikolojik olarak cezalandırılmaya hazırdır. (Mesela Bk. S. Freud, The Psychopathology of Everyday Life, s. 323.) Bu cezalandırılma psikolojisi ruhsal yapıya "yaptığım ya da düşündüğüm kötü şeyin karşılığını ödedim" şeklinde farkında olunmayan psikolojik bir rahatlama ile de katkıda bulunabilir. Musibete kutsal bir anlam kazandırılmasının, onun ilahî kaynaklı olarak görülmesinin arka planında bu psikolojik gerçeklik vardır. Çünkü eğer kişi musibetin "kendi gerçekleştirdiği yanlış bir eylem veya düşünceden kaynaklandığına" inanmışsa, kendisine musibet gönderme yetki ve liyakatini de ancak kötülükten ârî, kâdir-i mutlak bir varlığa, yani Allah'a atfedecektir. Doğal felaketlerin musibet olarak değerlendirilmesinin ardında da yine bu atıf mantalitesi etkili olabilir. Çünkü insanoğlu tabiatla mücadelesinde XXI. yüzyılda ulaştığı noktaya rağmen tabiatın ilahî kudretin kontrolü altında olduğu inancını korumaktadır. Yaşanan toplumsal bozulmaların bizatihî kendilerinin birer musibet olarak görülmemesi ve bu konuda hep doğal felaketlerde yoğunlaşılması da bu tespiti onaylayan bir veri olarak görülebilir.

Allah'ın geçmişte hataları yüzünden kavimleri helak ettiğine inanmak ile bugün meydana gelen bir felaketin o tür bir felaket olduğunu belirlemek başka şeylerdir. Biz insanlar böyle bir ilahî belirleyicilik rolünü üstlenemeyiz.

Musibet veya afet olgusunun din açısından değerlendirilmesindeki en önemli nokta neyin afet olup olmadığıdır. 17 Ağustos Depremi'nden sonra geniş bir toplumsal yelpazeyi kapsayacak şekilde doğal afet ve din ilişkisi üzerine gerçekleştirilen söylem ve tartışmalarda da bu problem açık olarak görülmüştür. Kur'an-ı Kerim geçmiş kavimlerle ilgili olarak, bazı kavimlerin çeşitli hataları nedeniyle helak edildiğini bildirmektedir. Kur'an'a inanan bir kimsenin buna inanmaması düşünülemez. Onlarca ayet geçmiş kavimlerin yaşadığı benzeri olayları aktarır ve onların helak edildiğini beyan eder:

“Bizim onlardan önce nice nesilleri helak etmiş olmamız kendilerini yola getirmede mi? Hâlbuki onların yurtlarında gezip dolaşmaktalar.

Bunda, elbette akıl sahipleri için ibretler vardır.” (Tâhâ, 20/128.)

“Nice memleketlerin halkını zulüm yaparken yok ettik. Artık çatıları çökmüş, kuyuları metruk, sarayları bomboş kalmıştır. Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki, orada olanları kavrayacak kalpleri, işitecek kulakları olsun. Ama yalnız gözler kör olmaz, fakat göğüslerde olan kalpler de körleşir.” (Hac, 22/45-46.)

Bu ve benzeri ayetler, evrenin hükümrânının Allah olduğuna ve Allah'ın insanları tabiatın vahşi yüzü ile cezalandırabileceğine işaret eder. Bu ayetlere inanan müminlerin böyle bir ihtimali göz ardı etmeleri mümkün değildir. Kısacası, Allah bazı hataları, zulümleri veya küfürleri nedeniyle bazı kavimleri deprem, tufan vb. vasıtalarla helak ettiğini bu ayetlerle bildirmekte-

dir. Ortada Allah tarafından gerçekleştirilen bir belirleme söz konusudur. Yani “falan şey nedeniyle filan olay olmuştur” şeklinde bir ilâhî tespit söz konusudur. Buradan çıkarılacak sonuç, Allah'ın yok etme, cezalandırma gücüne sahip olduğu inancıdır.

Aksi takdirde, bugün yaşanan bir felaketin falanca olay nedeniyle Allah'ın cezası veya musibeti olduğu tespitine varmak Allah'a ait olan bu belirleme yetkisini üstlenmek anlamı taşır. Dolayısıyla, Allah'ın geçmişte hataları yüzünden kavimleri helak ettiğine inanmak ile bugün meydana gelen bir felaketin o tür bir felaket olduğunu belirlemek başka şeylerdir. Biz insanlar böyle bir ilahî belirleyicilik rolünü üstlenemeyiz. Allah'ın kullarına verdiği böyle bir yetki yoktur. Bu yetkiye talip olunarak yapılan yorumlar aslında ya psiko-sosyolojik ya da yanlış dinî motivasyonların tezahürüdür. ■

Ashab-ı Kehf kıssası bize başta sağlam bir Allah inancı ve bu inancı pekiştiren tedbiri, sonra da Allah'a tam bir güven içerisinde teslim olmayı öğretir. Allah'ın var olduğuna inanan bir mümin, imkânların da var olduğuna inanır.

GENÇLİĞİN ROL MODELİ: ASHAB-I KEHF

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ | Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

iman küfür, hak ve batıl mücadelesi ilk insanla birlikte başlamış ve kıyamet gününe kadar devam edecektir. Her peygamberin karşısında bir zorba ya da zorbalara yer almıştır. Tarihin belli bir evresinde yaşanan "Ashab-ı Kehf" kıssası da bu mücadelenin

önemli örneklerinden biridir. Özellikle bu kıssa, toplumun ıslahı ve kötünden iyiye doğru değişimi için güzel bir örnektir. Toplumsal ıslahı ve değişimi gerçekleştirmede rol alan figürler kadar mücadelede takip edilen yöntem de çok önemlidir. Çünkü bu kıssanın özünde deşitiricilerin nitelikleri ve deşit-

şimin dinamikleri üzerinde durulmaktadır.

Tevhit mücadelesinin tarihinde deşitiriciliğı temsil eden hak/iman ehli; zayıf, mazlum, mahrum, takip edilmiş ve kovuşturulmuş olan kimselerdir. Batıl/küfür ehli ise, güçlü, hâkim, baskıcı, zorba ve dinî

özgürlüklere karşı tahammül göstermeyen bir odak olarak ön plana çıkan kimselerdir. Ashab-ı Kehf kıssasında anlatılanların durumu da böyledir. Ashab-ı Kehf adı verilen ve Kur'an'da "fetâ" kavramıyla ifade edilen bu gençler, inançlarını yaşama ve yayma özgürlüğü olmayan, insanın insana kulluk ettiği ve şirkin bütün yönleriyle kurumlaştığı bir dönemde yaşamışlardır. Devrin zalim iktidarı, tevhidi bir yaşam biçimi olarak seçen müminleri davalarından vazgeçirmek için akla hayale gelmeyen çok ağır cezalar öngörmüştür. Onların bu işkence yöntemleri Kur'an'da şöyle anlatılır: "...onlar sizi ele geçirirlerse ya taşla-

arak öldürürler yahut kendi dinlerine döndürürler." (Kehf, 18/20.)

Bu ayette "millet" kavramının geçmesi çok anlamlıdır. Millet kelimesi, ümmet ve din manasına gelir. Sözlükte; din, şariat ve millet denilen kelimeler, aynı şeylerdir. Millet, cemiyet hâlindeki bir topluluğun etrafında toplandığı ve üzerinde yürüdüğü, diğer bir tabirle cemiyet ruhunun tabi olduğu, cemiyet varlığının bağlı bulunduğu değerler bağlamında hükmedici prensipler ve bu prensipleri kabul edenlerin yoludur. Bu manada haktan ayrılma ve tek Allah'a inanma konusunda âlem olmuş olan millet-i İb-

rahim tabiri, İslam milletini temsil ederken; haktan ayrılma ve çoklu tanrı anlayışına sahip olanlara da küfür milleti adı verilir. Burada Ashab-ı Kehf, millet-i İbrahim'i temsil ederken toplumun inancına savaş açmış, insanları Allah'a kulluktan kendilerine çağırarak da küfür milletini temsil etmektedir.

Tevhit inancını savunan Ashab-ı Kehf gençliği hakkında Kur'an-ı Kerim'de "fetâ" sözcüğünün çoğulu olan "gençler, yiğitler" manasına gelen el-fitye sözcüğü kullanılmıştır. (Kehf, 18/10.) Bilindiği gibi "fetâ" sözcüğü; genç, yiğit, cömert; aynı kökten türeyen fütüvvet ise, genç-

lik, kahramanlık ve cömertlik anlamına gelir. Fütüvvet din dilinde; insanları, dünya ve ahirette kendi nefesine tercih etmek manasına gelir. Fütüvvet ahlakının temelini "İslam kardeşliği" oluşturur: "Müminler ancak kardeşlerdir." (Hucurat, 49/10.) Bu kardeşliğin özünde iman birliği vardır. Hasbîliği temel ilke edinmiş olan bu kimseler, kendileri muhtaç olsalar bile, ihtiyacı olan Müslüman kardeşlerini kendilerine tercih edip yardım ederler. (Haşr, 59/9.) Bu bir diğer kâmlık ahlakıdır. Bunu bize öğreten de Ashab-ı Kehf'tir.

Ashab-ı Kehf'in Mücadele Yöntemi

Mağara arkadaşlarının tevhit mücadelesinden çıkaracağımız başka sonuçlar da vardır. Onlar, sayısal anlamda bir avuç inanmış kimselerdir. İslam'da nitelikli azınlık, niteliksiz çoğunluktan evladır. Ashab-ı Kehf ismiyle anılan bu zayıf ama nitelikli azınlığın her yönüyle güçlü olan müfritlere karşı fiziksel anlamda direniş göstermesi bir cesaret değildir. Asıl hikmetli iş ve cesaret Kur'an'da önerilen şu stratejiyi izlemektir: "Gizlenin ki kimse sizi fark etmesin." (Kehf, 18/19.) Bu ayetten çıkarılacak sonuç, toplumu ıslah yolunda sabır yöntemi seçilerek oluşum süreci tamamlanıncaya kadar pasif direnişe devam etmektir. Davası hak olan ve doğru bir mücadele yöntemini tercih edenler tarihte başarıya ulaşmışlardır. Ashab-ı Kehf kendilerinden sonra geleceklere inanç ve eylemleriyle örnek oluşturmak adına hayatlarını tehlikeye atacak aktif mücadeleyi ertelemişlerdir. Var olmak adına belli bir süre "hicreti" tercih ederek mağaraya sığınmışlardır: "Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı da 'Ey Rabbimiz! Bize katından bir rah-

met ver içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır.' demişlerdi." (Kehf, 18/10.) Bu ayette anlatıldığı gibi bu gençler önce fiili duada bulundular sonra da lisani duaya durdular. Onların mağaraya sığınarak fiili duayı yerine getirmeleri, sonra da lisani duaya geçmeleridir. Bu lisana dayalı duada geçen Rahmet, Allah'tan kullarına sayısız inam ve ihsanda bulunmak; rüşd ise, doğru yoldan gitme, doğru yolu bulma,

**Cenab-ı Hak,
Ashab-ı Kehf
üzerinden dirili-
şin, kıyametin hak
olduğunu anlatır.
Dünya hayatında
yaptıklarından bir
gün ahirette he-
saba çekileceğine
inanan bir kimse
daha dikkatli,
disiplinli, kontrollü,
sorumlu ve erdemli
bir hayat yaşar.**

doğru düşünme, akıl ve temyiz sahibi olma anlamlarına gelir. İşte Ashab-ı Kehf gençliği zor zamanda fiili duanın akabinde lisana dayalı dua ile Allah'ın yardımını ve doğru yoldan ayrılmamayı istemişlerdir.

Tevhit mücadelesi yolunda sabırla, oluşum sürecini bir yöntem olarak tercih eden Ashab-ı Kehf'in bize bıraktığı en önemli değerlerden biri de "hicret"tir. Hicret, can ve mal güvenliği gibi zorunlu nedenler olmadıkça, "coğrafi" anlamda içinde yaşadığı şehirleri terk ederek dağla-

ra ve mağaralara çekilmek değildir. Aksine, dinî sorumlulukları yerine getirmenin her türlü imkânının ortadan kalktığı güven içerisinde yaşama hakkının ihlal edildiği, takibata maruz kalman bir vasatta; din, can, mal, akıl ve namus güvenliğini korumak için güvenli bir yere göç etmektir. Mekânın dağ, şehir ya da mağara olması fark etmez. Bununla birlikte hicret, sadece zulmünden kurtulmanın bir gerekçesi değil, aynı zamanda inisiyatif ele almanın da bir gerekçesidir.

İnsanı diğer yaratıklardan ayıran iki özellikten birisi aklını doğru bir şekilde kullanma, diğeri de düşüncesini özgürce beyan etme hakkıdır. Sünnetullah'a göre Allah kuluna yol göstermeden onu sorumlu tutmaz. Doğru yolu seçen kimse kurtulur, yanlış yolu seçen de hüsrana uğrar. Yüce Allah kulunun eğilimlerine göre bu iki seçimden birisini yaratır: "Allah kime hidayet ederse işte o doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın." (Kehf, 18/17.) İşte Ashab-ı Kehf, hidayet yoluna yönedikleri için yüce Allah onlara doğru yolu göstermiştir. Böylece onların hidayetlerini artırmıştır. (bkz. Kehf, 18/13.)

Devrin zalim kralı kendisinin rablığını ilan etmişti. Ashab-ı Kehf gençliğinin de kendisini rab olarak tanımlarını istemişti. Zaten toplum da putperest bir toplumdu. Allah'tan başka ilahlar edinmişti: Kalpleri imanla dolu olan bu gençler kıyam ettikleri zaman şöyle demişlerdi: "Rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. O'ndan başkasına asla ilah demeyiz. Yoksa ant olsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz. Şunlar, şu kavmimiz, O'ndan başka tanrılar edindiler..." (Kehf, 18/14.) Çünkü kozmik egemenlik Allah'a aittir. Acaba bu

ayette dile getirilen “rububiyette tevhit nedir?” Kur’an’a göre Yüce Allah; yaratan, yöneten, eğiten, sahip olan, öldüren, diriltten, yaşatan, rızık veren, duaları kabul eden, helal ve haram koyan, sadece kendisine ibadet edilen, evreni sevk ve idare eden, fayda ve zarar verme gücüne sahip olan bir varlıktır. Bu bağlamda her mümin, Allah’ın göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin rabbi olduğuna inanmalıdır. O’na bu konuda bir başkasını ortak kılmamalıdır. (Şuara, 26/24, 26; Nahl, 16/116; Tevbe, 9/30-31; Zümer, 39/3.) İslam inancında işte buna ‘rububiyette tevhit’ adı verilir.

Diğer taraftan Ashab-ı Kefh bize ulûhiyette tevhidin nasıl olması gerektiğini de öğretiyor. İslam itikadına göre yegâne ve biricik ilah Allah’tır. Çünkü ilah, gönüllerin

sevgi, ümit, korku, güven, tevekkül, yardım, dua, kurban, adak vb. gibi, inanç ve ibadet türlerinde bağlandığı ve yöneldiği, kendisine karşı derin saygı beslenen, her şeyden daha çok sevilen ve kulluğun sadece kendisine özgü kılındığı bir varlıktır. Bütün bu özellikleri taşıyan sadece Allah’tır. Buna “uluhiyette tevhit” denir. İslam inancında ‘birlik sözü’ olarak geçen inancın temelinde Allah’tan başka bütün ilahların izafi olduğu vurgulanır. (Yunus, 10/18.) Bu anlamda tevhit, uluhiyeti sadece Allah’a tahsis etmeyi öngörür.

Ayrıca Cenab-ı Hak, Ashab-ı Kefh üzerinden dirilişin, kıyametin hak olduğunu anlatır. Dünya hayatında yaptıklarından bir gün ahirette hesaba çekileceğine inanan bir kimse daha dikkatli, disiplinli, kontrollü,

sorumlu ve erdemli bir hayat yaşar. Öte dünya inancı, insan hayatına bir hedef ve bir yön çizer, yaratılıştaki gayeyi öğretir. İnsan bu amaç doğrultusunda iyi ve güzel davranışlarda bulunur. Bu inanca sahip insanların oluşturduğu toplum doğruluktan ayrılmaz, ahlaki ilkelere değer verir ve uygulamaya çalışır. Özellikle ahiret inancı, insanların kalbine barış duyguları eker. Çünkü insan bu dünyanın geçici olduğunu bilir ve insanlarla iyi geçinmeye çalışır. Bağışlayıcı yönü ön plana çıkar.

Sonuç olarak, Ashab-ı Kefh kıssası bize başta sağlam bir Allah inancı ve bu inancı pekiştiren tedbiri, sonra da Allah’a tam bir güven içerisinde teslim olmayı öğretir. Allah’ın var olduğuna inanan bir mümin, imkânların da var olduğuna inanır. İslam’ı yayma yolunda, içinde yaşadığı toplumda inancının görünür kılınması için farklılaşmayı ortaya koyar. Çünkü semavi dinler, teorik bilgiden ziyade pratik uygulama ile yayılmışlardır. Ashab-ı Kefh’in bu noktada bize bıraktığı miras, “temekkün yolunu” benimsemek, kitleleşmeden önce iyi bir kadro hareketini ortaya koyabilmektir. Bu bağlamda çağımızın genç Müslümanları Ashab-ı Kefh’in iman, yaşama azmi, güçlü irade, dava şuru ve tevhidi duruşunu örnek almalıdırlar. Bizler, sonuçtan değil, bir birey olarak üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirip getirmemekle yükümlüyüz. Sadece yaptıklarımızdan değil, yapma imkânı olduğu hâlde yapmadıklarımızdan da hesaba çekileceğiz. “Allah’ın vaadi haktır.” (Kehf, 18/21.) Bu sebeple bizler zafere değil, sefere talip olmalıyız. ■

RABBİMİZİN BİZLERE KUTSAL EMANETLERİ: TOPRAK, SU, HAVA

Prof. Dr. Muammer ERBAŞ | Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ...

“Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) delillerindendir...” (Rum, 30/20.)

Her şeyi yoktan var eden Allah Teala, ins ve cin gibi görünen görünmeyen, hayvanat ve cematat gibi canlı cansız pek çok âlem yaratmıştır. Ve O, bir âlem yaratmıştır ki, onun merkezinde insan vardır. Zira Kur'an-ı Kerim'de, insanoğlunun yeryüzündeki konumu şöyle ifade edilmiştir: “Ant olsun ki, biz insanoğlunu şerefli kıldık, onun karada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onu rızıklandırdık, yarattıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık.” (İsra, 17/70.)

Bunun ötesinde Cenab-ı Allah, insanı mecazi anlamda yeryüzünde kendi vekili olarak ilan etmiştir. Buna göre her bir insan, bu dünya hayatında başta kendisi, ailesi ve iş hayatı olmak üzere milleti, ümmeti, insanlık ve doğal çevresi adına Rabbine karşı hem büyük bir yetki, hem de buna eşdeğer bir sorumluluk taşımaktadır: “Rabbin meleklere ‘Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim.’ demişti...” (Bakara, 2/30.)

Allah Teala, üstlendiği bu büyük sorumluluğun altından başarıyla çıkabilmesi için maddi-manevi pek çok varlığı insanoğlunun emrine amade kılmıştır. Nitekim bu bağlamda meleklerden Âdem'e secde etmesi; yani ona manevi anlamda yardımcı olması istenmiştir: “Meleklerle, ‘Âdem'e secde edin.’ demiştik, İblis müstesna hepsi secde etti...” (Bakara, 2/34.)

Maddi anlamda ise, bütün evren oldukça hassas bir varlık olan insanın yaşamasına en uygun düşecek tarzda tasarlanıp dizayn edilmiştir. Öyle ki güneş ve ay insanoğlunu ısıtıp aydınlatmak üzere ideal bir konuma yerleştirilmiş,

dağlar onun sarsılmaması için yeryüzü üzerinde sabitleştirilmiş, yağmurlar onu sulamak için yağdırılmış, ekinler onu doyurmak için bitirilmiştir: “(O öyle lütufkâr) Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveler çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin (yararlanmanız) için akıttı. Düzenli seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı; geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi...” (İbrahim, 14/32-34.)

Bu noktada insana düşen görev ve sorumluluk, öncelikle kendi kadir kıymetini bilerek Rabbine şükretmek, ardından da Rabbi tarafından kendisine emanet edilen doğal çevresine sahip çıkmaktır. Zira toprağı, suyu, havası, hayvanı ve bitkisiyle bütün doğa, adeta insanoğlunun yaşamı ve mutluluğu için seferber olmuş durumdadır. İnsanın ona karşı yapacağı her hata ve kusur, kaçınılmaz olarak yine kendisine dönecektir.

Kur'an-ı Kerim'de, Allah Teala'nın insanı bu evrenin temel yapı taşı olan topraktan yarattığı ifade edilmiş, bunun ötesinde bu husus Allah'ın varlığına dair delillerden biri olarak nitelenmiştir: “Sizi topraktan yaratması, Onun varlığının belgelerindendir. Sonra hemen birer insan olup yeryüzüne yayılırsınız.” (Rum, 30/20.)

Benzer şekilde Kur'an-ı Kerim'de, Allah Teala'nın yaşam sahibi her varlığı sudan yarattığı ifade edilmiştir ki, doğal olarak buna insanoğlu da dâhildir: “Bütün canlıları sudan meydana getirdiğimizi bilmezler mi?” (Enbiya, 21/30.)

Biz insanoğlu,
doğada var olan her
tür bitki ve hayvana saygı
duymalı, onları koruyup
kollamalı ve ihtiyacı dışında
kendilerine zarar verme-
meliyiz.

Bu durumda insanoğlu, kendilerinden dünyaya geldiği anne-babasına nasıl saygı gösterip hürmet etmesi gerekiyorsa, toprak ve suya da aynı şekilde saygı göstermelidir. Bunun yolu ise, toprağı erozyondan ve zehirli atıklardan, su kaynaklarını ise boş yere akıtıp tüketmekten ve kirletmekten korumaktan geçer. Zira insan için en uygun yaşam alanları, içinde temiz su kaynakları ile güzel bahçe ve parklar bulunan yerleşim yerleridir. Maalesef günümüzde bizler, içine yerleştiğimiz beton yığını şehir ve kasabalarda temiz bir su kaynağı bırakmadığımız gibi, çocuklarımıza üzerine basacak bir karış toprak parçası dahi ayırmadık. Bu durumda sağlığımızı ve yaşam kalitemizi büyük ölçüde yitirdik.

Dakikada on beş yirmi defa nefes almak durumunda olan bir insan, yaklaşık bir dakika oksijensiz kaldığında hayati fonksiyonlarını kaybetmeye başlamaktadır. İnsanoğlunun nefes almasına elverişli hava, sadece içinde yaşadığımız atmosferde bulunmaktadır ki, Kur'an'da bu hususa şöyle işaret edilir: "O, yeryüzünü size bir döşek ve göğü de bir bina kıldı." (Bakara, 2/22.)

İnsanın var olması ve yaşaması için gerekli olan bir diğer asli unsur da ısıdır. Hassas olan insan metabolizması, yaşamını ancak belli ısı dereceleri arasında sürdürebilir. Kur'an'da işaret edildiği üzere dünyamız güneş etrafına tam da buna uygun düşecek şekilde konumlandırılmıştır: "Güneşi ışıklı ve ayı nurlu yapan; yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için, aya konak yerleri düzenleyen O'dur." (Yunus, 10/5.)

Bu durumda insanoğluna düşen bir diğer görev ve sorumluluk, kendisini kuşatan atmosferdeki havaya ve doğal ısı kaynaklarına sahip çıkmak, onları kirletip tüketmekten kaçınmaktır. Çünkü temiz hava insana en az eklemek ve su kadar gereklidir. Maalesef biz insanoğlu, bir yandan elimizden bir türlü atamadığımız sigarayla ciğerlerimizi, diğer yandan filtreleyemediğimiz fabrika bacalarıyla atmosferimizi zehirli gazlarla doldurduk. Rabbimizin bize ihsanı olan petrol, doğalgaz ve kömürü bilinçsizce tüketip israf ettik ve israf etmeye de devam ediyoruz.

**İnsanoğlu,
kendilerinden dünyaya
geldiği anne-babasına nasıl
saygı gösterip hürmet etmesi
gerekiyorsa, toprak ve suya
da aynı şekilde saygı göstermelidir.**

İnsanoğlu, evrenin bu dört asli unsuruyla yakın ve zorunlu bir ilişki içinde olduğu gibi, dünyamızın diğer sakinleri olan bitkiler ve hayvanlar âlemiyle de ciddi bir yakınlık, hatta akrabalık ilişkisine sahiptir. Şöyle ki yaklaşık 3-5 kilo olarak hayata başlayan bir kişi, yetişkinlik döneminde 70-80 kiloya ulaşır. Bu durum, onun beden yapısının kendileriyle beslendiği bitki ve hayvanlarla uyumlu olduğunu gösterir. Öyle ki bir doktor, geliştirdiği bir ilacı insandan önce bir hayvanda, hatta bir farede dener; ona iyi gelen ilaç, insana da iyi gelir. Benzer şekilde insanoğluna şifa olan pek çok ilaç, bitkilerden elde edilir. Kur'an'da, bu hususa şöyle işaret edilmiştir: "Size tohumlar, bitkiler, (ağaçları) sarmaş dolaş olmuş bağlar bahçeler yetiştirmek için üst üste yığılıp sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik." (Nebe, 78/14-16.)

Bu durumda biz insanoğlu, doğada var olan her tür bitki ve hayvana saygı duymalı, onları koruyup kollamalı ve ihtiyacı dışında kendilerine zarar vermemeliyiz. Zira onlara verdiğimiz her bir zarar, önce doğada hâkim olan düzeni bozmakta, ardından da insan yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Maalesef biz insanoğlu, doğamızın akciğeri konumunda olan pek çok ormanı keserek veya yakarak yok ettik. Benzer şekilde bilinçsizce avlanmak suretiyle yine pek çok hayvan türünün neslini tükettik. Bunun ötesinde sırf daha fazla gelir temin etme gayesiyle hayvanların genleriyle oynayıp yeni hastalıkların türemesine neden olduk.

Sonuçta artık yediklerimiz ve içtiklerimiz bize fayda yerine zarar veriyor. Belki sofralarımızı düne göre çok daha zengin, fakat günbegün sağlık ve sıhhatimiz kötüye gidiyor. Hâlbuki Yüce Rabbimiz, Kur'an-ı Kerim'de bizlere şöyle buyurmaktadır: "Yerde yürüyen hayvanlar ve kanatlarıyla uçan kuşlar da, ancak sizin gibi birer ümmettir." (En'am, 6/38.)

Bu bağlamda Yunus Emre'nin şu dizeleri, bugün bizler için çok daha büyük bir anlam ve önem ifade ediyor:

Sordum sarıçiçeğe:
Annen baban var mıdır?
Çiçek eydür derviş baba:
Annem babam topraktır.

AĞAÇ VE ÇEVRE

Prof. Dr. Zekeriya GÜLER | Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ
بَهِيمَةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ».

Enes b. Malik'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Bir Müslüman ağaç diker veya ziraat yapar da ondan bir kuş, insan veya hayvan yerse, bu yediği kendisi için bir sadaka olur."

(Buhari, Hars ve Müzaraa, 1; Müslim, Müsakât, 10.)

Açıklama

Hadisin metni Sahih-i Buhari'ye aittir. Sahih-i Müslim metninde ise sadakanın "kıyamet gününe kadar" cari olacağına dair bir kayıt vardır. (Müslim, Müsakât, 10.) "Çalma" ve "eksiltme" ayrıntısı da yine başka bir Müslim hadisinde vardır: "Herhangi bir Müslümanın diktiği ağaçtan yenen şey, onun için sadakadır. Çalınan ve eksiltelen şey de onun için sadaka yerine geçer." (Müslim, Müsakât, 7.)

Hadiste geçen "kıyamet gününe kadar" ifadesi, "çok uzun bir süre", "ağaç ve ekinlerden yararlandığı sürece" veya "o ağaç ve ekinlerden yeni ağaç ve ekinler üretildikçe onlar da aynı hükme dâhildir" şeklinde yorumlanır. "Sadaka" ise "sevap için hibe olunan maldır" diye tarif edilir. (Mecelle, madde: 835.)

Ebu'd-Derda (r.a.) Şam'da ağaç dikerken yanına birisi yaklaştı ve "Sen, Hz. Peygamber'in dostu olduğun halde, ağaç dikmekle mi meşgul oluyorsun?" diyerek gördüğü hali yadırgadığını ifade etti. Ebu'd-Derda (r.a.) adama şu cevabı verdi: "Acele edip hemen hakkımda hüküm verme! Ben Rasulullah'ı (s.a.s.) şöyle buyururken işittim: 'Bir kimse ağaç diker de o ağacın meyvesinden herhangi bir insan veya yaratık yerse, bu yediği o ağacı diken için sadaka olur.'" (Ahmed b. Hanbel, VI, 444.)

Her türlü
fesat hareketine
rağmen ekolojik dengeyi
korumak, huzur ve emniyeti
sağlamak, görev ve sorumluluk bilincine sahip
olan müminin
elindedir.

Bu hadisler, ağaç-çevre ilişkisinin önemsenmesi gerektiğini gayet açık bir şekilde ifade eder. Yine hadislerin öğrettiği ilke ve esaslara göre, insan olsun hayvan olsun canlılara yapılan her türlü iyilik, merhamet ahlakını gösteren ve cennete götüren erdemli bir davranıştır. (Buhari, Şübr, 9; Müslim, Selam, 153.) Aç susuz bırakıp acı çektirerek öldürmek ise cehenneme sevk eden büyük günahlardandır. (Buhari, Enbiya, 54; Müslim, Selam, 151.)

Öte yandan, kabristanın yanından geçen Rasul-i Ekrem'in, "Bu ikisi, kendilerince büyük olmayan birer günahtan dolayı azap görüyorlar. Evet, aslında (günahları) büyüktür. Biri kovuculuk yapardı. Diğeri ise idrarından sakınmaz, iyice temizlenmezdi." diyerek kabir azabına maruz kalan iki kişinin halini haber verir ve yaş bir hurma çubuğu isteyip onu ikiye ayırdıktan sonra, "Bunlar yeşil kaldıkça belki azapları hafifler." buyurarak o iki kabrin üzerine diktiği bilinir.

Buhari bu hadisi önce abdest konusunda, "İnsanın bevlinden sakınmaması, büyük günahlardandır." anlamına gelen bir başlık (Vudû, 55.) altında, sonra da cenaze konusunda "kabrin üzerine hurma çubuğu" anlamına gelen bir başlık (Cenaiz, 82.) altında zikreder. O, ikinci konu başlığı altında Horasan bölgesinde sahabeden

Ebu'd-Derda (r.a.) Şam'da ağaç dikerken yanına birisi yaklaştı ve "Sen, Hz. Peygamber'in dostu olduğun halde, ağaç dikmekle mi meşgul oluyorsun?" diyerek gördüğü hali yadırgadığını ifade etti. Ebu'd-Derda (r.a.) adama şu cevabı verdi: "Acele edip hemen hakkımda hüküm verme! Ben Rasulullah'ı (s.a.s.) şöyle buyururken işittim: 'Bir kimse ağaç diker de o ağacın meyvesinden herhangi bir insan veya yaratık yerse, bu yediği o ağacı diken için sadaka olur.'"

en son vefat etmiş olan Büreyde b. Husayb el-Eslemi'nin kabri üzerine iki hurma çubuğunun dikilmesini istediğine dair vasiyetini de zikreder.

Öyle anlaşılıyor ki, Rasul-i Ekrem'in ve onu örnek alan ashab-ı kiramın bu uygulamaları, günahkârlara karşı duyulması gereken merhamet vurgusu yanında kabristanın ağaçlandırılması ve yeşillendirilmesi için bir teşvik niteliği taşımaktadır.

Ayrıca çevre boyutunun gözetilmesinde, park ve bahçe kültürünün geliştirilmesinde, ağaçlandırma, yeşillendirme, çimlendirme ve çiçeklendirme işlerinde, yamaçlarda ve dağ başlarındaki bitki türlerinin getirilip yaygınlaştırılmasında, ağaç, ekin, meyve ve sebze türlerinin ıslahında emeği olan herkes için bir sevap yazılır. Zira bu faaliyet, aşırıya kaçılmaması ve israftan kaçınılması şartıyla iyi bir çığır açmak demektir. Tam tersi bir faaliyet ise, yani zararlı veya yasak bir ekim-dikim çığırını açan, mevcut yeşili yok eden veya dikili ağacı kesen de hak ettiği cezayı görür. Ataların "Yaş kesen baş keser" sözü, bu kötü çığırın vahim akıbetini anlatır.

Günümüz dünyasında insanoğlunun maruz kaldığı en büyük sıkıntılardan birisi çevre problemidir. Ne yazık ki, bu problemi üretip huzur ve emniyeti yok eden, ekini ve nesli helak eden (Bakara, 2/205.), genetik müdahalelerle fitratı değiştiren, karada ve denizde fesat çıkarıp ekolojik dengeyi bozan da yine modern insandır. Nitekim Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu. Böylece Allah, dönüş yapsınlar diye işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor." (Rûm, 30/41.)

Günümüz dünyasında insanoğlunun maruz kaldığı en büyük sıkıntılardan birisi çevre problemidir.

Her türlü fesat hareketine rağmen ekolojik dengeyi korumak, huzur ve emniyeti sağlamak, görev ve sorumluluk bilincine sahip olan müminin elindedir. Esasen dünyayı imar etmek ve onu her bakımdan yaşanabilir kıvama getirmek, bir Müslüman için varoluş sebebi ve yaratılış hikmeti demektir. Zira Kur'an-ı Kerim, muhatabını yeryüzünü imar ve ıslah ederek orada bir medeniyet kurmakla yükümlü tutmaktadır: "Sizi yerden/topraktan yaratıp geliştiren ve orayı mamur kılmanızı isteyen/sağlayan O'dur." (Hûd, 11/61.)

Keza bu konuda akarsuların israf edilmemesi, hayvan ağullarının su havzalarından uzak tutulması, su kaynaklarına, meyveli ağaçların altlarına, gelip geçen yollara ve canlı varlıkların gölgelendikleri yerlere abdest bozulmaması gerektiğine dair pek çok hadis vardır. Yine sahih bir hadis-i şerifin ifadesiyle, "kıyamet kopmak üzereyken bile eldeki fidanın dikilmesi"nin talep edilmesi, işin önemini kavratıp çevre bilinci ve duyarlılığı oluşturmaya yönelik olmalıdır. Bir yerde bu talep, elindeki taşı gediğine koyma çabası, yapılan işin meyve vermesi, ecir ve sevabın er geç görülmesi demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

- Canlı varlıkların yararlanması için yeşil bir çevre oluşturmak üzere ağaçlandırma faaliyeti bir sadaka-i cariyedir.
- İnsanın içinde bulunduğu ve içinde yaşadığı mekân olarak çevre, maddi ve manevi açıdan nezih bir ortam olmalıdır.
- Bir Müslüman için sadaka, dünyevileşme yüzünden kirlenen ruh dünyasını tezkiye işlevi görür.

HER YERDE HÂZİR VE NÂZİR ŞEHİD

Fatma BAYRAM

Şehîd, şehadet kökünden türemiştir ve şehadet de “kesin olarak bilen ve bildiğini haber verme konusunda kendisine güvenilen kimse” demektir. “Şehadet kesin tanıklık ifade ettiği içindir ki Allah’a ve peygamberine imanımızın tanıklık beyanı olan cümleye “kelime-i şehadet/tanıklık ifadesi” denir. Şehit olanlar da Rablerinin şühedaya vaat ettiği nimetlere şahitlik ettiklerinden o sıfatı alırlar.

Yüce Rabbimizin isimlerinden biri olarak Şehîd isminde fail anlamı da mef’ul anlamı da vardır. Fail (özne) olarak alındığında mübalağa ile “kendisinden hiçbir şey saklanamayan ve hiçbir şeyi unutmayan şahit” anlamına gelir. İsm-i mef’ul (tümleç) manasıyla ise “zati her şeye şahit kılınan” demektir. Bunun ne demek olduğunu herhangi bir konuda en yüksek derecede şahit göstermemiz gerektiğinde “Allah şahidim olsun ki” derken yüreğimizin en derinlerinde hissederiz.

İnsanlar bulunmadıkları bir yerde olan biteni bilemedikleri gibi bizzat buldukları ortamda da hakikatin tamamını bilemezler. Biraz önce yaşadığımız bir olayla ilgili bilgimize başvuruyla, sorular arttıkça detayları nasıl da gözden kaçırdığımızı fark ederiz. Rabbimizin Şehîd ismi ise her ayrıntıyı gören ve gerektiğinde tek tek ortaya çıkaracak olan bir zatın, hiç ayrılmadan, devamlı yanımızda olması demektir. Sıklıkla dillerde dolaşan “Allah her yerde hâzır ve nâzırdır” sözü O’nun her zerreye yakınlığı birdir, hiçbir şey O’ndan uzak olup gözünden kaçamaz demektir. Yani Rabbimiz hayatımızın tanığıdır ve mahkeme-i kübrada bizim iddialarımıza karşılık O’nun tanıklığı olacaktır. Çünkü bir tek O “her şeyi aslı hüviyetiyle tam olarak bilen”dir.

Malumdur ki müşahede ile bilme arasında bir ilişki vardır. Bu nedenle Şehîd isminin Rabbimizin ilmini ifade eden Alîm,

Habîr, Müheymin, Rakîb, Muhsî, Semî, Basîr isimleriyle de ilişkisi vardır. Bu isimlerin etkinliği şehid sıfatının etkinliğini temin eder. Gazali ilmin elde edilmiş yollarına göre farklı isimlerle ifade edildiğini söyler ve bunu şöyle açıklar: İlim, mutlak olarak düşünülürse Allah “Alîm”, gayba ve gizli taraflara izafe edilirse “Habîr”, zahiri durumları bilme söz konusu olursa “Şehid”dir.

Kur’an’da Şehîd

Kur’an, her nerede bulunursak bulunalım, her ne yaparsak yapalım Yüce Allah’ın o an orada olduğunu pek çok ayetle ortaya koyar. (Nisa, 4/33; Hac, 22/17; Ahzab, 33/55; Buruc, 85/9.) Allah’ın hem gizli hem de âşikâr olanı bildiğini ifade eden ayetler ise şehîd isminin muhtevasına duyular ötesini de katmakta ve ona “her şeyi aslı hüviyetiyle tam olarak bilen” manasını kazandırmaktadır. (En’am, 6/73; Tevbe, 9/94, 105; Ra’d, 13/9.) Bu ve diğer pek çok isminin sonucu olarak yolumuzun hak olduğunu bilmek için her şeyin künhünü bilen Allah’ın şahitliği kâfidir. (Nisa, 4/79, 166; Yunus, 10/29; Rad, 13/43; İsrâ, 17/96; Ankebut, 29/52; Ahkaf, 46/8; Fetih, 48/28.)

Kur’an’ın bildirdiğine göre Rabbimiz en yüce, en büyük şahittir. (En’am, 6/19.) Ama bununla kalınmamakta; bütün yapıp eylediklerimiz organlarımız tarafından da kaydedilmektedir ve kıyamet gününde hepsi şahitlik edecektir (Nur, 24/24;

Yasin, 36/65; Fussilet, 41/20.) O gün hesap meydanına herkes amellerinin şahitleriyle birlikte sürülecektir (Kaf, 50/21.) ki insan inkâr veya gizleme için hiçbir yol kalmadığını bilecek ve hesabını o şekilde verecektir. Aslında insan her hâliyle daha bu dünyada iken kaç kıratlık olduğuna kendisi şahitlik edip durmaktadır. (Adiyat, 100/7.)

Bu arada Rabbimizin şahitliğini sadece ahirette tecelli edeceğini düşünmemek

Kur’an, her nerede bulunursak bulunalım, her ne yaparsak yapalım Yüce Allah’ın o an orada olduğunu pek çok ayetle ortaya koyar.

Bu ismin tecelli ettiği insan, idaresini üstlendiği işlerin her yönüyle ilgilenir. Onun sorumluluk alanında olan bir işin herhangi bir aşaması hakkında bilgisiz olması düşünülemez. Böyle olunca yönetilenler de bu bilinçle hareket eder.

الشَّهِيدُ

gerekir. Tersine O, dünya hayatımızda da bizi bir an bile şahitsiz bırakmamaktadır. (Al-i İmran, 3/18.) Aslında Rabbimizin Şehîd isminin en büyük tecellisi de peygamberler göndermesi olmuştur. (Nisa, 4/41; Maide, 5/117; Nahl, 16/84, 89; Hac, 22/78; Kasas, 28/75.) Onlara iman edenler de kendi çağlarının numune-i imtisalleri/örnek alınacak rol modelleri, şahitleri olurlar. (Bakara, 2/143; Al-i İmran, 3/52-53.) Üzerinde uzun uzun düşünmek ve çalışmak gereken Kaf suresi 37. ayet bu şahitliği hakıyla ifa edebilmek için kulaklara ve kalplere dikkatimizi çeker.

Hukuki davalarda tanıklığına başvuru olan kişinin, o anda insan hayatı ve şerefine dair taşıdığı sorumluluğun idrakinde olması ve şahitliğini Allah rızasından başka bir amaç gütmeyen hakka göre yapması da Kur'an'da dehşetli ifadelerle vurgulanır. (Nisa, 4/135; Maide 5/8.)

Şehîd olan Allah tecelli ederse ahlakımız nasıl olur?

Bu ismin muhtevası insanı bütün düşünce, duygu, niyet ve amellerinde dikkatli ve dürüst olmaya davet eder. Böylece bugünkü psikolojinin ısrarla vurguladığı iç denetimi -tasavvufi terbiyemizdeki adı ile murakabeyi- başarmaya yardımcı olur. Bütün varlık âlemi içinde bunu yapabilecek tek varlık insandır. Çünkü kendi davranışlarına dışarıdan bir gözle bakabilme yetisi bir tek ona verilmiştir. Murakabe haline ulaşan, yani her an Yüce Allah'ın gözetiminde olduğu bilincine eren kişi artık ihsan makamındadır ve böyle biri için başkalarının ne diyeceği tamamen önemini yitirmiştir. Artık kişi-

nin hesap vereceği tek makam vicdanına yerleşmiş olan Rabbinin gözetiminde olduğu şuurudur.

Bu ismin tecelli ettiği insan, idaresini üstlendiği işlerin her yönüyle ilgilenir. Onun sorumluluk alanında olan bir işin herhangi bir aşaması hakkında bilgisiz olması düşünülemez. Böyle olunca yönetilenler de bu bilinçle hareket eder. Söz gelimi bir aileyi idare ediyorsanız bütün aile üyelerinin ihtiyaç ve sorunlarından haberdar olmak, her birinin şu an nerede olduklarını bilmek bu ismin tecellisi ile yakından ilgilidir. Yalnız bu konuda dikkat etmemiz gereken nokta idarecinin takip gücünün, yönettiği insanlarda sorumluluk duygusunun gelişmesiyle yetinmesi; bu takibi bir tehdit unsuru olarak kullanmamasıdır. Bu dengeyi sağlamak için yönetici merhamet, şefkat, sevgi, cömertlik sabır ifade eden isimlerle de donanmalıdır. Zaten insan-ı kâmil, Celal ve Cemal isimlerinin bir denge içinde tezahür ettiği kişi demektir.

Allah'ın her şeye şahit olduğunu bilmek aynı zamanda insana ferahlık verir. Bazen niyetlerimiz düzgün olduğu halde işlerimiz yanlış sonuçlar verir. İşte o zamanlarda O'nun davranışlarımıza şahit olduğu gibi niyetlerimize de şahit olduğunu ve niyetlerdeki güzelliğin O'nun katında her zaman dikkate alınacağını bilmek büyük bir tesellidir. Yine insan kimseye söyleyemeyeceği sorunlar yaşadığında "Allah şahit" diyerek huzur bulur. Bütün esmada olduğu gibi Şehîd ismi de bu yönüyle hangi tarafta olduğunuza bağlı olarak farklı duygular yaratır. Zalimler için tehdit, mazlumlara için teselli ve ümit...

Bu ismin muhtevası insanı bütün düşünce, duygu, niyet ve amellerinde dikkatli ve dürüst olmaya davet eder.

BOZUK SATIŞ!

Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

Şehirlerarası yol gidenler pek aşınadır. Asfalt yolda çukurların, tümseklerin başladığı yerde, iri ünlemler (!) bir uyarı levhası karşılar onları: Bozuk Satış!

İtiraf edeyim, İskandinavya yollarında binlerce kilometre yol gittim,

böyle bir levhaya rastlamadım. Asfaltı düzeltmektense levhayı dikivermek kolayımıza gelmiş. Yol yapımında epey mesafe kat ettik ama bugün bir kısmı hâlâ durur o levhaların...

Şoför, artık kaç kilometreyse, bütün dikkatiyle engebeli yola yoğunlaşır. Vites küçültür, direk-

siyonu bir sağa bir sola kırar, çukurlara düşmemek, tümseklerde zıplamamak için. Hedefe bir an evvel varmakta gecikir bozuk satış yüzünden.

İslam dünyası da son birkaç asırdır bir bozuk satış üzerinde düşen kalca yol almaya çalışıyor.

Sömürgecilik, modernleşme ve Batılılaşma süreçleri, bunların sebep olduğu siyasi ve ekonomik krizler, sosyal çalkantılar, ardı arkası kesilmeyen savaşlar, işgaller ve terör olayları İslam dünyasını feci yıpratmıştı.

İnsan, zaman, kaynak, para ve enerji israfı had safhada; birçok İslam ülkesi yemiyor içmiyor, varını yoğunu silaha harcıyor. Altyapı, sağlık, eğitim, tarım gibi alanlardan kestiği paralarla habire silah istifliyor. Küresel sermayenin silah baronlarının en hatırı sayılır müşterileri onlar.

Silahların istiflenmesi hayra alamet değil, belli ki yeni çatışmalar kapıda. Silah baronlarının dedigine bakın siz, onlar öyle diyorsa öyledir...

XXI. asrın ilk çeyreğindeyiz, ama epey İslam ülkesi 1900'lü yılların başlarındaki sefalet ve yoksulluğu misliyle yaşıyor.

Batı ise, yağ misali bir asfaltta hızla yol alıyor, sürekli vites yükselterek. Aradaki makas fena açıldı!

Kısr döngü

İslam dünyası için bozuk satırlı yol bir türlü bitmiyor. Sonuna gelir gibi olduğu her anda sanki gizli bir el onu tekrar yolun başına döndürüyor. Tarifsiz bir kısr döngü, bir labirente tıklıp kalma hâli, dön dolaş aynı yerdesin...

Somut bir örnek mi?

Tunus'u bilirsiniz. Hani şu Libya ile Cezayir arasına sıkışmış, Akdeniz'e de kıyısı olan, yaklaşık 11,5 milyon nüfuslu küçük Arap ülkesi. Toprak büyüklüğü bizim Konya'nın yaklaşık üç katı kadar. 2011 yılında başlayan, artçı şokları

domino etkisiyle bütün Arap dünyasını sarsan 'Yasemin Devrimi'nin sahibi.

Tunus'ta başlayan 'uyanış', otoriter rejimlerden kurtuluş ve demokrasi için bir milat kabul edilmişti, hatırlarsanız. Kış uykusundan uyanmakta olan Arap ülkeleri için güya 'Bahar' gelmişti. Birileri 'Arap Baharı' adını koymuştu olup bitenlere.

İnsan, zaman, kaynak, para ve enerji israfı had safhada; birçok İslam ülkesi yemiyor içmiyor, varını yoğunu silaha harcıyor. Altyapı, sağlık, eğitim, tarım gibi alanlardan kestiği paralarla habire silah istifliyor. Küresel sermayenin silah baronlarının en hatırı sayılır müşterileri onlar.

Kavramı ilk defa kullanan kim mi?

İlk defa 2005 yılında 'Foreign Policy' adlı dergide piyasaya çıkar bu kavram. Hani şu 'medeniyetler çatışması' tezini ortaya atan Samuel Huntington var ya, o ve arkadaşı Warren Demian Manshel, kısa ömürlü demokrasi hareketlerine atfen kullanırlar.

Çeklerin de tarihte bir 'Prag Baharı' vardır. 1968'de Rus işgalinden

kurtulmak için başlattıkları direnişi Rus tankları ezer geçer. 'Kısa' ömürlü olduğu için 'Prag Baharı' kalır adı...

Gerçekten de baharın ömrü kısadır. Kışlar uzun olur; bahar tam yaşanmadan sıcaklar bastırır ve bir bakmışsınız, yaz gelivermiş. Baharda açan kırmızı gelincikler de böyledir biraz; ömürleri kısadır onların. Japonlar da insan ömrüne benzetirlermiş gelinciği: "Dünü yaşamıştır; bugünü yaşıyor; yarın mı? O meçhul!"

Ve maalesef, Arap Baharı için de yarın olmadı, olamadı...

Sorunlarını akliselimle çözenler iç savaşın kucağında buluverdiler kendilerini. Tıpkı Suriye, Libya ve Yemen gibi... İç savaşın kıyısından dönen Mısır'da ise ordu yönetime el koydu...

Her seferinde demokrasi vaatleriyle iktidara gelenler, Uluç Özüler'in de dediği gibi, ülkeyi otokratik bir yapıya dönüştürerek, farklı kimliklerle yollarına devam ettiler; seçimlerse sadece şekilden ibaretti. (Oyun Devam Ediyor, 109.)

Tafsilata girmeyeceğim. Tunus'ta başlayan halk direnişi 25 yıllık Zeynelabidin bin Ali diktatörlüğüne son verdi.

Aradan yedi yıl geçti ve Tunus yine kayıyor...

Yedi yıl önce, 'iş, haysiyet, özgürlük' diye bağırarak bugün yine aynı taleplerle sokaklarda... Slovanlar da değişmedi...

Tunus'ta ekonomik kriz devam ediyor, işsizliğin ve yolsuzlukların önu alınmadı. Genç işsiz sayısı oranı %35'in üzerinde ve turizm gelirleri 2011'den bu yana %60 düşmüş...

IMF, işleri iyi gitmeyen Tunus'a 2015'te 2,9 milyar dolar kredi vermişti, muhtemelen şimdi yine verecek. Sungur Savran bu kredilerin, kapitalist bankacılığın 'nano teknoloji' çağına uygun olan 'mikro' krediler olduğunu söylüyor. (Kod Adı Küreselleşme, İst, 2008, 14.)

Yani ne olduran ne öldüren cinsindedir ve azar azar verilir bu krediler; almaya mecbur kalan ülkelerin bağımlılığı ve yoksulluğu daha da derinleşir. Yüklü faizlerle alınan her borç, sizinle zengin kamptaki ülkeler arasındaki uçurumun artması demektir.

Mısırlı Marksist iktisatçı Samir Amin "Liberal Virüs" adlı eserinde benzer bir tespiti dile getirir: "Yüksek maliyetli krediler, kendilerine yeten ekonomilerin belini bükerek,

Tunus'ta ekonomik kriz devam ediyor, işsizliğin ve yolsuzlukların önü alınamadı. Genç işsiz sayısı oranı %35'in üzerinde ve turizm gelirleri 2011'den bu yana %60 düşmüş...

sosyal eşitsizlikleri derinleştirir... Verilen krediler yatırımlar için kullanılmıyormuş." (116,17.) Yani, sağ cebinize koyarlar, sol cebinizden çaktırmadan çekerler parayı.

Güçlüler maliyetli kredilerle zayıf-

ları bağımlı kılar kendilerine. Bu bağımlılığın devamı için de ekonominizin, siyasetinizin tıkanması, yozlaşması, toplumsal huzurunun bozuk ayar gitmesi şarttır.

Bu olumsuzlukları yaşıyorsanız, vahşi güç dengelerini kuranların işleri yolundadır. Sizdeki durgunluk ya da çöküş, onlarda refah demektir. (Virüs, 96.)

Kardeş ülke Tunus, bir labirente sıkıştırılmış durumda... Tunuslu kardeşlerimizin ülkeyi yıkıma götüreceği bir iç çatışma sarmalına düşmeden sorunlarını akliselimle, onur ve haysiyetlerine yaraşır bir biçimde halledeceklerinden eminiz.

"Küçük baltanla traş ol, ama başkasına mecbur kalma"; "Yaban kerevizine razı ol, ama kendini alçaltma

İslam dünyasının, her durum ve şartta onlara yardım elini uzatan güçlü, her anlamda rol model bir Türkiye'ye ihtiyacı var. Biz güçlü olmak mecburiyetindeyiz, bizim için başka bir seçenek yok. Tıpkı Suriyeli kardeşlerimize kol kanat gerdiğimiz gibi, bütün Müslümanlara kol kanat germeliyiz, Yeniden... Tarihte olduğu gibi...

ği, Orta Doğu'da tamamıyla kendi gücüne güvenerek kendi çıkarlarını savunan güçlü bir Türkiye'dir... Buna katlanamazlar, onun için ellerinden geldiğince Ankara'yı 'dize getirmeye' uğraşacaklardır." (Hangi Batı, 160.)

Şimdi Suriye sınırimızda 'maşa' terör örgütleri üzerinden döndürülen dolapları bu zaviyeden okumanızı rica ediyorum.

Onlar ne güçlü bir Türkiye, ne güçlü bir İran, ne güçlü bir Tunus, ne güçlü bir Irak, Suriye, Mısır ve ne de güçlü bir başka İslam ülkesi isterler. Onların istediği, dizleri üstüne çökmüş, boynunu eğmiş, elleri yana düşmüş aciz ve çaresiz bir İslam dünyasıdır.

İşte tam burada bir hususun altını kalın çizgilerle çizelim: İslam dünyasının, her durum ve şartta onlara yardım elini uzatan güçlü, her anlamda rol model bir Türkiye'ye ihtiyacı var. Biz güçlü olmak mecburiyetindeyiz, bizim için başka bir seçenek yok. Tıpkı Suriyeli kardeşlerimize kol kanat gerdiğimiz gibi, bütün Müslümanlara kol kanat germeliyiz, Yeniden... Tarihte olduğu gibi...

Bütün bir İslam dünyasına düşen görev, birlik olmak, el ele tutuşmak ve sorunların üzerine omuz omuza ve kardeşçe yürümektir. Bozuk sahtıtan kurtulmak için başka çıkar yol yok.

O hâlde Müslümanlara düşen er-telenemez bir sorumluluk var: İslam kültürünün ve medeniyetinin tarihteki sağlıklı zihin-beden-ruh uyumunu yeniden yakalamak ve bunu, şimdiki 'modern teknoloji medeniyetinin' aktif, donanımlı ve yaratıcı bir öznesi olmak için seferber etmek... ■

ey ruhum!"; "Düşmanın önünden açken geç, ama çıplakken asla geçme!" Bunlar Arap atasözleri.

Mana ve murad yeterince açıktır sanırım...

Ayakları üzerinde durmak

IMF'ye borç kapatanlar, kutuplaştırmak, eşitsizlikleri ve yoksullukları derinleştirmek için ellerinden geleni ardına koymayan küresel sermayedarları fena kızdırırlar.

14 Mayıs 2013'te IMF'ye 52 yıllık

borç hesabını sıfırladıktan tam iki hafta sonra 28 Mayıs'ta 'Gezi Parkı' eylemlerini başımıza sarmadılar mı? 'Yatırımları durdurun!' dedirttiler kendi insanımıza. Ne tuhaf, değil mi? Samir Amin haksız mı?

15 Temmuz 2016'da FETÖ eliyle darbe yapmaya kalkışmadılar mı? İhanetin katmerlisini yaşatmadılar mı bize?

Merhum Attilâ İlhan yıllar önce teşhisi koymuş zaten: "Batı'nın asıl bağışlamadığı, bağışlamayaca-

DÜŞÜNCE DÜNYAMIZDA YORULMAYAN BİR YOLCU: HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Hilal KOÇ HANCI | Ankara Keçiören Kur'an Kursu Öğreticisi

Ona göre felsefe bilmeye başlar; fakat bilme bütün problemlerin çözümüne yetmez, çünkü bilgi sınırlıdır. Bilmenin bittiği yerde düşünme başlar. Düşünme varlık âlemine olabildiğince açılmak demektir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne yolu düşenler bilirler, dersliklerden birine Hilmi Ziya Ülken adı verilmiştir. O dersliğe her girişinizde kapının hemen yanındaki yazıda, hayatı ve ilmî faaliyetleri ile ilgili kısa bir bilgi gözünüze çarpar. İki sayfalık bir yazıda özetlenen çalışmalar sizi meraklandırırsa, yapacağımız araştırma neticesinde büyük bir âlem ile karşı karşıya kalırsınız. Her insan bir âlemdir haddizatında, Ülken de bunu, varlığı ile ispat etmiş son dönemin önemli düşünürlerinden biridir. Genç yaşında başladığı, sosyolojiden felsefeye, tarihten edebiyata ve sanata uzanan çeşitli alanları bütünleştiren yayın faaliyetini vefatına kadar kesintisiz sürdüren Ülken, ünlü felsefeci Hans Reichenbach'a göre "beyin oburluğuna tutulmuş" bir düşünürdür.

1901 yılında İstanbul'da dünyaya gelir, ilk orta ve lise tahsilini İstanbul'da tamamlar, 1921 yılında Mülkiye'den mezun olur. Çeşitli şehirlerde öğretmenlik ve memurluk yapar 1933'te, yeni kurulan İstanbul Üniversitesi'ne tayin edilir. Araştırma yapmak üzere Berlin'e gider ve döndüğünde üniversitede Türk Tefekkür Tarihi, Mantık, Değerler Teorisi, İslam Felsefesi,

Ahlak, Sistemantik Felsefe ve Sosyoloji okutur. 1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçer. 1957'de ordinaryüs profesör olur. 1968'te Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinde de ders verir. 1973 yılına kadar İlahiyat Fakültesi'ndeki görevine devam eder. 1974'te İstanbul'da vefat eder.

Hilmi Ziya Ülken, Osmanlı Devleti'nin henüz varlığını devam ettirdiği bir dönemde, II. Abdülhamid'in saltanat yıllarında doğmuş ve II. Abdülhamid'in tahtan indirilişi, 31 Mart Vak'ası, II. Meşrutiyet'in ilanı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı gibi gerek Osmanlı Devleti, gerekse tüm dünya üzerinde etkili olmuş bir dizi önemli olayın gerçekleştiği bir süreçte çocukluk ve gençlik yıllarını yaşamış, Osmanlı Devleti'nin tasfiye sürecine ve yeni cumhuriyetin kuruluş mücadelelerine şahit olmuştur. Ülkede her kesimin derinden etkilendiği bu süreçte, toplumu refaha kavuşturacak unsurlar üzerinde derinlemesine düşünen Ülken, fikrî bakımdan sabitkadem olmamıştır. Birçok gelgitler yaşamış en son İslam Felsefesinde karar kılmıştır. Sosyalizm üzerinde durmuş, oradan mutlak idealizme yönelmiş, sonra panteizme meylenmiştir. Panteizmden sonraki durağı fenomenolojidir, ancak bu fahmediş

onun son noktası olmamıştır. Materyalizm ve Marksist görüşlere de bir süre yönelen Ülken, 47 yaşında natüralist anlayışlarından tamamen vazgeçmiş ve Allah'ı merkeze alan görüşler ortaya koymuştur. Ülken bu vardığı son nokta ile inançlı/ muhafazakâr felsefeciler arasında yer almıştır.

Ona göre felsefe bilmeye başlar; fakat bilme bütün problemlerin çözümüne yetmez, çünkü bilgi sınırlıdır. Bilmenin bittiği yerde düşünme başlar. Düşünme varlık âlemine olabildiğince açılmak demektir. Âlem var olanlarla sınırlıdır. İnsan var olanların bütün basamaklarında yükselse bile sınırlarda kalır ve onları ancak âlem kavramıyla kuşatır. Mutlak hakikate ulaşmak için özne-nesne ikiliğini aşmak gerekir. Fakat bu ikiliği âlem kavramıyla aşmak mümkün değildir. Bu durumda aşkın varlık yani mutlak hakikat (Allah) bilme ve düşünme güçlerini aşar. Aşkın varlığa ancak inanmayla nüfuz edilebilir. İnanmak varlığın birliğine ulaşmaktır. Sonuçta hakikate ilimle iman birleştirilerek ulaşılır. İman sayesinde insan güç kazanır hem insanlar ile ilişkilerine yön verir hem de tabiat üzerindeki egemenliğini sürdürür. İman, insanın kendisini aşmasını sağlar, bu da onun özgürlüğünü kazanması

demektir. İnsan, inkâr ettiği için değil; kabul ettiği için özgür ve büyüktür.

Hilmi Ziya, bilimsel çalışmalarını hep felsefi bir temele dayandırma eğilimindedir. Bu tutum onun yazar olarak sorunlara çok geniş bir perspektiften bakması sonucunu doğurmuştur. Edebiyattan felsefeye, psikolojiden coğrafyaya, sosyolojiden mantığa kadar pek çok ilim dalında yüzü aşkın kitap, bini aşkın makale kaleme almış, çok önemli eserleri tercüme etmiştir. Saydığımız ilim dallarından hangisi ile ilgili bir makaleyi elimize alsak, Hilmi Ziya'dan mutlaka alınlar yapıldığını, dipnotlarda onun

yayımladığı eserlerin yer aldığını görürüz. Ülkenin katkıları sadece yetiştirdiği öğrenciler ve yayımladığı eserlerle sınırlı değildir. İstanbul Üniversitesinde Sosyoloji Bölümü'nün ikinci kez kurulmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Sosyolojinin kurumsallaşmasında da katkısı büyüktür. 1953 yılında, 15. Uluslar arası Sosyoloji Kongresi'nin İstanbul'da düzenlenmesi onun çabalarının sonucudur. Sözün özü, Sosyal Bilimler alanında miras bırakmadığı bir alan yok gibidir.

Hilmi Ziya denildiğinde ilk akla gelen eser, "Türk Tefekkür Tarihi", mekteplerde edebiyat tarihi oku-

tulduğu hâlde, fikir hayatının bu derslerin içinde yer almamasından hareketle kaleme alınmış bir eserdir. "Namık Kemal'in tanınıp bilinmesi Türk Dilini bilmek açısından ne kadar önemli ise, İshak Hoca'yı veya Salih Zeki'yi bilmek de Türk Düşünüşünü anlamak için o kadar zaruridir."

"Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi" ise ansiklopedi niteliği taşıyan bir eserdir ve en önemli özelliği bugün geniş bir okur kitlesinin yararlanamadığı süreli yayın organlarını süzgeçten geçirmesi ve Namık Kemal'den Ziya Gökalp'e, Ali Suavi'den Mustafa Suphi'ye, Dr. Abdullah Cevdet'ten Hikmet Kıvılcımlı'ya, Beşir Fuat'tan Prens Sabahattin'e, Yusuf Akçura'dan Ahmet Ağaoğlu'na, A. Hamdi Başar'a dek uzanan geniş bir alanda düşünce yaşamımızın köşe taşlarını bütün zenginliğiyle gözler önüne sermesidir.

"Aşk Ahlakı" ve "Şeytan ile Konuşmalar" Hilmi Ziya dendiği anda akla gelen diğer önemli eserlerdir deyip, Aşk Ahlakı'ndan bir paragraf ile noktayı koyalım: "Çiçeğin rengi bizim içindir, bülbülün sesi bizim içindir. Elbet biz olmasak yine çiçeğin rengi ve bülbülün sesi olacak. Fakat mademki biz varız ve bir ayna gibi âlemi içimizde aksettirerek, bir örümcek gibi onu ağında yeniden kurarak, avını arayan kaplan gibi fasılasız onu izleyerek ardından koşan biz varız; öyleyse âlem ancak bizimle tamam olur. Bu birlik bizimle kurulur, hareketler ve hâdiseler bizim etrafımızda dalga dalga bestelenir... Âlemin mihrakı insandır. Ve onun uyandırdığı gündün beri birlik ancak âlemin onunla tamam olmasındadır." ■

KOSOVALILARIN MİLLÎ KİMLİĞİNİ ŞEKİLLENDİREN İKİ UNSUR: İSLAM VE OSMANLILAR

Prof. Dr. Ahmet KAVAS | İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Kosova'nın tarihçesi

Ülkenin adının Sırp, Bulgar ve Çek dillerinde “karatavuk” anlamına gelen “kostan” kelimesinden, bazı Osmanlı kaynaklarında ise “kosa” veya “köse” kelimelerine “ova” eki ilave edilerek isimlendirildiği ri-

vayet edilmektedir. Doğrusu Balkanlarda aynı adı taşıyan ovanın bulunması bu ikinci ihtimali de düşündürmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın sonlarındaki Üsküp merkezli vilayetinin de bu isimle bilinmesi burayı daha tanınır kılmaktaydı.

Miladi VI. yüzyılın ortalarında Batı ile Doğu Roma arasında Balkanların ortasındaki Kosova'ya Sırp göçü yaşanmadan birkaç asır önce Avarlar, Hunlar, Vizigotlar ve Bulgarlar gelip yerleşmişlerdi. Orta Çağ boyunca Sırp burayı kendileri için âdeta bir dinî coğrafya hâline getir-

me gayretine girişmişler, Ortodoks inancının ana merkezlerinden birisi yapmak için de çok sayıda mabet inşa etmişlerdi. Ancak Sırpların buradaki hâkim konumundaki varlıkları neredeyse beş asır sonra XII. yüzyılda başlayıp XIII. yüzyılın başında güçlenip krallığa dönüşebilmişti.

1389'da Osmanlıların ilk Kosova muharebesi ile bölge Anadolu'dan Türklerin ve çevresinden de Arnavut soyluların göçlerine açıldı. XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde buradaki Arnavut nüfus Sırplar geçerek büyük çoğunluğu meydana getiriyordu. 1912'de I. Balkan Savaşı'nın ardından Sırplar burayı Osmanlılardan aldılar. II. Dünya Savaşı sonrasında ise kurulan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti içindeki Sırp bölgesinde buraya otonom bir konum verildi.

1980'li yıllarda burada Arnavut kimliği öne çıkmaya başlayınca Sırplar 1989'da yeni bir anayasa hazırlayarak kendilerinin kalbi konumunda bulunması sebebiyle buranın özerk yapısını kaldırmak isteyince bu defa da Kosovalı Arnavut ileri gelenlerinin 1991 yılındaki bağımsızlık referandumu ortamı daha da gerdi. Sırplar Kosova'yı adeta Arnavut halkından temizlemek için 1998 yılında katliam ve zorla göç ettirme dâhil müdahalede bulundular. Geçici bir idare ile 2005 yılına kadar huzur içinde yaşayan Kosovalılara kalıcı çözüm için görüşmeler başlatıldıysa da Belgrad ile Priştine bir türlü anlaşma zemini bulamadılar ve bölgenin 17 Şubat 2008 günü bağımsızlığını ilan etmekten başka çaresi kalmadı. Bugüne kadar 110 ülke Kosova'yı bağımsız olarak tanıdığını ilan etti ve birçok uluslararası kuruluşta da üye oldu. Önünde

henüz aşılması gereken Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve NATO gibi üyelik yolları vardır.

Etrafını çevreleyen Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan ile 714 km. kara sınırı bulunan 10.877 km²'lik Kosova'nın denizle kıyısı bulunmamaktadır. Yeraltı kaynakları olarak nikel, kurşun, çinko, magnezyum, linyit, krom ve boksit madenlerine sahiptir. Yugoslavya zamanında ülkenin ihtiyaç duyduğu kömürün %58'i buradan karşılanmaktaydı. Topraklarının %27,4'ü tarıma elverişli, %41,7'si ise ormanlık alandır. Nüfusu 2017 yılı tahminlerine göre 1.895.000 civarında olup %92,9'u Arnavut, %1,6'sı Boşnak, %1,5'i Sırp, %1,1'i Türk ve diğer küçük azınlıklardan oluşmaktadır. Kosovalıların en kalabalık kısmını oluşturan Arnavutlar için Batılılar Kosovar, Sırp azınlığa ise Kosovac diye hitap etmektedirler. Arnavutça konuşanların oranı ise %94,5 olup tüm halkının %95,6'sı Müslüman, %2,2'si Katolik, %1,5'i ise Ortodoks Hristiyan'dır.

Osmanlıların Kosova'ya kadar İslamiyeti yayması

Türklerin Avrupa içlerinde doğru ilerlemeleriyle birlikte İslam dini buradaki yerli toplumların önemli bir kısmı tarafından benimsendi. Aradan geçen asırlar içinde özellikle çektikleri nice sıkıntılara rağmen inançlarına sahip olma noktasında içlerinde hiç taviz vermeyen iki Balkan milleti her zaman öncü oldu. Yunanlar, Sırplar, Bulgarlar, Makedonlar ve Hırvatlar arasında kendilerine has özelliklerini korurken Boşnaklar ile Arnavutlar daha önceden Hristiyanlığı kabul etseler bile Osmanlılar vasıtasıyla dinlerini değiştirerek İslamiyet'le

müşerref olup en önemli farklılıklarını ciddi anlamda ortaya koydular. Her ne kadar Arnavutluk'ta yaşayanların az bir kısmı Hristiyan dinine bağlı kalmaya devam etmişse de büyük çoğunluğu, özellikle de Kosova ile bugünkü Makedonya kısmında kalanlarının tamamı yeni dinlerini samimiyetle benimseyerek geçmişleriyle bağlılıklarını kopardılar. Balkanların diğer milletleri ise genelde bağlı oldukları Hristiyanlıklarından vazgeçemediler. İçlerinden zaman zaman Müslümanlaşanlar olmuşsa da bunlar Boşnak, Arnavut veya buranın farklı bölgelerine iskân ettirilen evlad-ı fatihana mensup belli oranlardaki Türk toplulukları ile kaynaşarak millî kimliklerini daha da zenginleştirme eğilimi gösterdiler.

Boşnaklar ve Arnavutların tercihi İslam oldu

Batı Avrupa devletleriyle Osmanlı Devleti'nin yaşadığı mücadelede Boşnaklar ve Arnavutlar zaman zaman istemeden de olsa rakip devletlerin idaresinde kalabiliyorlardı. Viyana'ya kadar uzanan Doğu Avrupa coğrafyasında Osmanlılar ilerleme gösterdikleri her defasında Avrupalılar geri çekiliyordu, onlar ilerlerken ise Osmanlılar geri çekiliyorlardı. Asırlar boyu yaşanan bu mücadelede Sırplar genelde Avrupalılar tarafında yer alırken, Boşnaklar ve Arnavutlar ise Osmanlı tarafının en büyük destekçisidiler. Balkanların ortasındaki stratejik öneme sahip Kosova son derece hassas süreçlerin yaşandığı bu dönemlerde daima herkesin ele geçirmek için uğraştığı bir bölge oldu. Öyle ki Yahudilerin her üç din tarafından da çok değer verilen Kudüs'ü sadece kendilerine ait görmeleri gibi, Sırplar da bu bölgeyi kendi millî kimliklerinin kutsal ala-

nı olarak benimsediler ve özellikle Arnavutlar ile Boşnaklara yaşama hakkı vermek istemediler. Bütün Rumeli Müslümanları Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki varlığında en büyük dayanağı konumunda olup bunların merkezindeki Kosova Avrupa'daki en önemli vilayetlerden birisiydi. Bu vilayetin nüfusu konusunda farklı rivayetler vardı ve genelde bir milyon civarındaki nüfusunun %90 civarındaki kısmının Müslüman Arnavutlardan müteşekkil olduğu kabul ediliyordu. Gerçi 1903 yılı başında bu vilayetten gelen bilgiye göre buranın nüfusu toplam 1.129.241 kişi olup bunun içinde Müslümanların sayısı 737.532, Hristiyanları ise 388.098 kişi olarak verilmişti. Müslümanların çoğunluğu İpek, Priştine ve Prizren sancakları ve çevrelerinde yaşıyorlardı.

Balkanlarda Osmanlı kimliği Kosova savaşları ile sabitleşti

Bugünkü Kosova ve Üsküp dâhil çevresinin tamamının ele geçirilmesi Fatih Sultan Mehmet tarafından 1455'te gerçekleşti. Önceleri Rumeli Beylerbeyliğine bağlı Vulçitrın ile Üsküp arasında iki farklı sancak beyi tarafından yönetildi. Ancak Kosova kısmı daha ziyade Vulçitrın Sancağı'na bağlıydı. Bu bölgede ilk defa Müslüman nüfus yoğunluğu XVI. Yüzyılın sonunda görüldü ve 1591'de Peç de denen İpek'te %90, Vulçitrın'da %80, Pristine'de %60 ve Prizren'de %56 Müslüman vardı. Evliya Çelebi 1659-1660'da Vulçitrın'da 2000 hane olduğunu ve şehirde halkın Türkçe ve Arnavutça konuştuğunu belirtmektedir. 1683'te II. Viyana Kuşatması sonrasında yaşanan yenilgiden Kosova da etkilendi ve 1688-1689'da Avusturya'nın ve destekçisi Sırp'ların eline geçtiyse

de Mora Seraskeri İbrahim Paşa burayı 1690'da geri aldı. Takip eden bir asır içinde dikkate değer ciddi siyasi olaylar olmamışsa da I. Abdülhamit döneminde İşkodra Mutasarrıfı Kara Mahmut Paşa Kosova'da idareyi zor durumda bırakmış, 1786'da üzerine gönderilen orduyu da yenmişti. III. Selim tarafından Yenipazar Sancağı seraskerliğine vezir rütbesiyle getirince isyan büyümeden önlendi. Benzeri bir durumda 1828-1829'da yaşandı ve başkaldıran İşkodra Valisi, Mustafa Paşa'nın üzerine gönderilen ordular yenilse de halktan istediği desteği bulamayınca Arnavutluk'a kaçmıştır.

Sırp'ların Müslüman düşmanlığı

1389 yılından bugüne kadar Sırp'lar Kosova'ya sahip olmak için Osmanlı idaresi boyunca Türklere, onların çekilmesinden sonra da Arnavutlara karşı durmaktan asla vazgeçemediler. Eğer Osmanlılar beş asırdan fazla bu bölgede tutunmuşsa bunda başta Kosova'dakiler olmak üzere birinci derecede Arnavutların ve tüm Boşnakların katkısı vardı. Diğer taraftan Arnavutlar için Kosova terk edilemez bir vatan parçasına dönüşebilmişse bu dönüşüm Osmanlıların bu bölgedeki varlığına bağlıdır. Arnavutları özellikle XVII ve XVIII. yüzyılda bugünkü Kosova topraklarına kitleler hâlinde yerleştirenler ve İslamlaşmalarını sağlayanlar Osmanlılardır. Zaten Arnavutlar Türklerin Balkanlardan idari olarak tamamen çekilmeleriyle birlikte buradaki en büyük destekçilerini kaybettiklerinde onların kıymetini daha iyi anladılar. Geçmişte olduğu gibi bir daha Avrupa Hristiyanlığına tehlike oluşturmamaları için de önemli dört şehirleri birbiriyle irtibatsız hâle getirildi. En batıdaki

İşkodra Karadağ'a, doğudaki Manastır Bulgaristan'a ve güneydeki Yanya Yunanistan'a hediye edilirken her üçünün ortasında yer alan Kosova ise burayı eskiden itibaren milli kimliğinin bir parçası kabul eden Sırp'lara verildi. Zaten onlar Balkanlardaki hiçbir bölgeyi bu kadar kendilerine ait hissetmediler. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin parçalanmasını takip eden yıllarda başkentleri Belgrad'ın bombalanması pahasına da olsa Kosova'yı elden çıkarmak istemediler. Arnavutlar da anavatanları olan burada tutunmak için milli kimliklerini öne çıkarmakla birlikte İslam dinine tüm zorluklara rağmen bağlılıklarını da sürdürmekten vazgeçemediler.

Avrupalı güçlerin Balkan siyaseti ve işgal oyunları

Tam beş asır Osmanlı Devleti'ne bağlı kalan Sırp'ları en ümitsiz oldukları dönemde Arnavutların üzerine musallat edenlerin başında Viyana merkezli Avusturya İmparatorluğu geliyordu. Osmanlıların bölgedeki varlığına son vermek için onları devamlı tahrik ediyorlardı. Öyle ki XIX. yüzyılın son yıllarında ve XX. yüzyılın başında Sırp'lar Kosova'daki Arnavutların arasında yaşayan Sırp azınlığa işkence yaptığını ve mallarının haksız yere ellerinden alındığını her ortamda ispatlama gayretine girdiler. Tamamına yakını iftiradan ibaret olan bu iddialarını ispat etmek için Hristiyan azınlığın katledildiğine ve işkence gördüğüne dair resimler yapıp daha sonra bunların fotoğraflarını çekerek Avrupa matbuatında gerçekmiş gibi yayınlamaktaydılar. Hatta Kosova vilayeti tarafından bu gerçek dışı fotoğraflardan birisi İstanbul'a kadar ulaştırılarak gerekli tedbirlerin alınması istendi. Zira

Sırp Krallığı ile dostluk antlaşması bulunan Osmanlı Devleti bu iftiraların önüne geçemezse iki ülke arasındaki münasebetlerin zarar göreceği biliniyordu. Özellikle Balkan şehirlerinde görevli Sırp konsoloslarının Avrupalı meslektaşlarıyla işbirliği yapmalarını engelleyecek tedbirler alınması gerekiyordu.

Kosova'da Osmanlı sonrası Sırpların elde ettikleri idari üstünlükleri yanında nüfus bakımından da git-tikçe artan tahakkümleri II. Dünya Savaşı yıllarında Balkanları işgal eden Alman istilası ve Josip Broz Tito'nun liderliğinde Yugoslavya kimliği oluşturulurken epeyce zayıflatıldı. XX. yüzyılın ortalarından sonra Kosova'da Arnavut nüfus yeniden %90 seviyesine ulaştı. Ancak Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin son günlerinde Sırp milliyetçiliğinin yeniden doğuşu dönemin Sırp devlet başkanı Slobodan Miloseviç tarafından Kosova'nın başkenti Priştine'de 28 Haziran 1989 günü yaptığı konuşmayla yeni bir kâbusu başlattı. Çünkü konuşma yapacağı kürsüyü Türklerin Sırp-ları büyük bir hezimete uğrattıkları 1389'daki savaşın yapıldığı ve bugün Bayraktarlar, yani Gazimestan adıyla bilinen türbenin bulunduğu alana kurdurdu ve buraya bir milyon taraftarını topladı. 28 Haziran 1882'de Vidovdan, yani Aziz Vitüs Günü ilan edilen ve Avrupa Hıristiyanlığının Osmanlılarla en büyük savaşı kabul edilen bu tarihi gün özellikle tercih edilmişti. Kaldı ki 1980 yılında da Sırp buraya Kosova Meydan Muharebesinde yenilen Sırp Prensi Lazar'ın hatırasına bir anıt da dikmişlerdi. Dahası üzerine de Sırp kanı taşıyan herkesin hem de XX. yüzyılın bittiği bir dönemde Kosova Ovası'na Türklerle savaşmaya gelmesini isteyen cümleyle başlayan bir levha asmışlardı.

Hatta şayet oraya gelmezlerse kendilerine kız-erkek evlat nasip olmasını ve ettikleri ürünlerinden hasat elde edememelerini de içeren bir beddua cümlesi eklemişlerdi.

Osmanlıların herkesi kendi inançları içinde asırlarca hür bir şekilde ve millî kimliklerini koruyacak tarzda bir arada yaşatma siyasetini kökünden yıkan ve medeniyetler arası savaşı körükleyen liderlerden olan Miloseviç hem Boşnakların yurdu Bosna-Hersek'i, hem de Arnavutlar için asli vatanı olan Kosova'yı kan gölüne çevirmekte gecikmedi. Ancak yaptıklarının cezasını öyle bir günde çekti ki, Bosna ve Kosova'da işlediği savaş suçlarından dolayı kendisini içeri almak için fırsat bekleyen Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesi'ne 28 Haziran 2001 günü, yani Osmanlı Devleti karşısında Sırp-ların hezimete uğradığı Kosova Savaşı'nın yıldönümünde teslim edildi.

Kosovalıları İslam dininden uzaklaştırma teşebbüsleri

Balkan milletleri arasında İslamlaşma daha ziyade tasavvuf ehli kimseler eliyle sağlanırken, ayrıca farklı dönemlerde buraya Anadolu'dan yapılan göçlerin de etkisi oldu. Ne var ki XX. yüzyılda modern eğitim kurumlarında yetişen gençler arasında İslami hassasiyetin giderek zayıflaması istendi. Kosova'da ileri gelenlerin bir kısmı dinî eğitime hiç yer vermeyen Yugoslavya dönemindeki Priştine Üniversitesi mezunları arasından çıkmıştı. Gerçi Osmanlı idaresinin son yıllarında Kosova vilayetine bağlı bazı köylerden Hristiyan köylere amele olarak çalışmaya gidenler arasında da dinî duyguların epeyce zayıfladığı, namaz ve oruç ibadetlerini terk edenler yanında hastalarını

şifa bulmaları için papazlara okutanların dahi olması gelecek için endişeyle karşılanıyordu.

Kosova'nın bağımsızlık Savaşı başlayana kadar halkın tamamı Osmanlı'dan kalma Hanefi mezhebini benimsemiş, örf ve âdetlerine sıkı sıkı bağlı Müslüman bir topluluk olarak yaşamaktadırlar. Yugoslavya döneminde Suudi Arabistan'a giden bazı öğrenciler savaş döneminde ülkelerine dönerek kısaca "selefi" dedikleri bir çizgide halk arasında yeni bir hareket başlatmak istedilerse de dünya genelinde kendilerine karşı ortaya çıkan menfi tavır sebebiyle toplumun geneli tarafından ciddiye alınmadılar. Yine de Gjakova'da eski bir kütüphaneyi, yaklaşık 400 yıl önce inşa edilen camiyi ve bazı türbeleri, mezarlıkları ve dergâhları buldozerlerle yıkacak kadar bölgenin tarihî örf, âdet ve geleneklerinden uzaklaştıkları görüldü.

Bugün Kosova sınırları içinde %95'ten fazlası Müslüman olan iki milyona yakın bir nüfus yaşamaktadır. Osmanlı döneminde bu vilayette inşa edilen vakıf eseri olarak 359 bina tespit edilmiş, bunların 215'i camii, 42'si han, 26'sı mektep, 24'ü tekke, 15'i medrese, 9'u hamam, bir o kadar türbe ile imaret, çeşme, saat kulesi ve kahveden oluşmaktadır. Ülke genelinde mevcut 800'ün üzerindeki caminin 250 kadarı son savaş döneminden sonra inşa edildi. Zira bu camilerin 218'i, medreselerin dördü, tekke, hamam ve çok sayıda dükkân Sırp-ların tarafından yıkılıp yakıldı. Bunlar arasında Priştine'de 1470'de yapılan Ramazaniye Camii, 1570'de yapılan Defterdar Mehmet Efendi Camii, 1592'da Gjakova'da yapılan Hadum Camii ve kütüphanesi yakılan tarihî binalardan bazılarıdır. ■

MUSTAFA BAYRAKTAR:

“Bir daha bu dünyaya gelsem seçeceğim yer yine Diyanet İşleri Başkanlığıdır.”

Söyleşi: Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Hocam, öncelikle emekliliğiniz hayırlı uğurlu olsun, 40 yıla yakın Başkanlığımızda hizmet ettiniz, Allah razı olsun. Diyanet İşleri Başkanlığında göreve başlama hikâyenizi sizden dinlemek istiyoruz, nasıl başladınız?

1962-1963 eğitim-öğretim yılında leyl-i meccani olarak kazanmış olduğum parasız yatılı imtihanın arkasından Adana İmam-Hatip Lisesinde eğitim-öğretime başladım. 1970-1971 eğitim-öğretim yılında mezun oldum. Mecburi hizmetli olduğumdan dolayı Diyanet İşleri Başkanlığındaki mülakata haziran ayında katıldım ve o dönemde 450 kişi mülakata girmişti. O mülakatın sonunda altı tane Kur'an kursu öğretmeni seçildi. Ben de Afyon Emirdağ'ı kurasını çekerek Afyon Emirdağ'ında 1971 yılında Kur'an kursu öğreticisi olarak başladım. Ancak görevim sırasında gördüm ki yüksek tahsili yapmam gerekiyor her ne kadar Yüksek İslam Enstitüsü imtihanlarını kazandıysam da o imtihanlara iştirak etmeden Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesine girerek 1978 yılında oradan mezun ol-

dum. Öğrencilik sırasında istifa ederek Kur'an kursu öğreticiliğinden ayrıldım. 1975 yılında tekrar Kur'an kursu öğreticisi olarak Erzurum Horasan'da göreve başladım.

Diyanet İşleri Başkanlığı merkezdeki görev hayatınız ne zaman ve nasıl başladı, bu görev hayatınızın serencamını anlatır mısınız?

Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesinden 1978 yılında mezun olduktan sonra -sanki hikmete mebni bir şey var- Ankara'ya gelmek istedim. Bunun nedenini soranlara şunu söyledim: “Diyanet İşleri Başkanlığı merkezine gitmek istiyorum ve Diyanet'in yayınlarını edinerek okumak istiyorum.” Cenab-ı Hak bunu dua mesabesinde kabul etti. Diyanete memur olarak geldim, muhasebede şef oldum. 1982 yılında da Döner Sermayede İşletme Müdür Yardımcısı olarak görev aldım. Dolayısıyla Diyanet'in yayın ve yayıncılığı ile o dönemde tanıştık. 1982 yılında başlayan Döner Sermaye İşletme Müdür Yardımcısı görevim 1984'e kadar sürdü. Sonra Diyanet İşleri Başkanlığındaki

görevimi 1 Haziran 1984 yılında sonlandırdım ve Türkiye Diyanet Vakfına Genel Müdür Yardımcısı olarak geçtim. Buradaki görevim de 1987 yılına kadar sürdü. Tekrar Diyanet'e Protokol Basın Halkla İlişkiler Müdürü olarak döndüm. Bu görevim sırasında Diyanet İşleri Başkanlığında, bir görevim daha var. O da 1989-1990'da icra ettiğim Dış İlişkiler Genel Müdür Yardımcılığıdır. 1991 yılında da Kültür Bakanlığına geçtim. Kültür Bakanlığında gene yayın işi ile muhatap oldum. O dönemde de Kültür Bakanlığı Başkan Yardımcılığı görevinde bulundum. Sonra tekrar Diyanete uzman olarak dönmek zorunda kaldım ve 2001 yılına kadar uzmanlığım devam etti. 2001 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında Döner Sermaye İşletme Müdürlüğüne atandım. O gün bu gündür bu görevi ifa etmekteyim.

Uzun bir süredir Diyanet İşleri Başkanlığında çalışmış ve bu kuruma hizmet vermiş biri olarak Diyanet İşleri Başkanlığı sizin için neyi ifade ediyor?

Şimdi insan hayatında, çok önem ifade eden şeyler olabilir ama Diyanet İşleri Başkanlığı benim için her şeyi ifade eden bir yerdir. Hatta o kadar çok şey ifade ediyor ki ben kendim imam-hatipliyim. Beş çocuğum imam-hatipli sonra kız çocuklarımla dördünü ilahiyatçı yapmayı planlarken birisinde muvaffak olmadım. Onun sebebi ne çocuğumdur ne kendim, o günün şartları idi. Ancak üç çocuğum ilahiyat fakültesini bitirerek Diyanet'te hizmet vermeye devam ediyor. Bir daha bu dünyaya gelsem seçeceğim yer yine Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Şimdi üst perdeden, yüksekte baktığınız zaman Türkiye'de eğer memur olacaksanız en ideal yer Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Temenni ve duam odur ki bunu en üst perdede anlayacak insanların burada hizmet verme şansını yakalamalarıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı bu toplumun bütün değerlerini uhdesinde toplayan bir teşkilattır ve toplum tarafından daima saygı ile karşılanan bir yerdir. Eğer ufak tefek kırılmalar varsa bu teşkilatın kendisinden değil teşkilata hizmet veren ve pozisyonunun gereğini yapamayan insanlardandır. Dolayısıyla insanlar şuna sorar buna sorar, Ahmet'e sorar Mehmet'e sorar ama bir de Diyanet'e soralım diye bir ölçü vardır. Bu

ölçü sağlıklı bir ölçüdür. Diyanet mensubu olmakla iftihar ediyorum, hizmeti burada tamamlamakla da mutluyum.

Son dönemlerde yaşadığımız hadiselerle aslında Diyanet İşleri Başkanlığının bu toplum için ne kadar vazgeçilmez bir kurum olduğunu da söyleyebiliriz değil mi hocam?

Elbette ki söyleriz. Şimdi bu teşkilatı kuran irade de Diyanet'e bu fonksiyonu yüklemiştir. Diyanet'i kuran irade Cumhurbaşkanlığı, ona Riyaset-i Cumhuriye, Genel Kurmay Başkanlığı ona Riyaset-i Harbiye buraya da Riyaset-i Diniye demiştir ve Riyaset-i Diniye'nin itibarı kurulduğu dönemde Riyaset-i Harbiyenin üstündedir ve o dönemin Cumhuriyet'in ku-

rucuları Diyanet İşleri Başkanına çok iltifat etmişlerdir. Şimdi bu şuurla bakıldığı zaman Diyanet toplumun dinî sıkıntılarına çare olabilecek çok önemli bir kuruluştur. Bu kuruluşun kıymetini bilmemek Türkiye'ye çok pahalıya mal olur. Eğer bu camilerde okunan ezanlar Diyanet'in denetiminde ve kontrolünde okunuyor ve bir problem olmuyorsa bu Diyanet'in gücünden gelmektedir. Yoksa Allah korusun, diğer İslam ülkelerinde birbirinin camisine bomba atan insanların haline düşmek mukadder olur. İnaniyorum ki bunu hem çalışanlarımız hem de toplumumuz gayet iyi biliyor ve takdir ediyor.

Hayatınızın önemli bir kısmını Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde hizmetle geçirdiniz. İlk yıllardan bugüne kurumdaki değişikliği birinci elden müşahade ettiniz. Bu değişim dönüşüm süreciyle ilgili

neler söylemek istersiniz?

Şüphesiz maddi manada büyük gelişmeler var. Temenni ve duam odur ki bu maddi gelişmeleri destekleyen ahlaki ve ideal manada da gelişmeler ona paralel olsun. Diyanet İşleri Başkanlığı mensupları geçmişte namüsaait şartlarda hizmet vermişler. Ama derin bir ihlasla bunu yapmışlar derin bir imanla bunu yürütmüşler. Hatta bunu imkânların kısıtlı olduğu bir dönemde başarmışlar. İmkânlar kısıtlı ama idealizm çok yüksekte idi ve 1965'te çıkan kanunla döşenen raylar üzerinde Diyanet büyük gelişmeler kaydetti. Ben hâlâ o rayların üzerinde gittiğimize inaniyorum. Yani teşki-

lat mensuplarından hiç kimsenin gayrimemnun hâlde olmaması lazım. Muhabbetin gelişmesi için herkes bu teşkilatın yürüttüğü hizmetlere dört elle sahip olması lazım. Daha önemlisi Diyanet İşleri Başkanlığı mensubu olmak bir kültür meselesidir bir eğitim meselesidir.

Bugüne geldiğimizde Diyanet İşleri Başkanlığının süreli yayımlar, basılı yayımlar, yabancı dilde yayımlarını nasıl değerlendiriyorsunuz ve bulunduğunuz görevle alakalı, Döner Sermaye İşletmeyle ilgili neler söylemek istersiniz?

Bütün yayımlarımıza baktığımız zaman belki Diyanet'teki gelişmelerin en başında görünen odur. Bana çok yetkili birisi: "Diyanet'te hangi birimi daha çok beğeniyorsun?" dediğinde "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğünü beğeniyorum." dedim. "Niye?" dedi. "E orada bir üretim var da onun için!" dedim. Bugün Türkiye'de piyasadaki yayımların en ucuzunu Diyanet üretiyor, en ucuz dergiyi o üretiyor en kaliteli dergiyi o üretiyor. Şimdi içeriği arzu edilen noktaya getirmek de toplumun ihtiyaçlarını tespitten geçer. Bu tespiti yaptığımız gün, bu kaliteyle tespit birleştiği gün herhâlde bizim yayın faaliyeti çok daha ilerilere gidecek. Toplumun din konusunda aydınlatmada en temel araç kitaptır. Bu kitabı siz insanların eline ulaştırdığınız anda görevinizi siz yapmış oluyorsunuz. Ondan sonrası şahsın kendine aittir.

Diyanet'in Döner Sermayesiyle Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü birleşmelidir. Ayrıca bugün Türkiye'de Döner Sermayeler sadece katkı payı dağıtan yerler olarak revaçtadır. Bizim gibi kurum bünyesindeki Döner Sermayeler unutulmuş yerlerdir, hatırlanmayan yerlerdir; işleri çok, sorumluluğu çok ama fonksiyonları arzu edilen seviyede değildir. Ben şahsen bunu yetkililere de zaman zaman söyledim. Bu iki birimin birleşmesiyle yayıncılık faaliyetlerimizin daha ileri taşınacağı ve daha verimli olacağı kanaatindeyim.

Görev süresince Başkanlıkla alakalı pek çok acı tatlı hatıranız oldu. Hiç unutamadığınız bir hatıranızı bizimle paylaşır mısınız?

Diyanet İşleri Başkanlığında yaşadığımız hatıralar çok fazladır. Bu hatıralardan en önemlisi ve benim Diyanet'te yaptığım hizmetlerden en başarılı olduğuma inandığım hizmet, hac hizmetidir. Hac hizmetlerinde defaatle görev aldım. İlk yıllarda 1982 yılında Arafat'a intikalde o dönemin Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç'la ben -ikimizde ihram içerisinde- hacıları Süleymaniye Bölgesi'nden Arafat'a sevk ederken birbirimize hitabımız vardı. O bana "Bayraktar tamam mı?" diyordu ben ona "Hocam tamam mı?" diyordum ve böylece hacıları Arafat'a intikal ettirdik. Bu, bir yabancı ülkede Diyanet'in zirvesiyle Diyanet'in en tabanındaki insanın mülakatındaki samimiyetin ifadesidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, şu an itibarıyla belki de yüz otuz bini aşkın personeliyle hem merkez teşkilatında hem taşrada hizmet veriyor. Bütün bu tecrübelerinizle birlikte değerlendirdiğimizde görevli olan arkadaşlarımıza son olarak neler söylemek istersiniz?

Bir ilçede din hizmetinin başındaki ilçe müftüsüdür, sonundaki de köydeki imamdır. Bu insanlar, birbirlerine muhabbet duyacak ve Allah için birbirini sever hâlde gelecekler ve müşterek bir hizmeti ifa ettiklerinin şuurunda olacaklar. Bu şuurda oldukları zaman o ilçenin dinî hayatındaki problemlerin Allah nezdinde de kullar nezdinde de sorumlularının kendileri olduğu şuuruna varacaklar. Bu şuur yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya müteselsilen geliştirildiği anda toplumda asıl fonksiyonumuzu icra edeceğimiz, yayımlarımızla da toplumu ihya edeceğimiz dönem o dönemdir.

Son olarak söylemek istediğiniz var mı?

Allah ülkemize, devletimize, milletimize ve Diyanet'imize zeval vermesin. ■

Mustafa BAYRAKTAR 1953 yılında Trabzon Çaykara Şahinkaya köyünde doğdu. Hacı Mustafa Kama'dan hıfzını tamamladı. 1978 yılında Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesinden, 2008 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1975 yılında Erzurum Horasan ilçesi Kur'an kursu öğreticiliğine atandı. 1984 yılında Dini Yayınlar Döner Sermaye İşletme Müdürlüğünde müdür yardımcısı olarak görev yaptı. Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdür Yardımcılığı görevine getirildi. 1986 yılında yeniden Diyanet İşleri Başkanlığına Protokol Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü olarak döndü. Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yurtdışı Eğitimi ve Rehberlik Şubesi Müdürlüğü görevinde bulundu. 1991 yılında Başkanlıktaki görevinden ayrılarak Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkan Yardımcılığı görevinde bulundu. 1993 yılında Diyanet İşleri Başkanlığına APK uzmanı olarak geri döndü. 1993-1995 yılları arasında Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti üyeliği yaptı. 2001 yılında Döner Sermaye İşletme Müdürlüğüne atandı. Ocak 2018 tarihi itibarıyla emekliye ayrıldı.

PEYGAMBERİMİZİN (S.A.S.) HUZURUNDA

Medet COŞKUN | Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Heyecan ve telaş bir arada, yerimde duramıyorum, duygularım had safhada. Gün geldi çattı. Telaşla çıktık yola. Sağ selamet ulaştık Medine'ye. Medine; nurlu şehir, hani denilir ya 'Medine-i Münevver' işte ondan nurlu şehir. Efendimiz resmedilir ya 'gül' ile işte

ondan 'gül'lü, gül kokulu şehir. Ben biliyorum ki, 'bir yerin şerefi orada oturandan, bulunandan gelir' işte ondan (s.a.s.) dolayı da 'şeref'li şehir Medine. Heyecanlıyım. Sesimi yükseltmiyorum kimseye, kısık sesle konuşuyorum. Ben nerede olduğum farkındayım. Benim örneğim, Peygamberim (s.a.s.) kabrinde rahatsız olmasın diye tren raylarının

altına keçe döşeyen ecdadım, kıpır, kıpır içim, duramıyorum yerimde.

Bu da onu (s.a.s.) kabri başında ziyaret edebilme imkânına sahip olabilmemden kaynaklanıyor. Çünkü nice âşıklar var ona (s.a.s.), ama gelemiyor. Nice bağı yanıklar var, ama ona (s.a.s.) kavuşup da gönlüne su serpemiyor, yaniyor yüreği.

Bu sebeple bazı âşıklar, hasret dolu yürekleriyle “Ey bâd-ı sabâ uğrarsa yolun semt-i Harameyn’e / Selamımı arz eyle ol Rasûlü’s-Sekaleyn!” diyerek tatlı tatlı esen sabah rüzgârlarıyla selam göndermediler mi? Kimi âşıklar da özlemle, gözleri yaşararak “Arayı arayı bulsam izini / İzinin tozuna sürsem yüzümü / Hak nasib eylese görsem yüzünü / Yâ Muhammed (s.a.s.) canım arzular seni!” diyerek yollara düşmediler mi?

Yola çıktık, Mescid-i Nebevi’ye gitmek üzere. Hava sıcak, ama ne önemi var ki. Çünkü içimdeki aşk sıcaklığı dışarıdakinden daha fazla, ben ona, Hz Muhammed’e (s.a.s.) kavuşacaktım. Ben bu yolculukta yalnız da değildim. Sıcağa rağmen akıyordu insanlar ona doğru, sel misali. Katıldık onların içine, ummanda bir damla gibi. Bir müddet sonra ulaştık mescide.

İşte tam bu bekleme esnasında düşündüm. Peygamberimi, Rabbim bize nasıl tanıtmıştı Kur’an’da? O bir beşerdi. “De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, ilahınızın, sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor.” (Kehf, 18/110.) Evet. Bizim gibi beşerdi o. Ama şairin dediği gibi “O bir beşerdir ama beşer gibi değil, bilakis o, taşlar içindeki yakut gibidir.” (Ahmed b Emin eş-Şenkîti, el-Vasîti fi Terâcimi Udebaî Şenkîti, I,358, Mısır 2002.) O da daha önceki elçiler gibi insandı, bizim gibi yerd, içerdi. “(Rasulüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşı-larda dolaşırlardı...” (Furkan, 25/20.) Ya Rasul, sen de öyleydin. Çünkü sen melek değildin. Ama onlar “Dediler ki: “Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda, pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de, bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya!” (Furkan, 25/7.) Sen melek değil-

din ama Rabbim övmüştü seni, her hâlinle bize örnek ol diye. Senin hakkında Rabbim şöyle buyurmuştu: “Ey Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya, 21/107.), “Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” (Kalem, 68/4.)

Ben yine biliyorum ki o (s.a.s.), çok düşküdü biz ümmetine. Duaları ümmetine olmuştu hep, diğer peygamberlerde olduğu gibi. Örneğin Nuh (a.s.) gece gündüz uğraşmıştı ümmetini kurtarmak için. “Andolsun, biz Nuh’u kendi kavmine

Gün geldi çat-tı. Telaşla çıktık yola. Sağ selamet ulaştık Medine’ye. Medine; nurlu şehir, hani denilir ya ‘Medine-i Münevvere’ işte ondan (s.a.s.) nurlu şehir. Efendimiz resmedilir ya ‘gül’ ile işte ondan ‘gül’lü, gül kokulu şehir.

peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayiverdi.” (Ankebut, 29/14.) “Şüphesiz biz Nuh’u, kavmine, ‘Kendilerine elem dolu bir azap gelmeden önce kavmini uyar.’ diye peygamber olarak gönderdik.” buyurdu Rabbimiz. (Nuh, 71/1-28.) Diğer peygamberler de aynı şekilde kavimlerini çağırışlardı tevhide, bir olan Allah’a inanıp kul olmaya. Peygamberimiz de ümmetini kurtuluşa davet etmişti, gelin demişti tevhide. Ama kolay olmadı bu iş.

Horlandı, kınandı, alay edildi, hakaretlere uğradı. Kendisine deli bile denildi. (Bkz: Enam, 6/10; Tevbe, 9/65; R’ad, 13/32; Hicr, 15/6-7-11; Yasin, 36/30; Zariyat, 51/52; Tur, 52/29; Duhan, 44/13-14; Kalem, 68/1-2.) Bu davetine inanmayanlar için üzülmüştü o (s.a.s.) Rasul! Bu durumu Yüce Rabbimiz şöyle açıklar: “Demek sen, bu söze (Kur’an’a) inanmazlarsa arkalarından üzülerken âdeta kendini tüketeceksin!” (Kehf, 18/6.) “Ey Muhammed! Mümin olmuyorlar diye âdeta kendini helak edeceksin!” (Şuarâ, 26/3.), “(Ey Muhammed!) Onlar için duyduğun üzüntüler yüzünden kendini helak etme! Şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla bilendir.” (Fâtır, 35/8.) Çoktur onun (s.a.s.) biz ümmetine düşkünlüğünü anlatan ayetler. Ama burada bunlar geçiverdi zihninden ziyareti beklerken. Yine hatırıma geldi şu hadisleri: “Benimle sizin benzeriniz, ateş yakan ve yaktığı ateşe pervane (cırcır böcekleri) ve çekirgeler düşmeye başlayınca onları ateşten kurtarmaya (korumaya) çalışan adamın benzeri gibidir. Ben sizi ateşe düşmekten korumak için eteklerinizden tutuyorum. Oysa siz benim elimden kurtulmaya çalışıyorsunuz.” (Müslim, Fezâil, 6/19.) ayrıca bkz: Müslim, Fezâil, 6/16.)

Nice sıkıntılara katlandım, zor durumlarda kaldım, inanmayanların hidayete ermesi için. Örneğin Taife gittiğinde yol üzerine dizilmişti/dizdirilmişti ayak takımı. Seni (s.a.s.) taşılayacaklardı. Hakaret ediyorlar sana (s.a.s.), taşıyorlar, ayakların kan içinde kalıp da yorulunca oturuyorsun, ama seni tekrar kaldırıp yine taşıyorlardı. Sana (s.a.s.) hiç acımıyorlardı ama sen, onlara beddua etmiyor, merhamet ediyor ve özetle şöyle diyordun: Allah’ım, kuvvetim yetersiz, gücüm tükendi, insanlar beni hor görüyor. Bu hâlimi sana arz ediyorum. Ey

merhametlilerin en merhametlisi, ey kimsesizlerin sahibi olan Rab-bim, Sen beni kime bırakacaksın? Bu düşmanların eline mi? Ya Rab! Eğer bana bir kızgınlığın yoksa düşmanlarımdan bana yaptıklarına hiç aldırmam. Ben, bana gazabının inmesinden, kızgınlığına düşmekten sana sığınırım. Ben sadece senin rızanı isterim, gerisi benim için önemsiz. Çare sende, güç de ancak senindedir... (Bu duanın tamamı için bkz: Ali Himmet Berki-Osman Keskiöğlu, Hazreti Muhammed, 144, DİB. Yay. Ankara 2013.) İstemedin düşmanlarının helakını zor durumda kalmana rağmen. İsteddiğin sadece Rabbinin rızasıydı. Yine çok ağır hakaretlere uğramıştın, melek yardımına gelmiş, eğer sen istersen bir dağı kaldırıp bu isyankâr kimselerin başına indirebileceğini söylemişti. Ama sen, buna razı olmamış, kaldırarak ellerini şöyle demiştin; 'Allah'ın, onların neslinden (kıyamete kadar) yalnızca Allah'a ibadet edip O'na şirk koşmayan birilerinin çıkacağı-

nı ümit ediyorum' (Buhari bedu'l-halk 7/41.)

Yine o sevgili (s.a.s.) ağaca sopayla vurarak yapraklarını dökken birini gördüğünde böyle yapma, kırıp dökme, sallayarak dök yapraklarını dedi. Kırılmasın diye dalları, tomurcukları, gözenekleri. Merhamet etti ağaca tıpkı diğer canlılara ettiği gibi. Neyse... Geldi Peygamberimizi ziyaret vakti. Ben önde, hacılarım arkamda yöneldik bâbü's-selama, ziyaret edeceğimiz selamlayacağız Efendimizi. Önce de hatırlatmıştım ama yine hatırlattım, aman kimseyi sıkıştırmayın, ziyaretçilere zarar vermeyin diye. Dilimizde salavatlara "Essalatü vessalamü aleyke ya Rasulallah, essalatü ve's-selamü aleyke ya Habiballah, essalatü ve's-selamü aleyke ya Seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn." diyerek başladık ziyarete. Bakıyorum çoğunun gözlerinde yaşlar, dilinde salavat ne büyük duygu, ne büyük nimet. Rabbimiz onu (s.a.s.) ziyareti bize

nasip etti. Kemal-i edeple ziyareti-mizi yapıp toplandık Ravza-yı Mutahhara'nın alt kısmında.

Ya Rabbi, sana sonsuz hamdolsun! Nasip ettin bize peygamberimizi ziyaret etmeyi. Peygamberimizin hayat sürdüğü, ashabıyla sohbetler ettiği, mutlu ve hüzünlü zamanlar geçirdiği bu nurlu şehir Medine'deyiz. Bunun farkında olmayı ve onun ahlakıyla ahlaklanmayı, onu örnek almayı, sünneti üzere yaşamayı bizlere nasip eyle ya Rabbi. Aramızdaki kardeşliği pekiştir. Ülkemize, yurdumuza huzur ihsan eyle. Ashap arasında peygamberimizin tesis ettiği ensar ve muhacir kardeşliğini bize de nasip eyle ya Rabbi. Onun şefaatine bizleri nail eyle. Ona (s.a.s.) gerçek bir ümmet, Sana (c.c.) da gerçek bir kul olmayı nasip eyle ya Rabbi. Hainlere, zalimlere, milletimize düşmanlık besleyenlere fırsat verme ya Rabbi. Kabul eyle dualarımızı. Yapacağımız haccımızı mebrur eyle. Bize merhamet eyle. ■

SUYUN YAZGISI

Fatma Nur ÜNLÜ SÜRER

insanın mayası toprak, bir kuru çamurken balçığı var eden bir damla su idi. Hayat misali kıvrılarak yol alan, daraldıkça köpüren, genişledikçe durulan bir bereket kaynağı oldu ilk andan bu yana. O su ki kâinatı yüzdüren ana rahminin sıcak yuvası, koca bir okyanus olurdu varlık elbisesini giyene.

Hayatın devamlılığı suyun ömrüyle mümkün olagelmişti. "Basit bir sudan oluşan" insan zamanla kuruyarak ömrünü yine mayasına teslim ederek süreğen, fitri bir durumun döngüsünde suya muhtaçtı. Varlık ve yokluk gibi diyalektik kodları barındırmak düşmüştü suyun özüne.

Hangi inanç ya da düşünce biçimine sahip olursa olsun insanlığın

suya bakış açısı daima suya kutsiyet atfetme şeklinde olmuş, farklı anlamlar yükleyerek hayatın orijinine oturttukları suyla hayatı anlamlandırma yoluna gitmiştir. Dünya yokken her yer su idi felsefesinden hareketle suyun kapsayıcılığını önceleleyen mistik inanışın da, sevdiğinin ölümünün ardında küllerini Ganj'a savuran bir Hindu'nun da, vaftizle arınma inanışını benim-

seyen bir İsevi'nin ve aldığı abdest ile manevi huzuru en derin şekliyle ruhunda hissederek Allah'a yakınlaşan bir müminin de suya yüklediği mana ortak bir yolda keşiştir. Suyun temizleyici olması, arındırması, kuşatması, huzura ulaştırması...

Tarih boyunca baktığımızda medeniyetler için de durum farklılık arz etmemiştir. Doğum sancısı çekerken bir subaşı tutmak, suyun olduğu yerlerde mukim olmak gibi ihtiyaçların teminiyle varlık bulma yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda yer yurt edinmekle su arasında özel, kuvvetli bir bağ olduğunu görebiliriz. "Türk milleti yerinden, suyundan ayrılmazsan iyilik göreceksin..." sözünü kitabelerine nakşeden Göktürkler bize asırlar öncesinden bu sırrı fısıldamışlardır. Daha yakın zamana gelecek olursak Osmanlı'nın bu gayeye hizmeti bir ibadet vesilesi addederek pek çok yerde sebil, çeşme, hamam, su kemeri, şadırvan inşa etmesi de bu hakikati haykırıyor âdeta. Sadece su getirmekle kendini görevden azat etmemiş olan ecdat, ince bir işçilik ve sanata mebni zarafet duygusuyla âdeta dantela gibi işlenmiş mermerin, özenle yontulmuş kıvrımlarında suyun şeffaf, narın akislerinden sesini duyurmuş bizlere. O çeşmeler suya bir kabza olmuş, suyu sadrında soğuk, leziz bir şerbet kılmıştır. Suyu gönüllere şifa bilen, türlü dertlere deva olduğuna inanan büyüklerin icraatlarını bir bimarhanede görmek de bizi şaşırtmaz. Aksine ruhumuzu teskin vesilesi sayar, kalbimizin her köşesini o suyun sesiyle yıkar, temizler, lokman hekimden el alır, şifa bulur, şifa dağıtırız. Yine bir ulu caminin taç kapısından girer su sesinin çağrısına kulak kesiliriz, şadırvanla göz göze gelir, davetine icabet ederiz. O su ile uzuvlarımızdan

akar gider cümle günahlarımız. Arınmışlık hissiyle mihraba karşı dururken yol alırsın Hakk'ın huzuruna. İşte bu yüzden mühimdir su. Azizdir. Öyle ki kendini bileni dahi aziz kılar. Ata yadigarlarını yaşatır her köşe başında, zarif kurnalı, asalet timsali, susuzların can menbaı hayratlar, su evleri... Bir yudum sudur can veren, hayatın ta kendisi oluveren damarlarda. Şeffaf ve saydam kişiliğiyle şekilden şekle girerken kâh ince bir ibrikten iplik iplik akar, kâh bir çeşmenin göğsünden kaynar ya da bir mezar ucundaki mermer kadehte kuşların canına değer. Yine bu sebeptendir ki "Her şeyi sudan yarattık" ayetinin sevabına nail olmak isteyen bir milletin suya verdiği değer ve su için olan çabası anlaşılabilir bir durum olarak karşımıza çıkar.

Suyla başlayıp suyla yoğrulan, suyla sona eren bir hayatı yaşıyor insan-ı noğlu. Sular ki yollardan, şehirlerden, derin vadilerden, insanlardan akarken uzunca bir yol alıyor. Büküm büküm oluyor, zaman zaman çağlayıp taşarak pek çok şeyi beraberinde taşıyarak akan hazin bir öyküye dönüşüyor hikâyesi. İlk insandan, ilk peygamberden bu yana birbirine ulanan hikâyeler zincirinde yudumluyor insan suyu. Bir ana kucağı gibi müşfik olan su, yeri gelip yeryüzünden tüm ayıpları, kusurları siliyor. Hz. Musa'yı koynunda saklayan munis sular gün olup Hz Nuh'un kavmine mezar olup yutuyor insanlığı. Kundaktaki İsmail'in canına can katıp Safa, Merve arasında biçare koşan ananın yüreğine su serpiyor. Yeri gelip susuzlukla kırılan bütün bir orduya kutlu nebinin parmaklarından ab-ı kevser oluyor. Şairin:

Sular başka türlü akardı
Sert kayalardan göklere doğru
Büyük mavi, aydınlık sular

dediği gibi aydınlık mavi sular da serinliyor bir zaman suya kanmış gibi sevgiliye yanmış güzel insanlar. Bir zaman oldu ki mübarek bir sevgilinin aşkıyla başını taştan taşavuran suyu dile getirerek gönlünde, dilinde mukayyet bir sevgiyi anlattı Fuzuli kasidesinde:

Hak-i pâyine yetem der ömrlerdir
muttasıl
Başını taştan taşavurup gezer âvare
su

diyerek suyun çilesini anlattı bize. Çaresizdi su, gönlünü hâlden hâle sokan türlü duyuların tezahürüyle coşup çağlarken kayalardan yankılanan sesinde özlem, hasret, coşkuyla haykırdı dağa, taşav.

Ve sonra elbet suyun da bir hakkı olmalı diye düşündü insan. Tüm varlığın sudan istifadesi için verilen asırlık emekler, çabalar karşısında elhak suyun da bir hakkı olmalıydı ki vardı da. O hâlde insan korumalı değil miydi suyu ve suyla getirilen ömürlük hizmetleri, suya hayat verip suyla hayat bulanları? "Küçük şadırvanda şakırdayan suyun sesine kulak vermeli", sudan sadır olanları dinlemeli, suyun ömür olduğunu bilerek gerek realite çizisinde konumlandırılarak, gerekse mistik efsanevi anlatılarda hikâyeleştirilen suyun ömrünün insan ömrü ile daim ve kaim olacağını bilmenin gereklerini yapmalı değil miydi? Şayet insanın "derya içre deryayı bilmediği" günlerde dahi su kendini bilmeye devam edecek, özünü kaybetmeyecek, ta ki kıyamete dek hikâyesini okumaya en sevgili için yanarak ona seslenmeye, aktığı müddetçe iyiliği kalpte mühürlemeye, içenlere şifa dağıtarak hayatın döngüsünde can vermeye muktedir olacaktır. ■

EVİMİZE DÖNELİM KELİMELERİMİZLE KUCAKLAŞALIM

Cengizhan ORAKÇI

“Vatan fikri bizde daima vardı; fakat Namık Kemal’in, bu fikri kalbimizde yeni bir nefesle uyandırdığı günden beri daha uyanığız. Onun vatan fikrini uyandırdığı gibi, bir diğer Türk şairi çıkıp da lisan fikrinin kutsiliğini uyandırsaydı, bize gösterseydi ki bizi ezelden ebede kadar bir millet halinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçedir, bu bağ öyle metin bir bağıdır ki vatanın hudutları koptuğu zaman bile kopmaz, hudutlar aşırı yine bizi birbirimize bağlı tutar; Türkçenin çekilmediği yerler vatanıdır, ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar, vatanın kendi gövde ve ruhu Türkçedir.”

Yahya Kemal Beyatlı

ahya Kemal'in izinden giderek söylersek, esasen vatan derken doğrudan doğruya kastedilen Türkçedir. Biz adına Türkçe denilen vatan içinde yaşayan bir milletiz. Bizi Türk yapan bu Türkçedir. Müslüman yapan da yine Türkçedir. Türk ve Müslüman olmanın kapısıdır Türkçe, o kapıdan geçerek Türklüğe ve Müslümanlığa adım atarız. Doğduğumuzda bizi ilk karşılayan annemizin dilinden dökülen sözlerdir, sonra kulağımıza okunan ezan. Bu mübarek sesler bize, dünyaya hoş geldin der.

Annemizin o arı duru sütünü emerken, aynı zamanda dili de onun sesinden içtiğimiz bir hakikattir. Yoksa dilimize niçin "ana dili" diyelim ki? Aziz şairimiz Yahya Kemal'in "Türkçe ağızda annemin sütüdür." sözü tam da burada hatırlanmalıdır. Biz annemizin sütü ve onun diliyle dünyayı adımlamaya, algılamaya, anlamaya ve anlamlandırmaya başlarız. O sütün içinde nasıl ki bir bebeğin ihtiyacı olan her türlü besleyici gıdalar varsa, annemizin dilindeki sözlerde de ruhumuzun ihtiyacı olan besinler vardır. Sadece ruhumuzun mu, elbette varlığımızın da. İşte annemizden ilk seslerini aldığımız ve daha sonra yerli yerine oturacak olan dil dünyasının içinde yaşamaya başlarız böylece. Büyüdükçe aynı dili konuşanlarla kardeş olmanın, aynı millete mensup olmanın şuuruna varırız. Bu dil bizi görünmez bağlarla birbirimize sınımsız bağlar.

Dilimiz bizim dünyamızdır ve biz bu dünyanın içinde soluk alıp veririz. Bir ömür boyu. Bizi biz yapan değerler dünyamız da dilimizin içine âdetâ şifrelenmiştir. Bizi biz ya-

pan her ne ve neler ise, hepsi dilin içinde mündemiçtir. İnançlarımız da öyle. Diyebiliriz ki dinimize de dilimizden varırız. Müslümanlığın bütün değerleri dil vasıtasıyla söylenmiş ve Türkçenin içine yerleştirilmiştir.

Dinlenen bir türkü bize bir şey öğretir mutlaka, bir şey hatırlatır; kültür işte bu türkünün bize hatırlattığıdır, öğrettiğidir. Kültür bu şekilde yaşar ve gelecek nesillere devredilir. Dildeki bir kopukluk, kültürün yaşayışını da sekteye uğratır ve hatta ölümüne sebep olur.

Dildeki kelimeleri bir kuyumcu gibi işleyen atalarımız, bu dil bize gelene kadar kelimelerin içlerini âdetâ hazinelerle doldurmuşlardır.

O kelimeler şiirlere girmiş, bize dilimizin letafetini, ahengini, musikisini duyurmuş.

Türkülerde, şarkılarda söylenmiş gönlümüzün tercümanı olmuş.

Atasözlerinde deyimlerde yer alıp derin anlamlara bürünmüş; bizden öncekilerin engin tecrübelerini bize alıp getirmiş.

Hikâyelerde, masallarda, efsanelerde, bilmecelerde, kıssalarda, fıkralarda, romanlarda velhasıl yolu nereden geçmişse, o yol üstünde envai güzelliklere bürünmüş.

O sebeple her bir kelime bir elmas gibi kıymetlidir.

Dildeki her kelimenin derin bir geçmişi vardır, içinde nice hatıraları da taşır. Biz o kelimelerle geçmiş öğrenir ve tevarüs ederiz. Kelimelerin bize anlattığı hatıraları dinlemek, esasen milletimizin uzun ve ihtişamlı macerasını öğrenmek demektir.

Dil demek, kelime demek değildir, bu doğru bir ifadedir; fakat dil aynı zamanda kelimelerden oluşan bir dünyadır. Dil sadece gramer demek de değildir. Evet, her dilin bir grameri vardır, bir sisteme sahiptir. Ama o dili konuşanlar, gramerle dilini öğrenmiyor. Hatta gramer öğrenmek demek dil öğrenmek anlamına hiç gelmiyor. Yabancı dil öğrenmedeki bizim hâlimiz buna güzel bir örnektir. Yıllar boyunca İngilizcenin gramerini çocuklarımıza öğretmeye çalışıyoruz, neticede karşımıza İngilizceyi hiç konuşamayan ve yazamayan nesiller çıkıyor.

Dili öğrenmek başka bir iş. Biz bugün çocuklarımıza yabancı bir dil öğretmediğimiz gibi, Türkçeyi de öğretmiyoruz. Maalesef çocuklarımız artık Türkçe bilmiyor! Çünkü Türkçeyi bilmek demek, Türkçenin asırlar boyunca kazandığı ve taşıyıp bize getirdiği kültüre vâkıf olmaktır. Dil bizatihi kültürün kendisidir. Kültür dediğimiz dilin içindedir, dışarıda zannettiğimiz kültür unsurları da aslında öyledir. Milleti millet yapan, kültürü içinde barındıran, koruyan ve nesillere taşıyıp duran bir varlıktır dil. İşte bugün dilimizi yeterince bilmeyen çocuklarımız kültürümüzü de ne yazık ki bilmiyor. Çünkü o kültürün içinde yaşamıyorlar.

Nasıl oluyor da okullarda Türkçe dersi, edebiyat dersi varken bunu yapamıyoruz? Türkçe nasıl ve neden öğrenilemiyor? Niçin artık bir sayfalık doğru ve düzgün bir yazıyı çocuklarımız yazamaz olmuştur? Bırakın yazıyı, doğru bir cümle kuramaz hâle gelişimizin sebebi nedir?

En önemli meselemiz budur. Bundan daha önemli hiçbir şey yoktur.

Çünkü bu doğrudan doğruya var oluşumuzla ilgilidir; Türkçenin öğrenilemeyişi kültürümüzün yok olması yani istikbalimizin tehlikeye düşmesi anlamına gelmektedir.

Bilindiği üzere, 2017 yılı “Türk Dili Yılı” olarak ilan edilmişti, taşıyıcı sloganı da “Dilimiz kimliğimizdir” olarak belirlenmişti. Ne oldu peki? İyi niyetlerle ilan edilen yıl bitti ve fakat geride bir eser, bir hâsıla bırakmadı. Oysa yurt sathında, bir seferberlik şeklinde dilimiz için çok büyük faaliyetler, programlar, çalışmalar yapılmalıydı. Yapılmadı. Yapılmadı belki de. Hangi sebeple olursa olsun, demek ki iyi niyet ve temennilerle hedefe varılmıyor. Dil meselesi vatan meselesidir ve vatan savunması kadar önem arz etmektedir. Vatan savunması için nasıl ki her türlü fedakârlığı yapıyorsak, Türkçemiz için de aynı hassasiyet ve fedakârlık içinde olmalıyız. Elbette onu sadece bir yıla hasredemeyiz. Dilimiz bütün yılların ve zamanların içindedir ve cid-

diyetle üzerinde durulmalıdır. Belki de en önce ciddiyet gerekiyor.

Dedelerimizin, ninelerimizin kelimelerini öğrenmeden dil öğrenilemez. Atalarının bilip kullandığı o kelimeleri çocuklarımıza öğretmiyorsak bu işte bir terslik var demektir. Beyhude yere çocuklarımıza dil bilgisi, gramer öğretmek Türkçeden nefret ettirmeyelim. Türkçeyi sevdirmenin yolu gramerden geçmiyor zira.

Türkçeyi öğrenmek demek türkülerini öğrenmek demektir; çocuklarımız esaslı bir tek türküyü dahi bilmiyor ne yazık ki.

Türkçeyi öğrenmek için atasözleri ve deyimleri bilmek gerekiyor; çocuklarımız dilin bu hazinelerinden mahrum büyüyor.

Masallarımızdan, hikâyelerimizden, efsanelerimizden, destanlarımızdan habersiz nesiller yetiştiriyoruz.

Dili öğrenmek başka bir iş. Biz bugün çocuklarımıza yabancı bir dil öğretmediğimiz gibi, Türkçeyi de öğretmiyoruz. Maalesef çocuklarımız artık Türkçe bilmiyor! Çünkü Türkçeyi bilmek demek, Türkçenin asırlar boyunca kazandığı ve taşıyıp bize getirdiği kültüre vâkıf olmaktır.

Dede Korkut'tan yolu geçmeyen çocuklarımız hangi yolda yürüyeceklerdir?

Yunus Emre'den, Karacaoğlan'dan ezbere şiirler bilmeyen çocuklarımızın Türkçe sevgileri nasıl olacaktır?

Fuzuli'yi, Evliya Çelebi'yi hiç tanımayan çocuklarımız kimlerle tanışacaktır, kimlerle dostluk kuracaktır?

Ömer Seyfettin'i, Refik Halit Karay'ı okumadan büyüyen çocuklarımız hangi Türkçeyle hayatlarını sürdürecektir?

Kelimelere düşmanlık yaptık! Evet, düşman olduk kelimelerimize! Oysa kelimelerimize düşmanlık, kültürümüze düşmanlık yapmaktı. Kültürümüze yani varlığımıza. Kelimelerimizle barışmalı ve onları sevmeliyiz. Onları sevmekle başlayacak kültür dünyamıza girişimiz de. Eğer kimliğimizi kaybetmek istemiyorsak, var olan kimliğimizin farkına varmak ve onunla yaşamak istiyorsak bunun yolu dilden geçiyor. Dilsiz bir kimliğimiz olamaz; dilimizi kaybettiğimizde kültürümüzü de kaybetmiş oluruz.

Yeniden bir medeniyetin inşası için de ilk elden lazım olan sağlam, zengin ve işlenmiş bir lisandır. Bugünkü fakirleştirilmiş bir Türkçeyle bir medeniyetin inşası mümkün değildir. Bırakın medeniyet inşasını, kendimiz olarak kalmamız şüphelidir.

Bu sebeple, dedelerimizin ve ninelerimizin kelimelerine dönelim. Evimize döner gibi, bizi orada hasretle bekleyen kelimelerimizle kucaklaşalım. Gözleri yollarda kalmış kelimelerimizi o güzel gözlerinden öpüp bağrımıza basalım. Bu kucaklaşmaya çok ihtiyacımız var. ■

Birgül TEMUR

YİTİĞİN ADI YOK

Kitapların tozunu aldım, hepsini kategorilere ayırdım. Uzun zaman önce aldığım kitapların dili olsaydı da konuşsaydı. Yeni kitaplar geldikçe rafların en altında, en ücra yerinde sahipsiz kalışlarını anlatabilselerdi. Oysa hepsi kendi değerinin farkında, tarafımdan keşfedilmeyi bekliyorlardı. Aslında onları hiçbir zaman unutmamıştım, sadece öncelik sırası onları okumayı ertelememe sebep oluyordu.

Bu kitapların arasında en şanslı olanları unutarak aynısından iki tane aldıklarım olmalıydı. Bu sebeple yalnızlık çekmiyorlardı.

Kitap yığınlarının içinde belli bir mesai harcadıktan sonra farklı bir uğraşa geçtim. Örgü ördüm; şişlerin çıkardığı sesi dinledim bir süre. Parmaklarımı izledim. Bir makineye benziyordu işlevleri. Emir komuta zinciri hiçbir aksaklık olmadan, sekteye uğramadan devam ediyordu. Nazik bir sürükleniş gibiydi bu işlem. Hatta zevkli bile denebilirdi.

Bir süre sonra televizyonu açtım. En son ne izlediysem yine oradan başlamıştım. Belgesel kanalındaydım. Konuların farklılaşması olayın matematiğini değiştirmiyordu hiçbir zaman. Sonuç olarak hayatta kalabilmek için birbirilerini yok eden canlıları izleyecektim. Rutin ve doğal bir savaşın içinde içimdekileri yok edemesem de bir süreliğine öteleyecektim.

Üstüne saçma sapan şeylerle uğraştım. Birkaç dolabın içini düzelttim. Katladım, gözden çıkardım, buruşturdum, attım. Yeniden hatırladım, saklanmak üzere kaldırdım.

Bazıları için de “Ne diye saklamışım?” dedim.

Yitik bir şeyi arıyordum. Nesnel yahut duygusal.

Galiba bu; ne olduğunu, benim için ne ifade ettiğini bilmediğim bir şeydi. Tek bildiğim ona “ihtiyacım” vardı.

Belki o yitiği eski fotoğrafların içinde bulabilirdim. Dolabımdan, fotoğrafları sakladığım lacivert zeminin üzerinde beyaz puantiyeler olan kutuyu çıkardım. İçindeki siyah beyaz resimler canımı acıttı. Babam gözleriyle çok uzaklardan bana bakıyordu. Annem tam yanında gülümsüyordu. Annemin varlığı varlığıma bitişikti. Babamın ki uzun zamandır kayıptı. Babam yitiğin ta kendisiydi.

‘Yitik’ diyordum içimden, bir şey yitip gitmiş. Uzun zamandır yok! Gün mü, ay mı, yıl mı? Ne zamandır yok, bilmiyordum. Yerinde büyük bir boşluk bırakarak kopmuş benden. Uyuğumdan ayrılmış, kayıplara karışmış. İzi yok, sesi yok, dili hiç yok. Belki bir eşya, belki bir insan, belki bir duygu, adını koyamadığım, boşluğunda mutsuz olduğum bir şey.

Bilmiyordum ki ne olduğunu. Bilsedim bütün gücümle çağırırdım:

Gel! Sana çok ihtiyacım var, had-dinden fazla!

Dön! Gözüm yollarda kaldı, tenimden bir daha çıkma.

İstersen fısıltıma gel, istersen gü-rültüme gel.

İstersen şen şakrak gel, istersen matem havasında gel.

Yeter ki gel. ■

BİR GÜZEL VAR

Zeynep Sati YALÇIN

Kelimelerin dili olsa da söylese... Söylese onlara ne zulümler ettiğimizi. Ah masmusken suçlu olan, güzelken çirkin gösterilen kelimeler... Sitem üstüne sitem etseler hakları var.

İnsan ki bir fitrat üzere yaratılmıştır. İnsan olmakla birlikte genel bir insan fitratının kodlarını taşıırken bunun yanında şahsına has kodlardan örülmüştür. Bu fitrata aykırı davrandığında maddi ve manevi rahatsızlıklar nasıl zuhur ediyorsa,

fitratına uygun davranan insan da maddi manevi huzura erecektir.

Kelimeler de insanlar gibidir. Doğuştan yüklendikleri anlamları, harflerine kodlanmış anlamları vardır, hepsinin cümlede yakıştığı

yakışmadığı yerler vardır. (Yalnızca şiir sanatı bunun dışında.) Yokluğunda bir boşluk, fazlalığında bir çığlık vardır. Yanlış anlaşılır, yanlış anlatılır kelimeler. Olmadığı bir anlam giydirilir bazen. Eğreti durur durduğu yerde. Yakışmaz bo-

zulmuş dillere. Maskeli bir insan gibidir böyle kelimeler. Asıl yüzü gizlenmiş başka anlama büründürülmüştür. Onun o olmadığını sezeriz, lakin söyleyemeyiz. Yanlış anlamıştır biri, seslerini değiştirmiş bir nevi makyaj yapmıştır söyleyişle. İşte insan güzeli böyle yitirmiştir.

Hüznün kelimesiz ifadesi olan gözyaşlarıyla akıverir makyajı ve kelimenin gerçek yüzü çıkıverir ortaya. Uzun zamanlara dayanıklı bir makyaj ise eğer asırlar sürer bazen makyajın akması. Bir gün bir titiz el çıkar yıkayıp arındırır keri boyayı ve gün ışığına kavuşur kelime. Aslıyla güzelliği ve saflığıyla hep-sinden önemlisi kendi fitratıyla yeniden doğar gönülde, yeniden yeşerir mana ikliminde...

Bireyde ve onun çocukluk halinden oluşan cemiyette bir adaletsizlik, eğrilik, yabancılaşma varsa kelime-deki bozulmuşluktan başlamıştır bu olumsuzluklar, çünkü kelimeler duygu ve düşünce evrenimizi oluşturur. Düşünce fikre, fikir fiille döner ve fiiller hem bireyi hem toplumu şekillendirir.

Kelimemiz bizdir, biz kelimelerimizdir. Ya eğriyiz, ya doğru. Ya güzeliz, ya çirkin... Hepsi kelimelerden, hep bu kelimelerden. Masumane dururken orada, çarpıtır insanlar onu. Zenginken soyarlar anlamını bir garip dilenciye döner, hatta bir kenarda unutulup kimsesizlik içinde ölüme terk edilir. Ölenlerse unutulacaktır. Ölmeden görmek, ölmeden iyileştirmek, ölmeden sevmektir makbul olanı. Lakin yakıştığı yerde ve derinliğiyle yani geçmişin bütün mirasıyla çiçek açabiliyorsa hayal bahçemizde, işte o vakit güzeldir.

Önce insan, deriz oysa. En çok değeri hak edendir insan, çünkü yaratılan her şey insanın hayatını kolaylaştırmak içindir. Kıymetlidir insan sadece ona verilmiştir kelimeler. O kıymete layık oluşunu kelimelere kendi anlamını vererek, asli kıyafetini giydirecek göstermeli insan. Kelimelere iade-i itibar etmeli. Hakkı vardır kelimelerin de ve o hak sahibine teslim edilmelidir. O zaman açılır kapıları düşünce evreninin. Anahtar kilide uyduğunda dökülür fikir hazinesi, güzelleşir fiilleri, çiçek açar her bir harf. Anlam oturur yerine, adam olur insan. Adamın anlamını güzel kılar giydiği manayla.

Bir güzel kelime vardı bir zamanlar adı "güzel"di. Masum bir bebektir, sevimli, günahsız, hatasız. Büyütük onu severek, okşayarak. Her cümleye ekledik. Büyüdü, daha büyüdü... Paragraflara metinlere yayıldı, serpilip güzelleşmişti. Cezbediciydi cümlede giydiği her anlamıyla. Güzel varsa çirkin de vardı. Tıpkı iyi varken kötünün olması gibi. Masal gibi...

Niyeti kötü insanlar vardı, kiskandılar güzelimizi. Ya benimsin ya hiç kimsenin dediler. Elde etmeye uğraştılar. Çirkin binalar, çirkin elbiseler sundular. Çoktu önüne serdikleri fakat güzel onları beğenip gitmedi. Yaklaştılar, yaklaştılar daracık bir çemberde kuşattılar güzeli. "moda" "teknoloji" "hümanizm" "eşitlik" "para" "ekonomi" "savaş" "barış" "... " kelimelerini giydirip süsleyip saldılar 'güzel'in çevresine. Büyük bir savaştı doğrusu, galibi mağlup, mağlubu galip olacak bir savaşta ilk mağluptu anlam güzelliği giyinen kelimeler. ■

YAYINCILIKTA İLK YILLAR: İKİ MUHTEŞEM ESERİN NEŞRİNE DOĞRU

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BULUT | DİB Başkanlık Müşaviri

Kuruluşundan 1940'lı yılların sonuna kadar Diyanet'te görev üstlenmiş vefakâr ve cefakâr insanların, bhusus ilk öncülerin gösterdikleri feraseti, kiyaseti, idarecilik anlamında siyaseti düşününce, iki muhalled eserin; Hak Dini Kur'an Dili ile Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi'nin yayınlanabilmiş olması aklıma gelir. Çünkü 1920'li, 1930'lu yılların siyasi, sosyal ve maddi şartlarında bu iki dev eser neşredilemezdi; işte bu zevat, bunu başarabilmişti! Aşilan engellere misal mi?

Düşününüz ki, ortaya konan bir iradenin sonucu, başta müellifi olmak üzere, onlarca insanın şunca emeği ile yazılıp baskıya hazır hâlde getirilmiş bir eseri, basılması için bir matbaaya teslim etmişsiniz; ama matbaanın bağlı bulunduğu kurumun en üst yetkilisi size, "şu sayfada şu ibare durdukça bu kitap burada basılamaz!" diyor. Evet, Reislik mensupları böyle bir durumla da karşılaşmışlardı. Şöyle ki;

Hazırlıkları tamamlanan Hak Dini Kur'an Dili'nin Maarif Vekâletince yönetilen Devlet Matbaasında basılması söz konusu olur. (Tefsir, Devlet Matbaasında değil, 1935-1938 yılları arasında Matbaa-i Ebuzziya'da basılacaktır.) Maarif Vekili Hikmet Bayur'dur. Muhtevası hiçbir şekilde matbaa idaresi-

ni ya da bağlı bulunduğu kurumu alakadar etmemesine rağmen, dönemin Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı İhsan Sungu, tefsirin "Mukaddime" kısmını alıp Maarif Vekiline götürür; buradaki 'Haşa Türkçe Kur'an' ibaresini (aslında böyle bir ibarenin olup olmadığı kuşkuludur) göstererek, "Bunu bu hâlde basabilir miyiz?" diye sorar.

Bayur, Reis Rifat Efendi yerine, Müşavere Heyeti azası ve işin bizzat takipçisi Ahmet Hamdi Akseki hocayı huzuruna çağırır; o ibareye işaretler, o söz orada durduğu müddetçe kitabı basmayacağını söyler. Dikkat istirham ederim; bu dayatma karşısında Akseki oracıkta, "Tamam efendim, onu çıkartalım." veya "Biz bu kitabı yayımlamaktan vazgeçiyoruz." demez. "Bilmem ki!", der; "Efendi hazretleri kabul eder mi?" "Efendi hazretleri" dediği, eserin müellifi büyük İslam âlimi M. Hamdi Yazır'dır; ona danışmadan da bir karar verme yetkisini kendinde görmez.

Yıllar sonra yayınlanan bir yazısında bu hadiseyi bizzat anlatan Hikmet Bayur, bilahare yayınlanan tefsirde o ibarenin çıkartıldığını gördüğünü; ama "o ayarda, belki daha ağır" bir ibare konduğuna şahit olunca hayretinin daha da arttığını söyleyecektir. Sözüünü ettiği, tefsirin müellifine ait ibare şudur:

"Bazılarını da duyuyoruz ki Kur'an

tercemesi demekle iktifa etmiyor da 'Türkçe Kur'an' demeye getiriyor. Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın?" (Mahmud Bedreddin Yazır hattıyla Osmanlıca kaleme alınan ve tıpkıbasım olarak Başkanlığımızca yakınlarında yayınlanan baskıda bu ibare şu şekilde yer almaktadır: "Cehaleti ileri gidenlerden bazılarını da duyuyoruz ki, Kur'an tercemesi demekle dahi iktifa etmiyor da, 'Türkçe Kur'an' demeğe kadar gidiyor. Hatta bundan dolayı mebuslardan birisi yazdığı bir manzumede, 'Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın / Oynamaktır bu din ve imanla' demiştir. Filvaki öyledir.")

Başta dönelim: Reislik yayın faaliyetlerinin yüz akı bu iki eserin yayınlanmasına nasıl karar verildi?

3 Mart 1924 tarihli Reisliğin kuruluş kanununda yer alan, "Dîn-i Mübîn-i İslâm'ın itikadât ve ibadâta dair bütün ahkâm ve mesalihinin tedviri..." şeklindeki kayıt, dönemin bazı mebuslarınca, bu kanunun Reisliğe, ihtiyaç duyulan dini eserleri hazırlayıp yayınlama görevini de verdiği şeklinde yorumlanmıştı.

Diyanet İşleri Reisliğinin 21 Şubat 1341 (1925)'de görüşülen ikinci bütçesinde müzakerelerin ana konusunu, Reislik bünyesinde dinî-ilmî bir yayın heyeti kurulması, bu cümleden olarak tefsir ve hadis tercümeleleri yaptırılmak üzere Reislik bütçesine özel ödenek ayrıl-

ması talepleri teşkil etti. Bu amaçla Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi tarafından Meclis Başkanlığına 53 imzalı bir takrir/önerge verildi. Önergede şöyle deniyordu:

“Bazıları tarafından Kur’an-ı Kerim’in hata-âlûd bir surette lisanımıza tercüme ve neşredildiği görülmektedir. Bu Kitab-ı Celil’in elyevm mevcut olan Türkçe tefsirleri dahi ihtiva ettiği maâni-i dakikayı ifadede kasır olduğu cihetle mütehasıs bir heyet-i ilmiye tarafından Kur’an-ı Azimuşşan’ın lisanımıza tercüme ve Türkçe tefsiri ve keza lisanımıza tercüme elzem olan bazı âsâr-ı İslâmiyenin nakil ve tercümesi ve Din-i İslâm aleyhinde intişar eden âsâr-ı ecnebiyeye mukabeleten neşriyatta bulunmak üzere (...) 20 bin liranın zam ve tahsisini teklif ederiz.”

Önerge üzerine cereyan eden müzakerelerden anladığımız göre, asıl amaç, Reislik bünyesinde sürekli yayın hizmetinde bulunacak, yayın faaliyetlerini yönetecek özel bir heyetin oluşturulmasıydı. Bu konuda önemli bir tecrübeleri de vardı; daha üç yıl önce Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bünyesinde Tetkikat ve Te’lifat-ı İslâmiyye Heyeti adıyla bir kurul oluşturulmuş ve iki yıl gibi kısa bir süre içinde ger-

çekten nitelikli eserlerin yayınlanması sağlanmıştı. Şimdi aynı şeyin, Diyanet’te de olmasını arzu ediyorlardı. Nitekim adı geçen vekâlet lağvedilmiş olsa bile ayrı bir kanunla vücut bulmuş söz konusu heyetin varlığını sürdürmesi gerektiğini ileri sürerek Reislik kadro cetvellerinde bu heyete yer verilmemiş olmasını bir eksiklik olarak değerlendirmişlerdi.

Kurulması arzu edilen ilmi heyet, başta Kur’an meal ve tefsiri ve hadis mecmuaları olmak üzere, halkın ihtiyaç duyduğu dini eserleri telif, tercüme ve neşreedecekti. Böylece o yıllarda yoğun şikâyetlere konu olan hatalı, tahrif edilmiş Kur’an tercümelerinin önüne geçilebilecekti. Çünkü Başvekil Ali Fethi Bey’in ifadesiyle, “Yanlışların önüne geçmenin en isabetli yolu, halkın hizmetine doğrusunu, gerçeğini sunmak”tı. Ancak söz konusu önergenin Meclisteki müzakereleri sonucunda karar, teklifin sınırları daraltılarak, Kur’an meal ve tefsiri ile hadis tercümeleri yaptırılmak üzere Reislik bütçesine 20 bin liralık bir ek ödenek konması (bir mukayese imkânı vermesi açısından Reisliğin 1925 yılı bütçe yekûnunun 1.660.800 lira olduğunu belirtelim) şeklinde tahakkuk

etti. Bu ödeneğin ayrılmasına sonraki birkaç yıl daha devam edildi.

Evet, alınan karar o günkü beklentileri tam karşılamamış olsa da, Cumhuriyet tarihi resmî dinî yayıncılık faaliyeti içerisinde bu karar ve bu kararın tahakkuku başına önemli bir hadisedir. Buna rağmen bugün şöyle bir tahassürde bulunmaktan da kendimizi alamıyoruz: 1925 yılında bu yayın tasavvuru gerçekleşip üst düzeyde, nitelikli bir dini yayın faaliyetinin temelleri atılsaydı ve 1925-50 arasındaki o malum fetret dönemi yaşanmasaydı, kuşkusuz günümüzde ülkemizin dini yayın faaliyetlerinin geldiği yer farklı olacaktı.

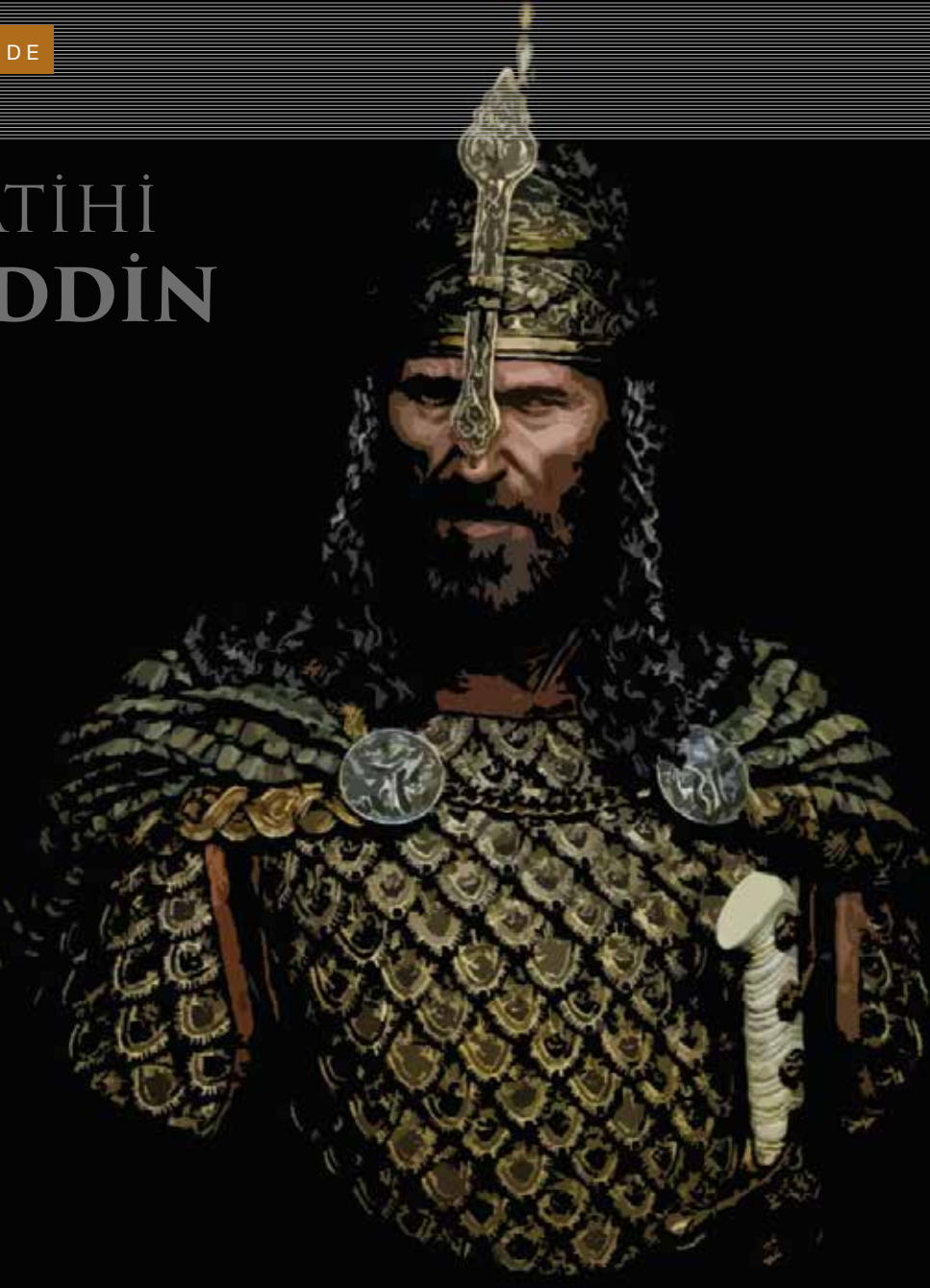
Yine o tarihte dile getirilen, “sapkın, bozuk, yanlış, hatalı niteliksiz yayınların önüne geçmenin en isabetli yolu, halkın önüne doğrusunu, gerçeğini koymaktır” şeklindeki prensibin zamanımıza ve bütün zamanlara ışık tutacak nitelikte olduğunu vurgulamak istiyoruz.

Önerge sahibine, teklife imza atmış isimlerini tek tek sayamadığımız zevata, kabulü doğrultusunda irade ortaya koyanlara; eserleri kaleme alan, inceleyen, baskıya hazırlayan muhterem ulemamıza gani rahmetler olsun. ■

KUDÜS FATİHİ SELAHADDİN EYYUBİ

İlhan ASLAN

Haçlılar 2 Ekim 1187 Cuma günü Kudüs'ü teslim ettiler. Kalenin burçlarına Salahaddin'in bayrakları çekildi. Haçlıların fidye ödemediği kaçmalarını önlemek amacıyla şehrin kapıları kapandı. Mescid el-Ak-sa'dan Haçlılar tarafından yapılan gravür ve resimler temizlendi. Minber yapıp camiye yerleştirildi.

Orta Çağ İslam dünyası Hz. Peygamber'in ölümünden sonra cereyan eden siyasi olaylarla buhranlı günler geçirmeye başlamıştır. Özellikle Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra derin çizgilerle ikiye ayrılan İslam âlemi, hem siyasi hem de dinî anlamda yüzyıllarca sürecek olan bir parçalanmanın eşğine gelmiştir. Bu parçalanmanın menfi anlamda en tehlikelisi X. yüzyılda Kuzey Afrika'da kurulan ve akabinde Mısır'ı

zapt eden Şii Fatımiler Devleti ile başlamıştır. Fatımiler, Abbasi halifeliğine karşı büyük bir tehdit unsuru oluşturmuş ve Haçlı seferlerinin başladığı yıllarda Selçuklulara karşı Haçlılar ile ittifak yapmaktan geri durmamışlardır. Böylece iç buhranlar yaşayan İslam dünyası, Haçlı seferlerinin başlamasıyla birlikte dışarıdan beliren bir kuşatmanın da altına girmiştir.

Selahaddin Eyyubi, 1138 yılında Takrit şehrinde doğmuştur. Eyyu-

bi hanedanlığının kurucusu olan bu zatın devletinin Türk olduğu yönünde bir ihtilaf yoktur. Zikrettiğimiz hanedanlık Türk Atabeyliği Zengilerin varisi olma özelliğini taşımaktadır. Selahaddin'in en eski atası Yemen Araplarından Ravad b. el-Müsenna el-Ezdi'dir. Ravadiler daha sonra Azerbaycan bölgesinde Hezbanîye kurtleriyle karışmışlar, X. asrın sonlarından itibaren kendilerini bu kabilenin bir kolu olarak görmüşlerdir. Daha sonra Selahaddin'in babası Nec-

meddin Eyyub ve amcası Esedüddin Şirküh, Selçukluların ve Zengilerin hizmetinde çalışan emirler arasına girmişler, bunun sonucunda Eyyubi ailesi Türkleşmiştir. Selahaddin'in ağabeyi Turanşah, kardeşleri Tuğtigin ve Böri öztürkçe adlar taşırlar. Selahaddin'in annesi ise Şihabeddin Mahmud b. Tüküş el-Harizmi'nin kardeşidir.

Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un "Şarkın en sevgili Sultanı" ve Fransız tarihçisi Champdor'un "İslam'ın en saf kahramanı" olarak nitelediği Selahaddin Eyyubi'nin büyük bir şöhrete kavuşması, Haçlılara karşı kazanmış olduğu zaferler nedeniyledir. 1096 yılında başlayan ve Temmuz 1099'da Kudüs'ü işgal eden Haçlılar, başta Kudüs krallığı olmak üzere Antakya, Trablus ve Urfa'da Haçlı devletleri kurmuşlardır. Bu tarihten sonra Türklerle Haçlılar arasında onları Kudüs'ten çıkarmak için büyük mücadeleler başlamıştır. 1144 yılında İmameddin Zengi'nin Urfa'yı fethi, ikinci Haçlı Seferinin başlamasına ve mücadelelerin daha da şiddetlenmesine zemin hazırlamıştır. Haçlılar ile mücadele hâlinde olan Müslümanların hedefi Kudüs'ü tekrar hâkimiyet altına almak olmuştur.

3 Temmuz 1187 Cuma sabahı Haçlı ordusu Safuriye'den Taberiye'ye doğru harekete geçti. Selahaddin Eyyubi, Haçlı ordularının ilerlemesine mani olmak amacıyla gerekli güvenlik tedbirlerini aldı. Bunun sonucunda Haçlı birlikleri Taberiye bölgesinde büyük kayıplar verdi. Selahaddin, 5 Temmuz 1187 Pazar sabahı Taberiye bölgesini kuşattı. Ardından Taberiye'den Luby bölgesine geçti. 8 Temmuz Çarşamba günü Akka'yı kuşattı. Akka şehrinin teslim alınmasından sonra şehir yağmalandı. Sultan

cuma namazını burada eda ettikten sonra bir süre Akka'da kaldı. Bu şehri büyük oğlu Melik el-Afdal'ın yönetimine bıraktıktan sonra kumandanlarına verdiği talimatlar ile civardaki bölgelerin fethedilmesini emretti. Birçok kale ve şehrin ele geçirilmesinden sonra Mısır yolu üzerinde bulunan Askalan şehri de Eyyubilerin eline geçti.

Sultan Askalan şehrini aldıktan sonra Mısır'dan oğlu el-Melik el-Aziz kendine bağlı kuvvetlerle Hüsameddin Lü'lü el-Hacib kumandasındaki Mısır donanmasıyla geldi. Donanma deniz tarafını emniyete aldı. Sultan bundan sonra Kudüs'e doğru hareket etti. Kudüs'te bu sırada çok sayıda savaşçı toplanmıştı. Şehrin müdafaasını Balian d'İbelin, patrik Heraklyus idare etmekteydi. Selahaddin ilk aşamada öncü birlikleri harekete geçirdi. Bu birliklerin kumandanlarından Cemaleddin Şervin b. Hasan el-Zerzari Kudüs yakınlarında Kubeybat denilen yerde düşmanın hücumuna uğradı ve şehit düştü. Selahaddin ise 20 Eylül 1187 Pazar günü Kudüs önlerine vardı. Şehrin batısında karargâh kurdu. Beş gün surları keşfetti ve kumandanların yerlerini belirledi. Şehrin kuzeyinde müsait bir yer buldu ve ardından karargâhını buraya nakletti. Mancınıkları kurduktan sonra 27 Eylül Pazar günü bombardıman emrini verdi. İçeriden de aynı şekilde karşılık veriliyordu. Uzun mücadelelerden sonra Caber Kalesi'nin eski sahibi Malik el-Ukayli'nin oğlu İzzeddin İsa düşmana karşı gösterdiği büyük başarılarından sonra şehit oldu. Bu hadise Müslümanları heyecana getirdi. Saldırıya geçen Müslümanlar surlara dayanıp Lağım açmaya ve bunları ateşlemeye başladılar. Saldırılara daha fazla dayanamayacaklarını anlayan Haçlılar bir danışma

meclisi kurup Selahaddin'e elçi yolladılar. Selahaddin onlara aman vermeyerek "91 yıl önce Frenkler Kudüs'ü nasıl teslim aldılarsa şehri öyle teslim alacağım" şeklinde bir cevapta bulundu. Haçlıların tekrar Selahaddin ile yaptıkları görüşme sonucunda kırk gün içinde her erkeğin 10 dinar, her kadının 5 dinar, çocukların 2'şer dinar ödemesi şartıyla istedikleri yere gidebilecekleri kararlaştırıldı. 2 Ekim 1187 Cuma günü Kudüs'ü teslim ettiler. Kalenin burçlarına Selahaddin'in bayrakları çekildi. Haçlıların fidye ödemedi kaçmalarını önlemek amacıyla şehrin kapıları kapandı. Mescid-i Aksa'dan Haçlılar tarafından yapılan gravür ve resimler temizlendi. Minber yapıp camiye yerleştirildi. Selahaddin Cuma hutbesini okumak için, Halep'in fethi sırasında Kudüs'ün fethini müjdeleyen Kadı Muhyiddin b. el-Zeki'yi hatip tayin etti. 9 Ekim 1187 Cuma günü Mescid-i Aksa'da Selahaddin adına hutbe okundu ve cuma namazı kılındı. Selahaddin, el-Melik el-Adil Nureddin Mahmud b. Zengi tarafından Mescid-i Aksa'ya konmak için yaptırılan minberin Halep'ten getirilip yerine yerleştirilmesini, mihrabın mermerle kaplanmasını ve caminin tamirini emretti.

Kubbetü's-Sahra'yı Haçlılar kiliseye çevirmişlerdi. Bu caminin temizlenmesiyle el-Fakih Ziyaeddin İsa uğraştı. Selahaddin bu camilere imam, hatip Kur'an okumak için görevliler tayin etti. Kubbet-i Sahara civarındaki Hristiyan mezarları tahrip edildi. Şehrin yerli Hristiyanlarına cizve ve vergi ödemeleri şartıyla dokunulmadı. Böylece Hz. Ömer zamanında İslam toprağı olan Kudüs, Selahaddin Eyyubi sayesinde tekrar Müslümanların hâkimiyeti altına girdi. ■

DÜNYA BİR GÖLGELİKTİR

Nagihan AYDIN | Kırklareli Lüleburgaz Kuran Kursu Öğreticisi

Bir ateş çemberinin üzerinde yürüyoruz. Katmanlarına bakıldığında dışa doğru yaklaştıkça ısını ve sıvılığını kaybeden ateş özlü yuvarlağın adı dünya, bizler de onun geçici sakinleriyiz. Yaratıldığı an itibarıyla cisim olarak boşlukta yer tutanlar isimlerle adlandırılıp birbirine başı ve sonu belirlenmiş sürede eşlik ederler. Sonsuz güç ve kudret sahibi olan Rabbimiz boşluğa astığı dünyayı da aynı şekilde yaratmış ve sonlu olduğunu ilahî kitabımızda kullarına bildirmiştir. O süresini tamamlayarak kendisine tayin edilen yörüngede dönüyor. Biz de evlele ya da ahire, zahire ya da batına varacak bir kıyamda çark edip dönüyoruz. Nitekim bu sonlu

mekânı mesken tutanlar olarak başımızın biteviye dönmesi bize sonlu olmamızı unutturuyor. Dünya ve içindekiler unutmuyor ama insan unutuyor.

İnsanlar olarak sonlu olan ve varlığını devam ettirebilmek için diğerleri gibi mutlak yaratıcıya muhtaç olan bu mekânı diğer canlılarla paylaşıyoruz. Nefes alıp veren, toprakta ve suda hayat bulan sayısı belirsiz nebatat ve bir kısmı yaşam alanımıza dâhil olan hayvanlar. Kullandığımız ortak alanlar muhteşem döngüde yaratılan bitki ve hayvanlarla donatılmış olup kendilerine tayin edilen sürede yılların eksiltmelerine rağmen görevlerini yerine getirirler. Düzeni ve bütün görkemiyle yaratılan dünya nimeti içindekilerle birlikte ne yazık ki az

vakit sonra hipnoz etkisi yaparak insanı kendisine bağlayıp asıl gayesini unutmaya itiyor. Bunu Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de şöyle dile getiriyor:

“Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir. (Nihayet hepsi yok olur gider). Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve(ya) Allah'ın mağfret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldandığın metandan başka bir şey değildir.” (Hadid, 57-20.)

İnsan diğer canlılardan farklı olarak nefis ve irade ile yaratılmış olup fitratı gereği kesin çizgilerle ayrılr âlemdeki diğer varlıklardan. Kendi hakiki gayesini zamanla unutma yarışına girerken doğuştan sahip olduklarının korunması gerektiğini de unutmaz. Oysa etinden, sü-tünden, yününden ve derisinden faydalanacağımız bir hayvanı bes-lessek bizim nezdimizde görevini tamamlamış, yaratılış amacını ye-rine getirmiş olur. Beslediğimiz canlıların bir diğerine üstünlük yarışına girdiğini, dünyaya getirdiği yavru sayısı ile övündüğünü asla göremeyiz. Mesela karıncanın kararlılığı asla zarar içermez, kap-lumbağa kimseyle hız yarışına girmez. Yukarıda zikredilenleri başka canlılarda düşündüğümüzde bize tuhaf gelir lakin yaşadıklarımız ve gözümüzü kapatan siyah perdenin sergilediği oyun gerçekte budur. Zift gölgesi kalbe vuran, karanlığa mahkûm eden bu perde kendi de geçici olan dünya ve içindeki süs-lerdir.

Seni takip eden biri var. Her nefes alış verişine eşlik eden fakat ritim durduğunda seni yapayalnız bırakan vefasız biri. Onu yanında gezerken tanıyamadın. Gözü doymaz, hilekâr, sinsi vasıfları olan. Kor pençeleriyle sırtından yakalayan. Hayalini kurduğun görkemli kabuk ışıklar saçarak yarıyor. Bu ışık, onun her nefeste senden gayrısı tarafından da kullanılıyor olduğunu, kirini, pasını, çöplüğünü gizlemek içindi. Baş gözünle yüksek orandaki ışığa sürekli baktığındaysa ne yöne dönsen o ışığın aksini gördün. Çemberin dışında aydınlıkta dönüyor aynı zamanda gözlerinle çemberi içine hapsediyorsun. Zamanla ateş bulduğu her boşluğa yerleşip sen oluyor. Gözlerini yumdukları yumuyorsun.

Taktığı zinet eşyalarıyla gözleri üzerine çekmek isteyen sahtelik! Özünde yok etmeyi ve tüketmeyi hedefleyen mekân aynanın arka yüzüdür. Görkemli pencereleri, renkli dış boyası, geniş odaları, ferah yapısıyla yaşayanların ilgi odağıdır. Bu hayali daha önce gören ve ebedi âleme göç edenlerince bıraktığı kadim miraslar ibretler içerir.

Yunus Emre, pencere kadar bir alana dünyalık sığdırıp gitmiştir. Bir nazar içerir sadece; odaklanma, bağlanma ve sahiplenme yoktur:

“Sular hep aktı geçti
Kurudu vakti geçti
Nice han, nice sultan
Tahtı bıraktı geçti
Dünya bir penceredir
Her gelen baktı geçti...”

Aziz Mahmut Hüdayi, dünyanın özünde yalancı bir gösterişçi olduğunu, bu hanın bir kapısından girip diğerinden çıkılacağını, beklemenin, duraksamanın olmayacağını nükte eder:

“Yalancı dünyaya aldanma ya hu
Bu dernek dağılır divan eğlenmez
İki kapılı bir viranedir bu
Bunda konan göçer mihman eğlenmez...”

Düşünde bir gölgelik buldun, ku-lağında tanıdık çeşmeden süzülen suyun sesi ve gözlerini kapattın, işte oradasın. Çocukluk masumiyeti, gençlik anıları, şimdinin kaçırılmışlığı, geleceğin kaygısı. Hep-sini topladın sayfalar dolusu kayıt ama defter boş. İki demir kapak var sadece doğum ve ölüm. Orta-da siyah uzun bir çizgi, adı hayat. Yaslandığın ağacın, onu sulayan çeşmenin gökten düşen bir damla suyun hoşnutluğu kuşatıyor seni ve eline aldığı kurumuş yapraklar sana bu âlemin sonunun olduğunu

söylüyor. Yüzüne vuran yağmur damlası seni uyandırıyor ve gözle-rini gökyüzüne salıyorsun şükürle:

“Ey Muhammed! Sen onlara dün-ya hayatının misalini ver. Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzü-nün bitkileri (her renk ve çiçekten) birbirine karışmış, nihayet bir çöp kırıntısı olmuştur. Rüzgârlar onu savurur gider. Allah her şeye muktedirdir.” (Kehf, 18/45.)

Ruhunu kör eden yüksek ışıktan kendini koruman için Rabbin sana açık bir davette bulunuyor. Fani olanın dostluğundan, renginden, kokusundan kurtulup vaat edilen mekâna ulaşacağın vakti sabırla beklemeni, hakiki gölgeliğine doğ-ru eksilmeden yürüyebilmek, al-danmadan ona kavuşabilmek için emanetine sarılmanı istiyor. Talip olduğun ahiret hayatı için geçici olana tamah etmeden maddeye mana katarak, ruhuna ve bedenine vurulan paslı zincirleri eritip üzeri-ne kokusu bulaşmadan, geçerken eteğine doldurduğun bütün dün-yalıkları o kapıya geldiğinde bira-kacağın idrakiyle gerçek yurduna varmanı bekliyor.

Düş içinde düş görmekten, gölge içinde gölgeye sığınmaktan irkil-men gerek.

Sadece sonlu olandan sonsuz ola-na yürüyor olduğunu bilmen gerek.

Har ateşte demlenip sonsuz serin-likteki huzura kavuşman gerek...

“Ey insanlar! Haberiniz olsun ki, Allah'ın vaadi muhakkak haktır. Sakın bu dünya hayatı sizi aldat-masın, sakın o aldatıcı şeytan sizi, Allah hakkında da aldatmasın.” (Fa-tır, 35/5.) ■

O'NUN EMRİNE İCABET

Mürtaza TRABZON | Van Abdulhakim Arvasi Eğitim Merkezi Eğitim Görevlisi

insanoğlu çağrısına ve sözlerine karşılık bekler, duygularına dahi karşılık veren bir mucip olsun ister. Çünkü insanın yaratılışında sevincini, üzüntüsünü ve sırrını paylaşmak isteği vardır.

Yüce yaratıcımız davetine, kulunun icabetini talep eder ve kul tarafından icabetin gerçekleşmesinden dolayı razı/hoşnut olur. Kudretinin ne bedihi bir tecellisidir ki kulun icabeti yine Onun yaratmasıyla, yardımıyla mümkün

olur. Bu gerçeklik müezzin “hayye ale’s-salah ve hayye ale’l-felah” dediğinde dinleyenler olarak “la havle vela kuvvete illa billah” diye icabet etmemizdeki kuvvetli inanışta kendini açıkça gösterir.

Hız. Peygamber (s.a.s.), İslam hidayetinin bütün insanlığa ulaşması için ebedi kurtuluş daveti olan ezanın gür ve güzel sesle okunmasını emrediyor. Ardından tevhidin yüksek sedası olan bu daveti dinlememizi ve müezzinin söylediği kelimeleri aynen tekrar ederek icabet etmemizi tavsiye ediyor. Şöyle ki:

“Siz ezanı işittiğiniz zaman müezzinin söylediklerini aynen tekrar edin.” (Buhari/586; Müslim/383.) Bu buyruktan ilk anladığımız şey, ezan okuyan müezzinin söylediği her cümleyi peşinden tekrar etmektir. Ama veciz ve özlü konuşan Allah Rasulü’nün bu tavsiyesinden daha derin manalar çıkarmak mümkündür.

Onun tavsiyesini, müezzinin söylediklerini hem lisan ile tekrar söylemek hem gönülden doğruluğunu hissetmek hem de Allah’ın davetine uyarak cemaate katılmak şek-

linde anlamak pekâlâ mümkündür. Bizden sadece işitmek ve dinlemek istenmiyor adeta varlığımızın her zerresiyle davete dâhil olmamız isteniyor. Hakiki icabetin tezahürü bu olsa gerektir. Çünkü “tam davete” (Buhari/579.) tam icabet gerekir. Böylece iman ve amel birlikteliği fiiliyat olur, bir kulluk bilinci ve eylemi olarak Allah’a yükselir.

İnsan dostlarıyla sohbet ederken muhatabının kendisine kulak vererek dikkatle dinlemesini ister ve bundan mutlu olur. Ama kişi, karşısındakinin etkin bir dinleme yerine başka şeylerle ilgilendiğini fark ederse bundan rahatsız olur. Dostların birbirlerine karşılıklı tam icabetleri sayesinde anlayış ve sevgi bağı kurulur. Fakat bununla birlikte beşeri ilişkilerde çoğu zaman anlayışsızlıklar görülür. Bu durumlarda insan sığınacak dal arar. Bu arayış onu, kendisine şah damarından daha yakın olan yüce bir kudrete ulaştırabilir. İnsan kendisini en iyi anlayanın Allah olduğunu idrak ettiği vakit derhal O’na icabet eder. Zira insanı yaratan O’dur. Vaktiyle derdini, düştüğü çaresizliğini Rasulüllah’a getiren kadını (Mücâdele, 58/1.) en iyi Allah anladı ve ona elçisi vasıtasıyla vahiyle icabet ederek, yol gösterdi.

Öğretmen öğrencisini merkeze alarak anlattığı derse ruh verirken ve öğrenci de canlı şekilde derse katılsa karşılıklı icabetin oluşmasından verimli sonuçlar elde edilir.

İcabet karşılıklı canlı bir iletişime geçmektir. Sadece bedenen katılmak değil ruhen de yönelmektir icabet. İcabetin göstergesi olan ibadetlerde huşu ve huzuru yakalamak ancak böyle mümkün olabilir. İnsanoglu bazen kendine bir hedef belirler ve sonra hedefe giden yoldayken aralıklarla davete

olan icabetini kontrol etmediğinden gayesinden inhiraf edebilir. Bundan dolayı Mucip olan Allah kullarına daima icabet etmeleri gerektiğini hatırlatır. “...benden isteyenin dua ettiğinde duasına icabet ederim. Artık onlar da davetime icabet edip bana inansınlar ki, doğru yolda yürüyenlerden olsunlar.” (Bakara, 2/186.) Rabbimizin icabeti kulun icabetine bağlı olarak günahlardan arındıran, sevaplara ulaştırılan ve korkulardan emin kılan ne muhteşem bir nimettir.

Sonsuz güç ve kudret sahibi olan Allah’ın güzel isimlerinden biri de el-Mucip’tir. (Hud, 11/61.) Manası yapılan duaları kabul edendir. İmtihan dolayısıyla karşılaştığımız zorlukları ve çaresizlikleri başkalarının istismar ederek bizi kullanmalarını istemez. Zatından/Kendisinden başkasının gerçek Mucip olamayacağını bu yüzden O’na yönelmemizi bizlere öğütler. Her hâlükârda mümin, kulunu gerçekten işiten gören ve bilen Mevla’sının davetine icabet etmekle son derece gayret içinde olmalıdır. Bu icabet namazla, dua ve niyazla, hacla, zekâtla, kurbanla tefekkürle ve diğer ibadetlerle olabilir. Efendimiz (s.a.s.) Beytullah’ı ziyaret için Medine-i Münevvereden yola çıktığı vakit şöyle buyurmuştur:

“Cebrail bana geldi ve ashabıma tehليل ve telbiyeyi yüksek sesle söylemelerini emretmemi bildirdi.” (Tirmizi, Hac, 15.III,192.)

Lebbeyk Allahümme Lebbeyk! Yani buyur Allah’ım buyur! Bu kelimeler Allah’a icabetin ete kemiğe büründüğü canlı bir halidir sanki. Buyur Allah’ım buyur! Tam bir teslimiyetle davetine icabete geldim Allah’ım! Tıpkı ezanda olduğu gibi burada da Allah’ın davetine hem sözle hem fiille hem de gönülden

icabet etmemiz emredilmiştir. Kısacası mümin taat amacıyla bulunduğu şartlar neye elveriyorsa hangi icabet durumuna müsaitse Hakk’ın davetine o şartlarda icabetle mesuldürler. Zira kendisine icabet eden boş çevirmeyen el-Mucip yalnızca O’dur.

Allah ile kul arasındaki karşılıklı icabet aslında bir zaman ve mekânla sınırlanamaz. İnsan her daim Rabbiyle iletişimini devam ettirebilir. Bununla birlikte bizim açımızdan bazı zamanları müstecap vakitler olarak yüce Allah farklı saymıştır. Sanki hayat yolculuğunda yorulan ve yükleri ağırlaşanlara yardım, daralan ve bittim diye icabet eden kullarına inayet etmek için... Kul imanla Allah’ı tanır ve ibadetlerle ancak Allah’ın davetine icabet edebilir. İbadet diğer davranışlardan en başta niyetle ayrılır. Niyet etmek ise bedeniyle ve ruhuyla icabet etmek demektir.

Velid b. Muğire, Utbe b. Rebia gibileri Kur’an’ın icazından etkilendiler Hatta Utbe’nin Efendimizden dinlediği Fussilet suresinden (41/1-13) etkilenerken daha sonraları gizlice Hz. Peygamberin Kur’an okuyuşunu dinlediği nakledilir. (TDV İslam Ansiklopedisi c. 42, s. 236 Utbe b. Rebia Maddesi.) Allah onlara vahiyle davet ediyordu ama bu daveti anlamalarına rağmen ne Velid ne Utbe icabet etti. Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Hamza (r.a.) gibi icabet edenler kurtuldu.

İnsan anlaşılmayı ister ve kendisini anlayanı sever. O’nunla olmaktan, paylaşmaktan ruhu gıdalanır. Allah’ı esma ve sıfatlarıyla tanıyan kimse bilir ki beşeriyetin tamamını en kâmil şekilde anlayacak olan Yüce Yaradan’dan başkası değildir. Bu yüzden en çok O’nu sever ve O’nunla olmayı ister. O daima kendisine icabet edene Mucip’tir. ■

UKRAYNA NOTLARI

Dr. Ruhi İNAN | Balıkesir Üniversitesi Türk Dili Bölümü

Zannederim ağustos ayının sonlarıydı. Uluslararası bir sempozyum vesilesiyle çok merak ettiğim Ukrayna'ya gitmek için bir gezi planı hazırladım. Ukrayna'ya gitmek demek, benim için bir yönüyle de bilinen ezberleri bozmak demek olacaktı. Bu aslında benim hayat felsefem; bu tavırla o kadar çok yer ve insanı tanıma imkânı buldum ki anlatamam. Gidemediğiniz yer sizin değildir, buna kalpler de dâhildir elbette.

Yolculuk öncesinde kara yoluyla gitme düşüncem vardı fakat şartlar uygun olmadığı için hava yoluyla gitmeyi tercih ettim. Uçakta oldukça çok Türk vardı ve bu çokluk elbette insanı yurtdışında hissettirmiyor. Ayrıca inen yolcular iki tür; ilim talebinde olanlar ve bildik emellerin hülyasında olanlar. Bu iki grup da açık açık kendisini belli

ediyor. Dillerinde ve giyimlerinde özellikle de yüzlerinde... Odessa Havaalanı çok da büyük olmayan sıradan, altmışlı yıllardan kalma küçük ve izbe bir mekân. Polisler oldukça dost canlısı görünüyorlar; rutin sorulardan sonra içeri giriyorum. Beraber gezmeyi düşündüğüm arkadaşlarım kara yoluyla Ukrayna'ya gelmeyi tercih ettiler. Türkiye'den özel arabalarıyla geldiler ve hava alanında beni karşıladılar.

Sabah biraz dolaştık caddelerde. Doğu bloğu ülkeleri birbirine benziyor; geniş caddeler, kaderine terk edilmiş tarihi, bakımsız binalar, günübürlük hayatı teşvik eden süslü vitrinler, parfüm kokuları, renkli giyimler, lüks hayatın tadından vazgeçemeyen modernite ve komünizm arasında sıkışmış bir arastat kültürü.

Sempozyumun başlamasına iki

gün var ve bu boşlukta Kiev'e gitmeye karar verdim. Araba kiralamak istedim; fakat fiyatlar yüksek geldi bana. Sorduğum birkaç araç kiralama şirketi kapıyı 100 dolardan açtı, ben de şehirler arası terminale gittim ve 75 grivna'ya işi bağladım. 75 grivna, Türk lirasıyla 15 liraya tekabül ediyor. Burada otobüs seyahatleri çok ilginç oluyor. Belli bir düzeni yok, koltuk numarası yok, bavul veya çanta için bir numara vermiyorlar ve dahası otobüs saatinde gelmiyor. Neyse otobüs geç de olsa geldi, zorlu bir bavul itiş kakışından sonra boş ve münasip bulduğumuz bir yere oturduk arkadaşla. Otobüs tıklım tıklım, herkesin elinde akıllı telefonlar çağın hastalığı, herkes telefonlarıyla meşgul. Molalarda asla yerinizi terk etmeyin, biri yerinize oturabilir. Molalar oldukça ilginç oluyor, mesela rastgele bir yerde ihtiyaç molası için durabiliyorsunuz. Yol boyunca çok fazla

Mariynsky Sarayı

dinlenme tesisi yok. Neredeyse 6 saat yolculuktan sonra saat 12 gibi Kiev'e vardık. Daha önce internet üzerinden bağlantı kurduğumuz kişi, bizi bir otele götürdü. İngilizce biliyordu, sürekli birileriyle konuştu kendi dilinde. Otele vardık fakat oda istediğimiz ve seçtiğimiz oda değildi. Uyduruk bir ikinci yatak koymuşlar mutfağın bir köşesine, modern döşenmiş ayrı bir ya-

tak odası var. Buradan vazgeçince oldukça iyi, geniş ve merkeze yakın bir yere gittik. Tabi bu tip işler fazla para koparmak için yapılıyor ve biz de istediği parayı verdik. Çünkü yorgunduk ve gece yarısı başka bir yer bulma ihtimalimiz hayalen bile mümkün görünmüyordu.

Sabah kahvaltımızı şehrin Nezalejnasti (özgürlük) Meydanı'ndaki bir

alışveriş merkezinde yaptık. Kahvaltı derken sadece ekmeğin arası peynir, domates falan. Maalesef bu ülkelerde bu konuya azami dikkat etmek gerekiyor. İsminde Türk olsa bile. Aman dikkat! Biz bir tecrübe yaşadık neredeyse domuz eti yiyecektik Allah muhafaza. Kiev, ağaç kesmenin yasak olduğu bir şehir. Parkları, doğası ve ilgi çekici mimarisi ile bu şehir, Ukrayna'da gezilecek yerler arasında başı çekiyor. Bütün etkinlik ve festivallerin buluşma noktası olan Özgürlük Meydanı'ndaki freskler ve mozaikler, öne çıkan tarihi ile Aziz Sofya Katedrali, kentin giriş kapısı olarak inşa edilen Golden Gate ve Kiev Müzesi gezilip görülecek yerlerden birkaçı olarak sayılabilir. Şehrin metrosu Ruslardan kalma ve kesintisiz çalışıyor. Kiev'in birçok yerine metroyla gitmeniz mümkün; fakat bu imkânlar insanları mutlu etmiyor gibi. Bu ülkede neredeyse her şey gününbirlik yaşanıyor. Bu biraz

da savaşın insanlarda bıraktığı etki olsa gerek. Şunu ifade etmek gerek, ülkenin gelişmiş savunma sanayi, demir ve çelik sanayi oldukça iyi olmasına rağmen buraya gelenler hep malum sebepler için geldiğinden ülke hakkında bilinen o olumsuz kanaat öne çıkıyor. Belki onlar da bunun farkındalar ve bu algıyla ilgili muazzam bir işleyiş ve ekonomi dönüyor.

Kahvaltıdan sonra Kiev'deki meşhur yerlerden biri olan Mariyinsky Sarayı'na gittik. 45 Grivni'ye bilet aldık. Mavi ve krem renklerle dizayn edilmiş muhteşem görünümdeki saray Kiev'in en büyük parkının içinde bulunuyor. 1750 yılında Rus mimar İvan Minçurin ile İtalyan mimar Bartolomeo Rastelli tarafından inşa edilmiş. Bina Çar ailesinin malikanesi olarak uzun süre kullanılmış, bugün ise resmi ziyaret ve resepsiyonlara, uluslararası konferanslara ev sahipliği yapmaktadır. Yine bu park içinde bulunan eski bir Ortodoks Kilisesi olan St Andrews Kilisesi ve onun altında bulunan oldukça boğucu olduğunu düşündüğüm aziz kabirleri de görülebilecek yerlerden. Merak ettim içeri girdim fakat kendimi dışarıya zor attım. Yoğun bir mum kokusu ve havasızlık var. İsmi Ayasofya'dan alan Aziz Sofya Katedrali (Saint Sophia's Cathedral) 1000 yıllık geçmişiyle Ortodoks ve Katolikler tarafından kullanılıyor, halen müze olarak hizmet veriyor.

Kiev'in en önemli müzelerinden biri Büyük Vatanseverlik Savaşı Müzesi ya da diğer adıyla II. Dünya Savaşı Müzesi'dir. (Great Patriotic War Museum). Müzenin açık kısmında yer alan 102 metre yükseklik ve 560 ton ağırlıktaki Anavatan Heykeli (Mother Motherland)

dikkate değerdir. Anıt, Sovyetlerin Hitler zaferi sonrasında yapılmıştır. Anıtta 16 metre uzunluk ve 9 ton ağırlığında bir kılıç ile 13x8 metrelik bir kalkan vardır. 1981 yılında tamamlanan anıtın kılıç bölümünün bir parçası şehrin önemli dini temsillerinden biridir ve bu kılıcın ucunun Lavra Manastırı'nın haçından daha yüksek olduğu için kesildiği söyleniyor. Bu anıtta yer alan seyir terasına, müze bölümünden asansörle çıkış mümkün ama ben geçtiğim için kapalıydı. Bu sebeple bilet alırken bu durumu dikkate almanız gerekiyor. Seyir terası en üst noktada değil, alt bölümlere yakın bir alanda yer alıyor. Buradan çıkışta, aşağıda bulunan nehrin kenarından şehre doğru yürüdük. Bence nehir kenarları çok daha güzel değerlendirilebilirmiş.

Kiev'deki en beğendiğim yerlerinden biri, Andrevski Yokuşu'dur (Andrevski Spusk). Burası geçmişte üst tabakanın yaşadığı bölge ile alt tabakanın yaşadığı bölgeyi birbirine bağlayan önemli geçit noktalarından biridir. Bu yokuş, bugün şehrin en popüler yerlerinden biri haline gelmiş. Yokuş, ilk yapıldığı dönemde yayaların geçebileceği bir yerken 1711 yılında yol genişletilerek at arabalarının da geçebileceği önemli bir bağlantı yolu olmuş.

Altın Kapı, Shevchenko Park, Gorodetsky House, Pirogovo Açık Hava Müzesi, Besarabsky Market, Ulusal Opera Evi, Botanik Park, Çernobil Müzesi gibi gezilecek daha birçok yer var fakat zamanın kısıtlı olması sebebiyle bu yerlere gidemedim. Kiev'de bir gün kaldım ve ertesi gün akşam saatlerinde dönüş yolculuğumuz başladı. Yol-

culuk esnasında burada yaşanan dolandırıcılık olaylarından birine bizzat şahit oldum. Arkadaşım ihtiyacı için otobüsten indi ve bir anda durup dururken biri ona çarptı. Çarpan adam özür diledi ve yerden bir cüzdan alıp dedi ki bu sizin sanırım. Ben bu fotoğrafı görür görmez "Hasan sakın cüzdanı alma!" diye bağırınca herkes sesin geldiği yere şaşkın şaşkın baktı. Hasan hızla yanıma geldi. Sonra durumu anlattım. Seyahatimden önce bir forum sayfasında okumuştum. Bu yolla birçok yabancı turist dolandırılıyormuş. Eğer arkadaşım cüzdanı alsaydı diğer kişi benim cüzdanımı çaldın deyip boş cüzdanda çok parasının olduğunu söyleyerek ondan elindeki bütün paraları isteyecekti. Belanın nereden geleceği belli olmaz.

Odesa'ya döndüğümüzde bir ev kiraladık. Burada ev kiralama oldukça popüler. Evler, otellerden daha ucuz; ama bilen biriyle giderseniz sizin için elbette daha iyi olacaktır. Odesa'da en meşhur yerlerden biri Antik Opera binasıdır ve Avrupa'nın en büyük opera binası kabul ediliyor. Bir de özellikle yazın insanların vakit geçirdiği Potemkin Merdivenleri ve Dribasovskaya Caddesi var.

Osmanlı zamanında Hacı Bey ismini taşıyan Odessa şehrinin en hareketli noktası tartışmasız Dribasovskaya Caddesi'dir ve tamamen trafiğe kapalıdır. Eski Sovyet döneminden kalan birçok binanın, arabaların hatta kaldırımların günümüzde hala ayakta kaldığı bir şehir olan Odesa'da; Ukraynalılar genelde bu tip caddelerde oturup, yemeklerini bu caddedeki kafelerde yemeyi, mağazalarda alışveriş yapmayı adet edinmişler. Bu cadde üzerinde birkaç Türk dönercisi ve

işletme de bulmak mümkün. Belirlenen bazı yerlerde belli günlerde kurulan el yapımı malzemelerin satıldığı sokak pazarları var. Onların birinde Gagauz Türkü bir pazarcıyla tanıştım. Türkiye hakkında güzel şeyler söyledi ve akabinde sorunlarından bahsetti. Değil mi ki hepimiz biraz böyleyiz; gönümüzü açar, yüreğimizi soğuturuz. Ondan birkaç hediyelik aldım ve oradan uzaklaştım.

Sahilde bulunan Odessa City Garden oldukça büyük; ama maalesef çok bakımsız. İstanbul Belediyesi'nin düzenlemesini yaptığı İstanbul Park'ını görünce diğer parkın bakımsızlığını daha iyi anlıyorsunuz. Hemen yakında parkla bağlantılı. Duke De Richelieu Anıtı ve Primorski Bulvarı önemli mekânlardandır. Özellikle yaz aylarında bu yerde festivaller ve çeşitli programlar yapılıyor. Duke De Richelieu Anıtı'nın hemen alt kısmında meşhur Potemkin Merdivenleri bulunuyor. Aslında bana çok da ilginç gelmedi; ama burada oldukça sevilen ve popüler olan yerlerden biri. Odesa Limanı'nı tepeden gören Potemkin Merdivenleri, Odesa'da mutlaka görülmesi gereken tasarımsal olarak da çok özel yerlerden olduğu söyleniyor. Bu merdivenler XIX. yy.da yapıl-

mış ve Odesa'nın kurucusu Duke de Richelieu'nun heykelinin olduğu yerden başlıyor. Merdivenlerin özelliği ise 192 basamaktan oluşması ve yukarıdan bakıldığında düz bir satıh gibi görünmesi.

Gelelim insan yapısına: Ukraynalılar iyi ve güler yüzlü insanlar. Bize çok uzak değiller; hatta Türkleri iyi tanıyorlar diyebiliriz.

Bu seyahatimden önce gittiğim Lviv, kendi halinde bir şehir görüntüsü veriyor. Bu şehir konum olarak Polonya'ya yakın bu sebeple Polonya kültürü daha çok hakim gibi. Yani diğer Ukrayna kentlerinden farklı bir insan yapısı var. Rusya ile yapılan savaşın o hararetli olduğu günlerinde ordaydım fakat insanların davranışlarında ya da çehrelerinde savaşın tesiriyle ilgili bir ize rastlamadım. Sanki savaş bu ülkede olmuyordu. Bunu gerçekten çok garipsedim.

Ukrayna'ya giderken dikkat etmeniz gereken birkaç şey var. Öncelikle yanınızda ufak bir seccadeniz olsun sonra mutlaka dolandırıcılara karşı uyanık olmalısınız ve mümkünse kendi arabanızla gidin; çünkü gezilecek çok yer var. Halk pazarları çok güzel, uğramayı ihmal etmeyin... ■

Odessa

ULUSLARARASI SERAHSİ SEMPOZYUMU

Zeynep DEMİR

Sempozyum önceden belirlenmiş bir konunun aydınlatılması amacıyla, alanında uzman bilim adamı ve düşünürlerin bir araya geldikleri geniş kapsamlı toplantılardır. Âdeta bir bilgi şöleni olarak nitelendirebileceğimiz sempozyumlarda her konuşmacı ele alınan meselenin farklı bir boyutu hakkında sunum yapar. Bu akademik toplantılar pek çok uzmanın katılması ve düşüncelerini ifade etmesi itibarıyla ilmi gelişmeler açısından büyük öneme sahiptir.

Ebu Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed es-Serahsi, Sakarya Üniversitesi bünyesinde düzenlenen sempozyumda hayatı, eserleri, hadis ve sünnete bakışı, İslam hukukuna katkıları gibi pek çok açıdan ele alınmıştır. 2010 yılı Ekim ayında gerçekleşen sempozyumun başkanlığını Prof. Dr. Faruk Beşer üstlenmiş, Gaye Vakfı'nın da desteklediği sempozyuma ilahiyat ve hukuk alanında çalışmalarda bulunan birçok akademisyen katılmıştır.

Karahanlılar Devleti âlimleri arasında zikredilen Serahsi'nin yaşamı ve kitapları, bilhassa tanınmış eseri el-Mebst'u kaleme aldığı dönem dikkat çekicidir. Muhammed Hamidullah, TDV İslam Ansiklopedisi'nde, İbn Fazlullah el-Ömeri'den ictibasla Serahsi'nin büyük bir kelâm âlimi, fakih, fıkıh usulü uzmanı ve münazara ustası olduğunu belirtmektedir. Fakat çeşitli baskılara maruz kalmış, fikirlerinden dolayı yaklaşık on beş yıl boyunca hapis cezasına çarptırılmıştır. Çalışmalarının önemli bir kısmını hapiste bulunduğu süre içerisinde yazmıştır.

Hukuk eserleri dikkatli bir gözle okunduğunda bir halkın beşeri-sosyal hayatının da izlerini taşır. Dolayısıyla Serahsi'nin eserleri devrinin iktisadi, içtimai vb. meseleleri hakkında bilgiler veren hukuk edebiyatı açısından kıymetli kaynaklardır.

Sakarya Üniversitesi ve Gaye Vakfı bu değerli ilim adamının görüşleri ve eserlerinin incelendiği bir sempozyum düzenleyerek İslam hukuk literatürüne katkı sağlamıştır. Serahsi sempozyumunda başta Türkiye olmak üzere Mısırdan Hollandaya, Bah-

reyn'den Şam'a kadar farklı coğrafyalardan pek çok akademisyen bildiride bulunmuş, sempozyum metinleri Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları tarafından kitaplaştırılarak okurların istifadesine sunulmuştur. Sempozyumda, Serahsi'nin biyografisi, ilmi kişiliği, din-siyaset ilişkisi ve Serahsi'nin konumu, hukuk doktrini, hukuk teorisi, uluslararası hukuka katkıları gibi konulara yer verilmiştir. 2013 yılında kitaplaşan sempozyum metinleri, Dr. Osman Aydın tarafından sunulan "V/XI. Yüzyılda Maverâünnehir'de Siyasi ve Kültürel Durum" tebliği ile başlar. İlk oturumda tebliğler daha çok hem dönemsel hem de kavramsal çerçevenin çizilmesine yöneliktir. "İslam Medeniyetinin Temel Kavramı ve Terimi Olarak Kesb" tebliği ile İstanbul 29 Mayıs Üniversitesinden Prof. Dr. Tahsin Görgün bu çalışmaya katkı sağlamıştır. Diğer oturumlarda Serahsi farklı açılardan ele alınmıştır. Doç. Dr. Hüseyin Esen, İslami ilimlerde önemli bir mesele olan Nesh konusunda Serahsi'nin bakış açısını incelerken Rotterdam Üniversitesinden Doç. Dr. Özcan Hıdır, onun İslam öncesi dinlerin hüküm ve uygulamalarına yönelik görüşlerine değinmiştir. Hadisçiliği, hadise ve sünnete bakışı Prof. Dr. Enbiya Yıldırım ve Doç. Dr. Mehmet Özşenel tarafından işlenmiştir. Sempozyumun ana temasını ise Serahsi'nin fıkıh usulü, izlediği metotlar ve fıkhi meselelere bakışı oluşturur. Doç. Dr. Kâşif Hamdi Okur, "Serahsi'nin Referans Kaynağı Olarak Kur'an'a Bakışı ve İbadet Dili Anlayışı"; Doç. Dr. Abdurrahman Haçkalı, "Serahsi ve Şatıbi İstikraya Dayanan Kâideler Bakımından Fıkıh Usulü Metodları"; Dr. Mustafa Demiray, "Serahsi'ye Göre Haksız İktisapta Fakirleşme Şartı" tebliğleriyle sempozyumda yer alan akademisyenlerden bazılarıdır.

Sempozyumlar ve konferanslar akademisyenlerin ve söz konusu alana ilgili kişilerin birbirlerini dinledikleri ve birbirleri ile fikir alışverişi yaptıkları önemli ortamlardır. Bu nedenledir ki Sakarya Üniversitesi'nin yanı sıra pek çok Türk Üniversitesi ve El-Ezher, Rotterdam, Bahreyn gibi yurt dışından üniversitelerden katılım sağlanmıştır. Ortaya çıkan eser, Serahsi üzerine hazırlanmış en kapsamlı çalışma niteliğindedir. ■

**İnsanların kendi işledikleri
(kötülükler) sebebiyle
karada ve denizde
bozulma ortaya çıkmıştır.
Dönmeleri için Allah,
yaptıklarının bazı (kötü)
sonuçlarını (dünyada)
onlara tattıracaktır.**

(Rum, 30/41.)

FIYATI: 7TL